

**PÄÄOMAT, TILAT JA ESINEET SUOMEN AATELIN
SOSIAALISEN STATUKSEN ILMENTÄJINÄ VUOSINA 1826-
1843**

Elisa Hassinen
Maisterintutkielma
Suomen historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2020

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Hassinen Elisa	
Työn nimi Pääomat, tilat ja esineet Suomen aatelin sosiaalisen statuksen ilmentäjinä vuosina 1826–1843.	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Huhtikuu 2020	Sivumäärä 87
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>1800-luvun alussa Suomen aatelilla oli suuri vaikutusvalta suuriruhtinaskunnan politiikassa ja hallinnossa. Sääty-yhteiskunta oli hierarkkisesti järjestäytynyt, ja virka- ja arvonimet loivat aatelissäädyn sisälle hierarkkisuutta, mikä näkyi eroina elämäntavassa heijastuen esineelliseen kulttuuriin. Tutkin Suomen aatelin elämäntapaa 1830-luvulla esineellisen kulttuurihistorian kautta.</p> <p>Tutkielman lähteenä on Turun hovioikeuden arkistoon tallennetut aatelin perukirjat vuosilta 1826–1843, joita käytin digitaaliarkiston tallenteina. Perunkirjoittamisesta säädettiin Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laissa, jonka mukaan perunkirjotus tuli toimittaa kolmen kuukauden kuluessa kuolemasta. Lakia ei valvottu kunnolla, minkä vuoksi kaikista varattomimmista pesistä perukirjaa ei laadittu. Perunkirjoituksen toimittamisen laiminlyöminen näyttää kuitenkin olleen harvinaista varakkaimmista pesistä, mikä antaa olettaa, että aatelin osalta perukirjat kirjoitettiin. Perukirjoihin merkittiin kiinteä ja irtain omaisuus sekä saatavat ja maksettavat velat.</p> <p>Rajasin laatimastani 204 henkilön tietokannasta tutkielman lähdeaineistoksi 22 henkilön perukirjat. Aineisto on rajattu mahdollisimman monipuoliseksi, jotta sen avulla voi tarkastella säädyn sisäisiä eroja ja yhtäläisyyksiä sekä löytää esineellisen kulttuurin sosiaalisia merkityksiä. Tutkin Erving Goffmanin käsitteiden julkinen ja yksityinen tila avulla, mitkä esineet olivat sosiaalisesti merkittäviä statusesineitä sekä, miten Suomen aateli esitti statustaan esineiden avulla. Pierre Bourdieun pääomakäsitteiden avulla analysoin, miten pääomat vaikuttivat statusesineiden omistamiseen, ja mitkä pääomien yhdistelmät tuottivat distinktioita aatelisten välille.</p> <p>Aateli osoitti kuluttamisellaan ja omistamallaan esineillä yhteiskunnallista asemaa sekä vahvisti statustaan. Aateli noudatti osin yhtenäistä elämäntapaa tapojen ja tottumusten osalta, mutta säädyn sisälle muodostui poliittista pääomaa hallitseva eliitti, joka esineiden avulla halusi erottautua sekä oman säätynsä jäsenistä että muista säädyistä. Tutkielman tärkein tulos on, että ylhäisaateli, suuren poliittisen pääoman sekä statuspääoman haltijat sijoittivat taloudellista pääomaa kalliisiin, muodikkaisiin ja laadukkaisiin statusesineisiin muuta aatelia enemmän. Tällaisia statusesineitä olivat mahonkihuonekalut, mahonki- ja kultakehyksiset seinäpeilit, kynttiläkruunut, kirjat, taulut ja soittimet. Kaikki säädyn jäsenet erottautuivat muista säädyistä sijoittamalla statusesineitä kartanoiden ja kaupunkitalojen julkisiin tiloihin, joita olivat sali, förmaaki ja sänkykamari.</p>	
Asiasanat: suomen historia, esineellinen kulttuurihistoria, aateli, kartanot, virka-aateli, sääty-yhteiskunta, statuspääoma, taloudellinen pääoma, poliittinen pääoma, kulttuurinen pääoma, huonekalut, peili, mahonkisoiva, kirjat, taulut, soittimet, 1800-luku, Pierre Bourdieu, Erving Goffman	
Säilytyspaikka Depository JYX-tietokanta, Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja	

ASETELMAT

Asetelma: Tutkielman menetelmälliset käsitteet	15
--	----

KARTAT

Kartta 1: Kartanoiden sijainti	24
--------------------------------	----

KUVAT

Kuva 1: Knut von Troilin muotokuva	29
Kuva 2: Saaren everstinpuustellin pohjapiirustus	35
Kuva 3: Christina Charlotta Ehrnroothin perukirja	36
Kuva 4: Riilahden salonki	39
Kuva 5: Taburetti	43
Kuva 6: Ompelupöytä	48
Kuva 7: Robert Wilhelm Ekman: Vihreä sohva	53

TAULUKOT

Taulukko 1: Pääomakäsitteiden määritelmät ja vastaavuus aineistossa	18
---	----

SISÄLLYS

1	Johdanto.....	4
1.1	Aikaisempi tutkimus	4
1.2	Tutkimustehtävä: lähteet, rajaukset ja tutkimuskysymykset.....	8
1.3	Menetelmä ja käsitteet: sosiaalinen erottautuminen esineiden avulla	14
2	Kiinteä ja irtain omaisuus pääomien ilmentäjinä.....	21
2.1	Taloudellinen pääoma	22
2.2	Poliittinen pääoma ja statuspääoma.....	29
3	Säädynmukaisen elämäntavan näyttämöt.....	35
3.1	Julkiset ja yksityiset tilat.....	36
3.2	Sali	39
3.3	Förmaaki	43
3.4	Sänkykamari kartanon naisten seurusteluhuoneena.....	45
4	Erottelevat esineet.....	52
4.1	Erottelevat huonekalut	53
4.2	Kulttuurinen pääoma	60
5	Erottautumisen keinot	68
	Lähteet.....	71
	Liitteet:	79

1 JOHDANTO

1.1 Aikaisempi tutkimus

Suomen suuriruhtinaskunnan asukkaat jaettiin 1800-luvun alkupuolella sääty-yhteiskunnalle tyypilliseen tapaan edelleen aateliin, papistoon, porvaristoon ja talonpoikiin. Jokaisella säädyllä oli oma tarkoituksensa ja tehtävänsä, jotka määrittivät yksilön aseman ja merkityksen yhteiskunnassa. Vanhastaan ylimmän säädyn, aatelin, vaikutusvalta hallinnossa ja politiikassa oli merkittävä. Syvälle ihmisten mentaliteettiin oli istutettu ajatus omasta paikasta ja sen myötä kuuluneista tehtävistä. Asiantila vaikutti ihmisten arkipäivään, valintoihin ja toimintaan. Säätyjen väliset erot näkyivät myös fyysisinä kulttuurisina rajoina luoden eroja elämäntapojen välille.¹

Aateli oli yhteiskunnan ylin kerros, jonka elintasosta suurin osa ihmisistä saattoi vain haaveilla. 1800-luvun yhteiskunnassa yksilö määriteltiin ryhmän eli säädyn kautta.² Kuten muut säädyt, myös aateli ymmärrettiin yhteisönä erityisesti lainsäädännön antaman virallisen aseman vuoksi.³ Taustalla oli yhä sääty-yhteiskunnan läpäissyt hierarkkisuus. Erityisen tärkeä hierarkia oli aatelissäädyn sisällä, jossa virkanimikkeet ja arvonimet osoittivat yksilön yhteiskunnallisen aseman ja statuksen.⁴ Näistä yhteiskunnallisista tosiseikoista muodostuu tämän pro gradu-tutkielman aihe. Tarkastelen Suomen aatelin elämäntapaa 1830-luvulla esineellisen kulttuurin kautta. Aihe tiivistyy kysymyksiksi, millaisia sosiaalisia merkityksiä Suomen aatelin esineillä oli 1830-luvulla sekä, miten aateli esitti statustaan.

Aateli on tutkimuskohde, jota voi tutkia monenlaisista näkökulmista. Viime vuosina kiinnostus aatelin ja yhteiskunnan yläluokan elämäntapaa kohtaan on kasvanut. Suomalainen historiatutkimus on kohdistunut aatelin elämän aineellisiin ja aineettomiin ulottuvuuksiin. Näkökulmina ovat olleet muun muassa kulutus ja taloudenpito, kasvatus ja koulutus sekä aatelin aseman ja toiminnan muutos yhteiskunnan muuttuessa.⁵

¹ Wirilander 1974, 15, 25–28; Åström 1995, 231.

² Nummela 1995, 78.

³ Snellman 2014, 276–277.

⁴ Savolainen 1994, 100.

⁵ Ilmakunnas 2009; Ijäs 2015; Parland-von Essen 2005; Vainio-Korhonen 2008, Vainio-Korhonen 2012; Nummela 2013.

Tutkimukset aatelin elämästä luovat kuvaa vaikutusvaltaisista, vauraista ja ylellistä elämää viettäneistä aatelisperheistä ja suvuista, joissa säädynmukaisen elämätavan toteuttaminen oli mahdollista ja jopa pakollista. Toisaalta tutkimuksista piirtyy kuva siitä, kuinka oli perheitä ja sukuja, joissa säädynmukaisen elämän viettäminen oli haasteellista taloudellisista vaikeuksista johtuen. Tutkimukset paljastavatkin juuri sen, miten tärkeä statuksesta ja säädynmukaisesta elämäntavasta kiinnipitäminen oli. Siinä kuluttamisen ja ulkoisten merkkien eli esineiden avulla välitetään tietoa oikeasta ja sopivasta elämäntavasta.⁶ Tässä tutkimuksessa statuksen esittäminen ja siitä huolehtiminen on relevantti tulkinnallinen konteksti.

Sellaiset tutkimukset kuitenkin ovat harvassa, joissa olisi yhdistetty aateli, esineellinen kulttuuri, elämäntapa ja status. Lähimmäksi tällaista teemoittelua tulee Gudrun Anderssonin tutkimus *Stadens dignitärer, Den lokala elitens status- & maktmanifestation i Arboga 1650–1770*, Anna-Maria Åströmin väitöskirja *'Sockenboarne', Herrgårdskultur i Savolax 1790–1850* sekä Ulla Ijäksen väitöskirja *Talo, kartano ja puutarha, Kauppahuoneen omistaja Marie Hackmanin ja hänen kulutusvalintansa varhaismodernissa Viipurissa*. Andersson tutkii ruotsalaisen kaivoskaupungin, Arbogan, poliittisen ja taloudellisen eliitin kotien materiaalista kulttuuria perukirjoista statuksen ja valtamanifestaation näkökulmista. Hän keskittyy analysoimaan, tulkitsemaan ja teoretisoimaan perukirja-aineistoa laadullisesti lähilukemalla esineiden sosiaalista potentiaalia. Analyysissä hän käyttää Erving Goffmanin teoriaa etu- ja takanäyttämöstä eli julkisesta ja yksityisestä tilasta sekä Pierre Bourdieun pääomateoriasta taloudellista ja kulttuurista pääomaa. Andersson havaitsee, että tietyt esineet, kuten ruskeaksi maalattu tammikaappi, sijoitettiin julkiseen tilaan vieraiden nähtäväksi. Tällöin sisustus on sosiaalista toimintaa. Pääomien avulla hän hahmottaa sen, että Arbogassa kulttuuriseen pääomaan investointiin vaadittiin sekä taloudellista että poliittista pääomaa.⁷

Ijäksen väitöskirjassa on paljon samoja aineksia kuin Anderssonin tutkimuksessa Arbogan eliitistä. Samoihin teorioihin ja käsitteisiin perustuvassa tutkimuksessa analysoidaan Hackmanin kauppahuoneen johtajan Marie Hackmanin kulutusta 1800-luvun

⁶ Kalleinen 2014, 112; Vainio-Korhonen 2012, 84, 198. Säädynmukaisesta kuluttamisesta Ilmakunnas 2009 ja statuksesta Vilksen 2015 sekä varallisuudesta Nummela 2013.

⁷ Andersson 2009, 120, 131, 213.

ensimmäisellä puoliskolla. Ijäs analysoi varsin laajasti tilikirjojen ja kirjeiden perusteella aatelistaisen kulutusta. Tutkimuksen keskeisin tulos Ijäksen mukaan on se, että kuluttamisella on aina merkityksensä ja motiivinsa. Ijäs havaitsee useita eri motiiveja kuluttamiselle: yhteiskunnallisen aseman ja statuksen osoittaminen, muodinmukainen kulutus, hyvän maun osoittaminen, jäljittelyn halu sekä tarve erottautua. Kaikki edelliseen tähtäävä kulutus painottui seuraelämään, johon liittyivät huonekalut, sisustusesineet ja -tekstiilit sekä vaatteet. Tällä tavoin koti asemoitui elämäntavan ja yhteiskunnallisen aseman näyttämöksi.⁸

Savolaisen kartanoympäristön fyysinen koostuminen ja organisoituminen ovat Åströmin tutkimuksen keskiössä: miten kartanon ja sen omistajien suhteet torppareihin, palvelusväkeen ja maanviljelijöihin näyttäytyi rakennuksissa, esineissä ja sisustuksessa. Osan tutkimuksesta muodostaa perukirjojen analyysi, jonka avulla on tehty tulkinta siitä, kuinka kartanon ylevä maailma kohotettiin arkipäivän yläpuolelle. Se on tehty tavalla, joka muistuttaa Goffmanin teoriaa etu- ja takanäyttämöistä; Åström on luokitellut esineitä sisäisiin ja ulkoisiin (inre-yttre), alhaisiin ja yleviin (nedre-övre) sekä yksityisiin ja julkisiin (bakre-främre). Tässä analyysissä esimerkiksi pöytä- ja lautasliinat ovat rajantekijöitä porvarilliseen elämäntapaan, ja pienimmissä kartanoissa 1780-luvulla oli noin 10 pöytäliinaa ja 4-8 tusinaa lautasliinoja.⁹

Historiantutkimuksessa esineellistä kulttuuria on tutkittu varsin vähän. Sen sijaan kansatieteessä menneiden yhteiskuntien elämää, tapoja ja kulttuuria on tutkittu esineiden avulla. Suomalaisen kansatieteellisen tutkimuksen alkuaikoina 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa kulttuurin käsite laajennettiin tarkoittamaan sivilisaation ja korkeakulttuurin lisäksi esineitä, pukuja ja rakennuksia, jolloin tutkimuskohteeksi tuli talonpoikainen esineellinen kulttuuri eli kansankulttuuri. Lähtökohtana oli että, kaikki mikä liittyy kulttuuriin, voidaan nähdä esineissä.¹⁰ Gunnar Suolahti on tehnyt kulttuurihistoriallista tutkimusta, johon hän otti vaikutteita kansatieteestä. Hänen tutkimuksensa *Suomen pappilat 1700-luvulla* sekä artikkelikokoelmat *Vuosisatain takaa* ja *Elämää Suomessa 1700-luvulla*

⁸ Ijäs 2015, 213, 215.

⁹ Åström 1993, 95, 105.

¹⁰ Kiuru 1999, 225; Sämskilähti 1999, 147, 149; Tommila 1981, 18–19. Esineellisen kansatieteen tutkimuksia ovat esimerkiksi U.T. Sireliuksen teokset *Suomen kansanomaista kulttuuria I ja II* (1919, 1921).

tutkivat menneisyyden ilmiöitä kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta.¹¹ Suomen pappiloita tarkastelevassa teoksessaan Suolahti kuvaa muun muassa, kuinka pappilat kehittyivät savupirteistä kartanoiksi ja miten elämäntavan muoto muuttui. Pappiloihin tuli 1700-luvulla sohva, teepöytä ja kirjoituspöytä. Myös huonekalujen materiaali laajeni haavasta leppään ja pähkinäpuuhun.¹² Uudemmassa kansatieteestä vaikutteita ottavassa tutkimuksessa puolestaan on käsitelty vastaavia teemoja, jolloin tutkimuskohdetta eli esineitä ja tavaroita on lähestytty kulutuksen, ylellisyyden, statuksen tai säädynmukaisuuden tai niiden yhdistelmien näkökulmasta.

Tällaista kulttuuria esineestä lukevaa tutkimusta ovat muun muassa Johanna Ilmakunnaan artikkelit ”Måltidsupplevelse i 1700-talets Sverige och det tidiga 1800-talets Finland” ja ”Ompelupöytä naisten arkinen ylellisyysesine 1700- ja 1800-luvun Euroopassa”. Ruokailukokemuksia käsittelevässä artikkelissa tarkastellaan ruokailua hetkenä, jolloin säätyläistö tavoitteli poliittista ja sosiaalista valtaa sekä ilmensi statusta ruualla, juomalla, ruokailuvälineillä ja kattauksella sekä taustamusiikilla.¹³ Jälkimmäisen artikkelin anti on se, että esineestä ja siitä kertovista, kuvallisista, esineellisistä ja tekstuaalisista, lähteistä voi lukea sosiaalisia, kulttuurisia, taloudellisia, poliittisia ja sukupuolittuneita ulottuvuuksia.¹⁴ Statusta, ylellisyyttä ja säädynmukaista elämää tarkastellaan Kustaa Vilkun artikkelissa ”Juoma-astiat, säätytavat ja kulttuurinmuutos”. Alkoholikulttuuriin liittyvät lasi ja posliiniesineet, erityisesti niiden määrä ja laatu, oli 1800-luvulla sosiaalisen erottautumisen keino. Jos 1700-luvulla säädynmukainen kuluttaminen tarkoitti hienostunutta ja ylellistä, mutta hillittyä kuluttamista, 1800-luvulla pröystäilevä kulutus oli sovelias tapa osoittaa yhteiskunnallista asemaa.¹⁵

Yhteiskunnan ylimpänä ja vaikutusvaltaisimpana ryhmänä aateli on tarjonnut paljon aihetta myös poliittisen historian ja sosiaal historian tutkimukselle. 1800-luvun yhteiskunnan luonnetta ja aatelin paikkaa siinä maailmassa sekä muutosta sotilasaatelista virka-aateliksi on avattu useissa tutkimuksissa. Raimo Savolaisen väitöskirja *Suosikki*

¹¹ Suolahti 1912; Suolahti 1909, 1917/1991; Suolahti 1913/1993. Suolahden historiakäsityksestä esimerkiksi Ahtiainen 1990, 238.

¹² Pappiloiden esineellisestä kulttuurista on kirjoittanut Gunnar Suolahti 1919, 242.

¹³ Ilmakunnas 2015, 454–455, 484.

¹⁴ Ilmakunnas 2016a, 142–143.

¹⁵ Vilkuna 2015, 93, 100; Ilmakunnas 2009, 343.

senaattorit, Venäjän keisarin suosio suomalaisten senaattorien menestyksen perustana 1809–1892 avaa autonomisen Suomen keskushallinnon rakennetta sekä tarkastelee virkojen merkitystä aatelille. Suuriruhtinaskunnan eliitti rakentui senaatin ympärille ja senaatinjäsenyyden eli korkean viran kautta kanavoituivat muut sosiaalisesti tärkeät edut: arvonimet, kunniamerkit ja hallitsijan antamat henkilökohtaiset lahjat. Korkea sosiaalinen status, virka ja arvonimi, merkitsi vaatimusta sosiaalisesti ylhäisestä elämäntavasta: komeaa asuntoa ja vilkasta seuraelämää.¹⁶ Axel Snellmanin väitöskirja *Suomen aateli, yhteiskunnan huipulta uusiin rooleihin 1809–1939* selvittää Bourdieun pääomakäsitteiden avulla, milloin, miten ja miksi aateli menetti vaikutusvaltansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Hän käsittelee vuosikymmenittäin aatelin lukumäärää, ammatteja ja tilanomistusta, joten teos on hyvä yleisteos aatelista ja sen asemasta yhteiskunnassa. Snellmanin väitöskirjaa voi pitää tarkentavana tutkimuksena Kaarlo Wirilanderin teokselle *Herrasväkeä, Suomen säätyläistä 1721–1870*, sillä myös Wirilanderin tavoitteena on määritellä aikaa, jolloin sääty-yhteiskunta mureni ja säätyläistö menetti valtaansa.¹⁷ Wirilanderin teoksen syvempänä teemana on ihmisten toiminnan taustalla vaikuttaneet maailmankuvalliset teemat sekä se, mikä oli säätyläistön paikka yhteiskunnassa. Teoksen keskeinen tema on virkalaitoksen laajentuminen ja virkojen lukumäärän kasvaminen.

1.2 Tutkimustehtävä: lähteet, rajaukset ja tutkimuskysymykset

Kun joku kuolee, niin pitää jälkeen jääneen miehen tai vaimon vilpittömästi ilmoittamaan ja ylöskirjoittamaan kaiken omaisuuden, sekä irtaimen että kiinteän, senkaltaisena, kuin se kuoleman hetkellä oli, kaikkein raamattuun ja kirjain, saatavan ja maksettavat velan kanssa, perillisten ja heidän holhoojainsa läsnä ollessa. Pankoon myös nimen saman ylöskirjoituksen alle, jos se muutoin kelpaaman pitää, valallisella vakuutuksella, ettei mitään tiedolla ja tahdolla ole salattu eli ulosjätetty, vaan kaikki vakaisesti edesannettu.¹⁸

Vuoden 1734 Ruotsin valtakunnan lain perintökaareissa säädettiin sekä perunkirjoituksesta että perimisestä. Lain ensisijaisena tarkoituksena oli taata oikeudenmukainen perinnönjako,

¹⁶ Savolainen 1994, 48.

¹⁷ Wirilanderin tutkimuksen pääteipiste (vuosi 1870) on Alex Snellmanin näkemyksen mukaan liian aikainen, koska 1860-luvulla säännöllinen valtiopäivätoiminta alkoi uudelleen ja aateli pystyi käyttämään valtiopäiväoikeuttaan pitkästä aikaa. Snellman itse päättää tutkimuksensa vuoteen 1919 ja tasavaltaiseen hallitusmuotoon, jolloin uusien aatelisarvojen antaminen kiellettiin. Snellman 2014, 13, 91–92.

¹⁸ Vuoden 1734 laki, Perintökaari, 9. luku.

<http://agricolaverkko.fi/vintti/julkaisut/julkaisusarja/kkktk/lait/1734/1175905.html>.

kuolinpesän omaisuuden määrittäminen ja se, miten perunkirjoitus tuli käytännössä toteuttaa. Omaisuuden muistiin merkitseminen eli perunkirjoitus tuli toteuttaa kolmen kuukauden kuluessa kuolemasta uskollisten miesten toimesta niin, että perilliset ja heidän holhoojansa olivat paikalla.¹⁹ Perukirjaan tuli kirjoittaa sekä kiinteä omaisuus eli omistuksessa olevat rakennukset ja maat että irtain omaisuus, johon kuuluivat kaikenlaiset käyttötavarat, eläimet ja elintarvikkeet. Lisäksi piti kirjoittaa ylös kuolinpesän saatavat ja maksettavat velat. Vuonna 1698 Ruotsin laissa säädettiin köyhäinmaksusta, joka maksettiin perunkirjoituksen yhteydessä. Sen osuus oli 1/8 prosenttia pesän arvosta.²⁰

Lain noudattamista perunkirjoituksesta ei valvottu kunnolla, mikä johti siihen, että laki ei toteutunut täydellisesti. Sekä Erkki Markkanen että Tiina Hemminki ovat havainneet alempia sosiaaliryhmiä tutkiessaan, että kaikista varattomimmista pesistä perukirjoja ei laadittu.²¹ Sen sijaan kauppaporvareiden perukirjoja tutkimuksessaan käyttänyt Jari Ojala löysi jokaiselle tutkimuksensa kauppaporvarille perukirjan.²² Perukirjojen laiminlyöminen näyttää olleen harvinaista pesistä, joissa on enemmän varallisuutta.²³ Tämän vuoksi voidaan olettaa, että myös aatelin osalta perukirjat on laadittu. Perukirjat olivat virallisia asiakirjoja, joita hovioikeus tarkkaili.²⁴

Muut lähdekriittiset seikat liittyvät perukirjojen sisältöön. Ensimmäinen on se, kuinka todenmukaisesti esineiden ja tavaroiden arvo arvioitiin ja toinen, kuinka tarkasti pesän omaisuus merkittiin perukirjoihin. Erkki Markkanen on havainnut perukirjoja ja huutokauppapöytäkirjoja vertailemalla, että huutokauppapöytäkirjojen hinnat ovat noin 1,7 kertaa suurempia kuin perukirjojen arvioidut hinnat.²⁵ Kuluttamista tutkineet Johanna Ilmakunnas ja Ulla Ijäs korostavat, että ihmisen koko elinkaaren aikaiseen kulutuksen tutkimiseen parempi lähde on tilikirjat, muu kirjanpitoaineisto sekä kirjeet. Tämä lienee

¹⁹ Markkanen 1988, 22.

²⁰ Markkanen 1988, 17.

²¹ Seurakunnan pastorin tehtävänä oli lähettää käräjille kuolleidenluettelo, josta tuomioistuin pystyi seuraamaan perukirjojen laatimisen toteutumista. Pastorit poistivat luettelosta muun muassa loisia, vaivaisia ja itsellisiä, mikä merkitsee sitä, että heiltä ei kirjoitettu perukirjaa. Hemminki 2014, 68; Markkanen 1977, 29.

²² Ojala 1999, 43.

²³ Markkanen 1977, 45; Markkanen 1988, 52.

²⁴ Arkistojen portti, Turun hovioikeus.

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Turun_hovioikeus#Aatelia_koskevat_jutut.

²⁵ Markkanen 1988, 68–70.

selvää, sillä perukirja kuvastaa henkilön omaisuutta kuolinhetkellä.²⁶ Toinen seikka, jota Ruotsin ylhäisaatelia tutkinut Ilmakunnas korostaa on, että hänen tutkimuksensa perukirjoista puuttuivat henkilökohtaisimmat esineet ja tavarat, kuten vaatteet sekä kirjoitus- ja ompeluvälineet.²⁷ Tutkimuksessaan lähdetehteenä perukirjoja käyttänyt Andersson puolestaan purkaa perukirjoihin liittyviä lähdekriittisiä ongelmia uudella tavalla. Hän arvioi, että perukirjoihin merkittiin suurella todennäköisyydellä esineet, joilla oli suuri taloudellinen arvo ja statusarvo. Toisaalta muissa tutkimuksissa on tehty huomioita, että perukirjoihin merkittiin myös esineitä, jotka olivat vanhoja, huonokuntoisia, loppuun kulutettuja sekä rikkiäisiä.²⁸ Kolmas asia, joka liittyy perukirjojen sisällön luotettavuuteen on esineiden katoaminen, myyminen tai eteenpäin antaminen. Sekä Andersson että Åström ovat kirjoittaneet tutkimuksissaan, että ainoa tapa, jolla omaisuutta siirtyi eliitin ja aatelin piirissä henkilöltä toiselle, oli myötäjäiset. Åström kirjoittaa, että 1800-luvun alun Suomessa tavaroita ei vaihdettu, vaan ne siirrettiin kartanosta toiseen tai sukupolvelta toiselle. Andersson perustelee myymisen epätodennäköisyyttä sillä, että esineiden myyminen olisi saattanut vahingoittaa eliittiasemaa, koska statuksen ilmaiseminen oli keskeinen osa eliitin käyttäytymistä.²⁹ Veblenin mukaan omaisuus oli sosiaalisen arvonnannon perusta sekä yleisesti hyväksytty menestyksen osoitus, minkä vuoksi omaisuuden myyminen tai sen menettäminen johtaisi sosiaalisen arvonnannon menetykseen.³⁰

Sääty-yhteiskunnassa säädyillä oli privilegioita eli erioikeuksia, joiden tuomat vapaudet rajoittuivat säädyn jäseniin. Yksi aatelin privilegioista³¹ oli hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena. Tämän privilegion vuoksi aatelin perukirjat on toimitettu vuoteen 1869 saakka hovioikeuksiin, ja siksi niitä säilytetään hovioikeuksien arkistoissa. Autonomian ajan suuriruhtinaskunnassa oli kolme hovioikeutta: Turun (perustettu 1623), Vaasan (1776)

²⁶ Ilmakunnas 2009, 36; Ijäs 2015, 25.

²⁷ Ilmakunnas 2009, 36.

²⁸ Andersson 2009, 135; Vilkkuna 2010, 385, 395.

²⁹ Andersson 2009, 136; Åström 1993, 321. Esimerkiksi pienet eläketulot ja huono taloudellinen tilanne johtivat siihen, että Sofie Munsterhjelm myi kaksi lehmänsä, kaksi tinavatia, villaisen hartialiinan, mustan pitsihunnun ja vanhoja leninkejä. Kirsi Vainio-Korhonen 2012, 219.

³⁰ Veblen 2002 (1889), 30.

³¹ Vuoteen 1869 saakka hovioikeudet olivat alin tuomioistuin aatelin tuomitsemiseen. Privilegion poistumisen jälkeen aatelin perukirjat on toimitettu muiden kansalaisten tavoin tuomiokuntien arkistoihin. Puntanen 2000, 14–15.

ja Viipurin (1839).³² Tämän tutkielman päälähteinä ovat Turun hovioikeuden arkistoon tallennetut aatelin perukirjat, joita käytän digitaaliarkiston tallenteina. Kokonaisuudessaan perukirjoja on vuodesta 1744 vuoteen 1867. Alkupäästä aineisto on hajanaista ja perukirjoja löytyy vain muutamilta vuosilta: arkisto tuhoutui lähes kokonaan Turun palossa, minkä vuoksi aineisto on yhtenäistä vuodesta 1828 eteenpäin.³³

Aluksi kävin lävitse 12 ensimmäistä nidettä vuosilta 1774–1843³⁴ ja laadin tietokannan, joka muodostuu 204 aatelisen tiedoista. Koostin tietokannan seuraavista sosiaalisista taustamuuttujista: isä, mahdollinen puoliso, aatelisarvo ja mahdollinen arvonimi tai titteli. Perukirjasta löytyy kuolinaika, perukirjan kirjoittamisen aika, mahdollinen puoliso ja lapset. Kokonaisuuden hahmottamisessa olen käyttänyt lisäksi apuna Suomen ritarihuoneen julkaisemaa Aateliskalenteria, johon on koottu Suomen aatelissukujen sukuluettelot³⁵ sekä Suomen sukututkimusseuran Historiakirjojen hakuohjelmaa (HisKi)³⁶, josta käytin haudattujen luetteloa, vihittyjen luetteloa ja kastettujen luetteloa. Hain hakuohjelmasta perunkirjoitetun etunimellä sekä isän, äidin tai puolison sukunimellä.

Ajatus aineiston rajaamisesta ja sen perusteista muodostui vähitellen tietokannan laajentuessa. Perunkirjoitettujen henkilöiden välille alkoi muodostua sukulaisuussuhteisiin perustuvia linkkejä, kuten avioliittoja ja sisarusuhteita, jotka toimivat apuvälineenä rajauksessa, sillä niiden avulla pystyin hahmottamaan kokonaisuuksia laajasta tietokannasta. Kaksi aivan ensisijaista rajausperustetta sekä aineiston henkilöiden että teemojen valinnassa ovat olleet seuraavat seikat: a) mahdollisimman monipuolinen aineisto, jotta sen avulla voisi tarkastella säädyn sisällä olevia eroja ja yhtäläisyyksiä sekä b) aineiston avulla olisi mahdollista löytää materiaalisen kulttuurin sosiaalisia merkityksiä. Näillä apuvälineillä ja perusteilla olen rajannut laajemmasta 204 henkilön tietokannasta 25 henkilön aineiston, joka muodostaa tämän tutkielman lähdeaineiston. Tämän pienemmän

³² Puntanen 2000, 14.

³³ Arkistojen portti, Turun hovioikeus. http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Turun_hovioikeus.

³⁴ Laadullisen tutkimuksen aineiston keräämisessä puhutaan aineiston saturaariosta, joka tarkoittaa sitä, että aineiston määrä tuo esille tutkimuskohteen teoreettisen peruskuvion. Eskola ja Suoranta 1998, 63. Tutkielmaa varten laadittu 204 henkilön tietokanta tuo esille peruskuvion aatelin rakenteesta: kolme erilaista aatelisarvoa (aatelinen, vapaaherra, kreivi), taloudelliset erot, eri ikäiset henkilöt sekä ensisijaisesti sukulaisuussuhteet, joiden avulla ainestoa on rajattu.

³⁵ Aminoff-Winberg 2017; Carpelan 1965, 1985, 1954, 1937.

³⁶ Suomen Sukututkimusseuran historiakirjojen hakuohjelma <https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi>.

varsinaisen lähdeaineiston sekä tutkielman ajalliseksi rajaukseksi muodostui vuodet 1823–1843. Koska tutkielman ensisijaisena tavoitteena on selvittää aatelin esineistön sosiaalista merkitystä, aikarajaukseksi riittää noin kahdenkymmenen vuoden jakso 1800-luvun ensimmäiseltä puoliskolta. Jos tutkielman tavoitteena olisi selvittää esineistössä tapahtuneita muutoksia, aikarajauksen tulisi olla pidempi muutoksien hahmottamiseksi.

Tähän 22 henkilön aineistoon kuuluu kuusi henkilöä, joilla ei ole sukulaisuussuhdetta lähdeaineiston muihin henkilöihin. Heidät on valittu aineistoon siksi, että heidän perukirjoissaan huonekalut on luetteloitu huoneittain. Tutkija saa siis perukirjan pohjalta tiedon, miten esimerkiksi salonki tai makuuhuone oli sisustettu. Muita aineiston valintaan vaikuttaneita tekijöitä on ohjannut tutkimustehtävä. Koska tutkimuksen tavoitteena on tarkastella ja analysoida sosiaalista erottautumista, olen perukirjojen valinnassa ottanut huomioon suomalaiset aatelisarvot, koska sääty jaettiin sisäisesti hierarkkisiin ryhmiin. Ritariston ja aatelin alin eli kolmasluokka oli aatellinen, toinen vapaaherrallinen ja ensimmäinen ja arvokkain kreivillinen. Myös tutkielman aineiston henkilöt jakautuivat näihin ryhmiin. Suurin osa heistä (12) kuului aatelisiin, viisi vapaaherrallisiin ja viisi kreivillisiin (Liite 1).³⁷ Suurimmaksi osaksi aineisto on vanhaa Ruotsin aikaista aatelia, mutta aineistossa on muutama henkilö, joka aateloitiin Venäjän aikana. Aineiston sukupuolijakauma muodostuu 14 naisesta ja kahdeksasta miehestä.

1800-luvun alun yhteiskunta näyttäytyy usein Porvoon valtiopäivien jälkeen poliittisesti ja taloudellisesti pysähtyneisyyden aikana. Merkittävimmät muutokset alkoivat Krimin sodan jälkeen 1850-luvun jälkipuoliskolla, kun talouselämä uudistui ja valtiopäivätoiminta alkoi uudelleen vuodesta 1863.³⁸ Suomen liittäminen Venäjään autonomisena suuriruhtinaskuntana oli kuitenkin merkittävä tapahtuma aatelin kannalta. Ruotsin ritarihuoneeseen kuuluvien aatelisten piti päättää, jäikö Ruotsin kuninkaan alamaiseksi vai siirtyikö Suomeen Venäjän keisarin alamaisuuteen. Suomeen jääneet tai siirtyneet aateliset muodostivat ryhmän, jota kutsuttiin Suomen Ritaristoksi ja Aateliksi.³⁹ Toinen merkittävä

³⁷ Vuonna 1919 Suomen ritarihuoneelle oli kirjattu 9 kreivillistä sukua, 41 vapaaherrallista sukua ja 119 aatelista sukua. Savolainen 1994, 77.

³⁸ Peltonen 1995, 109.

³⁹ Engman 2009, 107. Jo Porvoon maapäivillä annettiin ensimmäiset suomalaiset aatelisarvot. Esimerkiksi Suomen ensimmäinen Venäjän ajan kenraalikuverööri Göran Magnus Sprengtporten oli ruotsalainen *aatelinen* ja venäläinen *paroni*, joka kohotettiin suomalaiseksi *kreiviksi*. Snellman 2014, 56.

muutos aatelin kannalta olivat virat siviilihallinnossa, jotka nyt, Ruotsin ajasta poiketen, olivat lähempänä Helsingissä pääkaupungin siirryttyä sinne vuonna 1819. Keskushallinnon luomisen suuri vaikutus oli se, että Suomen alueelle perustettiin satoja uusia virkoja vuosisadan alkupuolella. Vuoteen 1826 mennessä oli perustettu 18 uutta virastoa, joissa oli 212 uutta virkaa.⁴⁰ Lisäksi senaatti tarjosi aatelille korkeita virkapaikkoja runsaasti enemmän kuin aikaisemmin. Ruotsin ajalla korkeita virkapaikkoja Raimo Savolaisen mukaan oli 12, kun senaatissa oli yhteensä 69 virkapaikkaa hallituskonseljin 14 jäsenen lisäksi.⁴¹ Vaikka suuriruhtinaskunnan virkoja hoitivat myös aatelittomat, aateli hallitsi korkeita virkoja ja käytti senaatissa, virastoissa ja tuomioistuimissa toimeenpano- ja tuomiovaltaa, mikä tuotti sille vahvan aseman. Alex Snellmanin mukaan tämä asema oli vahvimmillaan vuosina 1820–1860.⁴²

1800-luku oli kartanokulttuurin kukoistuksen aikaa suotuisan yhteiskunnallisen aseman vuoksi, vaikka aateli oli menettänyt osuuttaan kartano- ja maaomistuksessa 1600-luvun lopulta lähtien.⁴³ Kartanokulttuuri muuttui 1800-luvun kuluessa niin, että kartanoissa tapahtuva toiminta keskittyi virkamiesperheiden kesäasumiseen tai jatkuvaan asumiseen, jolloin kartanonherra oli kiinnostunut maanviljelyksestä. Anna-Maria Åström kirjoittaa, että vuosisata oli materiaalisesti ja kulttuurisesti rikasta kartanokulttuurin aikaa, mikä voi indikoida halusta esittää ja säilyttää statusasema. Talon ulkoasu, sisustus ja sivistyneet tavat olivat statussymboleita, joiden näyttäminen ja arvioiminen vaati aktiivista vierailukulttuuria. Esimerkiksi Helsingissä asuvilla senaattoreilla oli alueen suurimmat yksityistaloudet vuosina 1820–1870.⁴⁴

Kun otetaan huomioon edellä mainitut seikat aineiston rajaamisesta sekä tutkielman aiheen kontekstuaalisista rajausperusteista, havaita, että 1800-luvun alkupuoli oli

⁴⁰ Engman 2009, 98–99, 167; Savolainen 1994, 45. Savolaisen mukaan kokonaisuudessaan virkoja perustettiin 1810-luvulla 300, mutta määrä kasvoi valtavasti vuoteen 1870 mennessä, kun virkapaikkoja oli yhteensä 1 544. Savolainen 1994, 45.

⁴¹ Savolainen 1994, 45.

⁴² Snellman 2014, 77, 89, 109.

⁴³ Snellman 2014, 98–97; Åström 1993, 28. Aateli menetti maaomaisuuttaan vuoden 1680 isoreduktiosta lähtien. Useat tutkijat ovat tulkinneet maaomaisuuden menettämisen tai sen säilymisen olleen yhteydessä Helsingin asemaan pääkaupunkina. Näyttää siltä, että Uudenmaalla kartano-omaisuus säilyi pisimpään aatelin omistuksessa. Snellman 2012.

⁴⁴ Andersson 2015, 107; Savolainen 1994, 143, 147; Åström 1994, 28. Marie Hackmanin kulutusta tutkinut Ijäs kirjoittaa, että seuraelämä oli statuskuluttamisen tärkein kohde. Ijäs mainitsee myös, että talon ulkoasu ja sisustus kertovat omistajansa asemasta jopa enemmän kuin sijainti. Ijäs 2015, 105, 201, 214.

yhteiskunnallisesti otollista aikaa Suomen aatelille. Tällä aineiston ja ajan rajauksella voidaan tutkia aatelin perukirjojen pohjalta esineellistä kulttuuria ja erityisesti sitä, millaisia sosiaalisia merkityksiä aatelin esineillä oli. Tutkielman tutkimuskysymyksiksi on muodostunut yksi pääkysymys ja sen ratkaisemiseksi neljä alakysymystä:

1. Millaisia sosiaalisia merkityksiä Suomen aatelin esineillä oli 1826–1843?
 - a. Miten Suomen aateli esitti yhteiskunnallista asemaa esineiden avulla?
 - b. Mitkä esineet olivat sosiaalisesti merkittäviä statusesineitä?
 - c. Miten pääomat vaikuttivat statusesineiden omistamiseen?
 - d. Minkä pääomien hallinta johti erottautumiseen?

Toisen alakysymyksen (b) avulla selvitän, mitkä huonekalut ja sisustusesineet olivat statusesineitä. Tässä kysymyksessä menetelmällisenä apuna käytän Erving Goffmanin teatterimetafaaraan perustuvia käsitteitä etu- ja takanäyttämöistä. Kolmatta ja neljättä (c ja d) alakysymystä ratkaisen Pierre Bourdieun pääomakäsitteiden avulla. Näiden kysymysten kohdalla tarkastelen erityisesti kulttuurista pääomaa, jota edustavat muun muassa kirjat, soittimet ja taideteokset.

1.3 Menetelmä ja käsitteet: sosiaalinen erottautuminen esineiden avulla

Lähestyn tutkimuskohdettani ensisijaisesti kulttuurihistorian näkökulmasta. Kokonaisvaltaisessa kulttuurihistoriassa korostuu käsitys yksilöstä eli toimijasta osana aikaa ja ympäristöä, jossa toiminnan mahdollisuudet muodostuvat normien pohjalta. Yksilöt vaikuttavat yhteiskuntaan ja kulttuuriin, mutta heidän käyttäytymistä tarkastellaan ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan kontekstista käsin.⁴⁵ Omassa työssäni tämä tarkoittaa aatelin kulutuksen ja esineiden omistamisen tulkitsemista bourdieulaisittain tietoisena toimintana, jolla luotiin symbolisia rajoja sosiaaliseen tilaan samalla kuitenkin muistaen sen, että sääty-yhteiskunta oli rakenne, joka asetti ihmiset sosiaaliseen asemaansa, ja josta

⁴⁵ Ahtiainen 1990, 237; Immonen 1993, 17–18; Virtanen 1987, 86, 90. Sosiologiassa ajatuksen voisi ilmaista durkheimilaisittain niin, että yhteiskunnan rakenne pakottaa yksilön normien mukaiseen toimintaan. Saman tieteenalan piiristä löytyy ajatteliijoita, joiden mukaan yksilö rakentaa ja vaikuttaa yhteisön toimintaan, luo ja muokkaa normeja.

poikkeamiseen kiinnitettiin huomiota.⁴⁶ Edellä olevan lisäksi tutkielman menetelmällinen ja teoreettinen puoli rakentuu vahvasti sosiologian teorioiden varaan. Ranskalaisen sosiologi ja kulttuuriantropologi Pierre Bourdieun (1930–2002) keskeisin väite on, että tietynlainen kulutuskäyttäytyminen ja hyödykkeen eli esineen omistaminen tuottaa erotteluja sosiaaliryhmien välille. Sosiaalisia eroja ja erottautumista eli distinktiota⁴⁷ hän tutkii pääteoksessaan *La Distinction: Critique sociale du judgement* (1979)⁴⁸. Kysymys on yksilön sosiaalisesta statuksesta, jota hän pyrkii ylläpitämään ja esittämään arkielämän valinnoilla.⁴⁹ Max Weber (1864–1920) ja Thorstein Veblen (1857–1929) ovat niin ikään sosiologeja, joiden teorioista voidaan ammentaa ajatuksia sosiaalisesta erottautumisesta. Tutkielmani kannalta olennaisin ajatus Weberiltä on se, että status on havaittavissa elämäntavasta. Thorstein Veblenin anti puolestaan on, että kerskakulutus johtuu pyrkimyksestä säädynmukaiseen kuluttamiseen ja sitä kautta tavoitellaan sosiaalista arvostusta eli statusta.⁵⁰ Aloitan tämän alaluvun kuitenkin määrittelemällä keskeisimmät käsitteet, jonka jälkeen muodostan analyysimenetelmäni ja tarkastelen pääomakäsitteitä.

Kulttuuri			
Esineellinen kulttuuri		Elämäntapa	
Taloudellinen pääoma	Poliittinen pääoma	Kulttuuripääoma	Statuspääoma

Asetelma: Tutkielman menetelmälliset käsitteet. Tutkielman teoreettiset ja menetelmälliset käsitteet on kuvattu asetelmassa hierarkkisessa järjestyksessä laajimmasta käsitteestä (kulttuuri) spesifimpiin analyysikäsitteisiin.

Yllä olevaan asetelmaan olen koonnut tutkielman keskeisimmät käsitteet. Yläkäsitteenä on *kulttuuri*, joka on laaja-alainen ja monivivahteinen käsite. Koska käsitteellä on erilaisia merkityksiä kontekstin mukaan, jokaisessa tutkimuksessa on tärkeä määritellä, mitä kulttuurilla tarkoitetaan. Kulttuuri ymmärretään helposti kulttuurituotteiksi ja niiden kuluttamiseksi. Tässä tutkimuksessa kulttuuri määritellään kuitenkin laajemmin seuraten

⁴⁶ Purhonen 2014, 15. Bourdieu pitää yksilöitä eli toimijoita aktiivisina ja vaikuttavina. Hän kieltää sen, että ihmiset olisivat pelkkiä rakenteen seurannaisilmiöitä. Bourdieu 1998, 8.

⁴⁷ Distinktiolle ei ole selkeää ja suoraa suomennosta. Distinktio kuitenkin tarkoittaa erontekoa muihin sosiaaliryhmiin. Bourdieu itse kirjoittaa, että distinktio on voitto, joka takaa eron eli välimatkan tavallisuudesta poikkeamisen. Bourdieu 1985, 31.

⁴⁸ Teos on käännetty englanniksi 1984: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Suomeksi teoksen pääotsikko kääntyy Maun ja makuarvostelmien sosiaalinen kritiikki.

⁴⁹ Goffman 1971, 12, 52.

⁵⁰ Weber 1978, 305; Riukulehto 2002, 8, 10.

historian ja etnologian tutkimuksen antamia määritelmiä. Kulttuuri tarkoittaa elämän ja ihmisen käyttäytymisen kokonaisuutta, joka on muodostunut vastaukseksi yhteiskunnan asettamiin ja luomiin normeihin. Lisäksi kulttuuri rajautuu Suomen aatelin aineelliseen eli esineelliseen kulttuuriin ja noin 1830-lukuun sekä vuorovaikutukseen esineiden ja ihmisten välillä.⁵¹ *Esineellinen kulttuuri* merkitsee kahta asiaa. Ensimmäiseksi sitä, että ihmisen ja esineen välinen suhde on kulttuurinen ilmiö ja toiseksi sitä, että kulttuuri on näkyvissä esineissä, sillä niihin on sitoutunut tietoa omistajansa sosiaalisesta asemasta ja suhteesta muihin ihmisiin.⁵² Vuorovaikutuksella tarkoitan erityisesti tilannetta, jossa yksilö lähettää hyödykkeen omistamisella (kuluttamisella) sosiaalisen merkityskentän kautta viestejä sosiaalisesta asemastaan ja vastaanottaa tietoa muiden toimijoiden sosiaalisesta asemasta.⁵³ Tällöin esine⁵⁴ on symboli, merkki, elämäntavasta ja erityisesti yksilön yhteiskunnallisesta asemasta, jonka on tyhjentävästi tiivistänyt Semi Purhonen: ”Sosiaalinen asema tai status pitää esittää symbolisesti - - Esittäminen tarkoittaa erilaisia elämäntapa- ja elämäntyyliä.⁵⁵”

Elämäntapa on yksilölle tai yhteisölle tunnusomainen tapa elää ja toimia.⁵⁶ Vaikka kulttuuri on selkeästi elämäntavan yläkäsite, niiden suhde on vastavuoroinen. Elämäntavat nousevat kulttuurista, mutta erilaiset elämäntavat muodostavat kulttuurin kokonaisuuden. Yksilö tai yhteisö voi kuitenkin tehdä valintoja erilaisten elämäntapojen välillä. On muistettava, että sääty-yhteiskunnassa elämäntapojen toteuttaminen oli paljolti sidoksissa yhteiskunnalliseen asemaan eli säätyyn ja poikkeaminen säädynmukaisesta elämäntavasta ja normeista herätti huomiota⁵⁷. Elämäntapa ei siis tapahdu tyhjiössä, vaan sen rajoja ovat vallitseva yhteiskunta ja kulttuuri. Pierre Bourdieun mukaan ihmisen sosiaalinen asema vaikuttaa siihen, millä tavalla ihminen on, toimii arkipäivässä ja jäsentää elämäänsä.⁵⁸ Tämä kaikki näkyy yksilön valitsemassa ja toteuttamassa elämäntavassa. Elämäntavan ja

⁵¹ Litzen 1981, 8, 13; Ollila 2003, 42; Virtanen 1987, 25–26.

⁵² Kiuru 1999, 225, 227; Litzen 1981, 8–9; Tommila 1981, 20.

⁵³ Appadurai 1986, 6, 15, 29–31, 38; Koivisto 1993, 35; Mäkikalli 2010, 9.

⁵⁴ Näitä esineitä voivat olla esimerkiksi kirjat, taideteokset, soittimet, huonekalut ja kultakehyksiset peilit.

⁵⁵ Purhonen 2014, 13.

⁵⁶ Kielitoimistonsanakirja, hakusana elämäntapa, www.kielitoimistonsanakirja.fi.

⁵⁷ Thorstein Veblenin mukaan joutilasluokan kulutuskäyttäytyminen on yhtenäistä esteettisesti ja sosiaalisesti. Tästä muodostuu säädynmukaisen kuluttamisen ihanne. Riukulehto 2002, 9.

⁵⁸ Viite Bourdieu 1984, 2.

esineellisen kulttuurin kannalta tärkeää on, että esineillä on merkitystä yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan suhteessa.⁵⁹

Tämän tutkielman tärkeimmät käsitteet menetelmän kannalta ovat taloudellinen ja poliittinen pääoma sekä kulttuuri- ja statuspääoma (Asetelma ja Taulukko 1). Koska Bourdieun käsitteet on muodostettu tutkimalla ranskalaista yhteiskuntaa 1970-luvusta eteenpäin, on syytä pohtia, miten hyvin ne soveltuvat 1800-luvun alkupuolen Suomen suuriruhtinaskunnan tutkimiseen. Käsitteensä Bourdieu loi empirian pohjalta jäsentämään havaintojansa. Käsitteiden sekä vahvuus että heikkous on se, että Bourdieu ei muotoillut käsitteille systemaattisia sisältöjä ja määritelmiä.⁶⁰ Selitysten puute aiheuttaa sen, että käsitteiden rajat ovat todella liukuvia ja tutkimusten vertaileminen tulee vaikeaksi kun samaa käsitettä on käytetty eri merkityksissä. Vahvuus puolestaan on se, että käsitteet soveltuvat moniin eri tutkimusaiheisiin työkaluksi jäsentämään empiiristä aineistoa.⁶¹ Monien sosiologisten tutkimuskohteiden lisäksi Bourdieun teoriaa on käytetty ja sovellettu niin aatelin kuin esineellisen kulttuurin ja perukirjojen tutkimuksessa. Tärkeimmät historiantutkimuksen tulokset pääomien osalta ovat Gudrun Anderssonin ja Alex Snellmanin tutkimuksissa. Poliittisen ja taloudellisen pääoman yhdistelmä johti keskiaikaisessa ruotsalaisessa kaivoskaupungissa siihen, että eliitti kulutti ja sijoitti pääomiaan kulttuuriseen pääomaan, mikä johti yksilöön kohdistuvaan arvonantoon eli hyvään statukseen, ja 1800-luvun alun Suomen suuriruhtinaskunnassa aatelin kannalta tärkeää oli statuspääoma sekä pieni määrä taloudellista pääomaa.⁶² Molempien tutkimusten keskeisin huomio on se, että taloudellista pääomaa sijoitettiin koulutukseen, jonka kautta sai kulttuurista pääomaa, mutta koulutuksen myötä kulttuurisen pääoman arvostus myös nousi. Viimeinen perustelu pääomateorian käytettävyydelle myös historiantutkimuksessa

⁵⁹ Kiuru 1999, 219, 225, 227; Nieminen, Olsson, Ruotsala, Siivonen 2011, 7; Roos 1986, 37; Toivonen ja Räsänen 2004, 234.

⁶⁰ Purhonen, Rahkonen, Roos 2006, 17; Snellman 2014, 22, 25–26.

⁶¹ Bourdieu on saanut tutkimuksissa erilaisia tuloksia siitä, minkä pääoman tai pääoma yhdistelmän hallussa pitäminen on tehokas sosiaalisten erottelujen tuottaja. Ranskalaisessa yhteiskunnassa, kuten muissa kehittyneissä yhteiskunnissa (Yhdysvallat ja Japani), taloudellisen ja kulttuurisen pääoman yhdistelmä loi mahdollisuuden arvostettavaan yhteiskunnalliseen asemaan. Itä-Saksassa puolestaan poliittinen pääoma toi yksilölle resursseja, joita muiden oli vaikea saada. Bourdieu 1998, 15–16, 25–29. Näiden lisäksi Bourdieu on soveltanut käsitteitään taiteen, politiikan, urheilun, kasvatuksen, modernin talouden, Pariisin hienoston ja algerialaisen työväestön tutkimiseen. Purhonen, Rahkonen, Roos 2006, 30–31.

⁶² Andersson 2009, 213; Snellman 2014, 287. Snellman kirjoittaa esimerkkinä muonamies Munck af Fulkilasta, jolla oli aatelisarvo eli statuspääoma, mutta ei taloudellista pääomaa. Matti Klinge on käyttänyt Bourdieun käsitteitä ansiokkaasti kolmiosaisessa Helsingin yliopiston historiassa 1987, 1989, 1990.

on ajatus kentistä, joista sosiaalinen maailma Bourdieun mukaan koostuu. Kenttä on yhteiskunnan objektiivinen rakenne, alue, jonka hallinnasta eli vallasta ja pääomien omistamisesta kentän toimijat taistelevat. Kenttiä on useita⁶³ ja niillä on olemassa yleisiä yhteisiä lakeja⁶⁴, mutta joka kerta, kun uutta kenttää tutkitaan, löydetään uusia ominaisuuksia. Snellman ilmaisee asian niin, että kenttä-käsite kiinnittää huomiota pääomien ajallisuuteen ja paikallisuuteen. Pääomien arvo määräytyy historiallisen ja yhteiskunnallisen tilanteen mukaan. Esimerkiksi aatelistarvo tai jonkin esineen statusarvo riippuu siitä, millaisessa yhteiskunnassa statusarvon omistaja elää.⁶⁵

Pääomalaji	Määritelmä	Esimerkkejä	Mittarit/Esine/materiaali
Taloudellinen pääoma	resurssit, jotka mahdollistavat tuotannon ja vaihdannan	Kiinteä ja irtain omaisuus, maaomaisuus, raha	Kiinteän ja irtaimen omaisuuden arvo, saatavat ja maksettavat
Poliittinen pääoma	resurssit, jotka mahdollistavat lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovallan	virka	Virka suuriruhtinaskunnan hallinnossa
Statuspääoma	resurssit, jotka mahdollistavat yksilöön kohdistuvan arvonannon	aatelistarvo, arvonimet, oppiarvo	aatelistarvo, virkanimi, ranki, kunniamerkit, oppiarvo
Kulttuurinen pääoma	resurssit, jotka mahdollistavat symbolisten ja materiaalien pääomien tuotannon ja vaihdannan sekä statuksen esittämisen	statusesineet, taiteen ja tapojen tuntemus	kirjat, soittimet, taideteokset, mahonkisohta, peili, ompelupöytä,

Taulukko 1: Pääomakäsitteiden määritelmät ja vastaavuus aineistossa.⁶⁶

Olen määritellyt pääomille tarkat määritelmät sekä sen, mikä aineistossani vastaa mitään pääomaa (Taulukko 1). Määritelmässä olen käyttänyt Bourdieun lisäksi Alex Snellmanin väitöskirjaa Suomen aatelista, jossa pääomia on sovellettu ja määritelty uudelleen empiriaa

⁶³ Esimerkkejä kentistä ovat politiikan, filosofian ja uskonnon kentät, 1800-luvun filologian kenttä, tämän päivän muodin kenttä ja keskiajan uskonnon kenttä. Bourdieu 1985, 105.

⁶⁴ Vallantavoittelun ja taistelun lisäksi kenttien yleinen mekanismi on se, että kentälle on "portti", jonka vallantavoittelijat haluavat avata ja kentällä jo olevat sulkea. Bourdieu 1985, 105.

⁶⁵ Bourdieu 1985, 105; Snellman 2014, 23.

⁶⁶ Taulukon tiedot on koottu seuraavista lähteistä: Andersson 2009, 169; Snellman 2014, 29–30; Purhonen, Rahkonen ja Roos 2006, 34.

vastaavaksi ja 1800-lukuun sopiviksi. *Taloudellinen pääoma* on yksinkertaisesti rahaa ja varallisuutta, joka on vaihdettavissa rahaksi. Tässä tutkielmassa taloudellista pääomaa edustaa perukirjoista löydettävä kiinteän ja irtaimen omaisuuden arvo sekä yhdessä että erikseen. *Poliittinen pääoma* tarkoittaa resursseja, joiden avulla yksilö voi käyttää lainsäädäntö-, toimeenpano- tai tuomiovaltaa. 1800-luvun sääty-yhteiskunnassa ja tutkielmassani se merkitsee virkaa suuriruhtinaskunnan hallinnossa tai senaattorin arvoa.⁶⁷

Sanan "status" pohja on Max Weberin teoriassa yhteiskuntaryhmistä ja saksan kielen sanassa *ständische Lage*, joka merkitsee säätyasemaa. Myöhemmissä käänöksissä käytetään "statusta", joka latinan kielessä merkitsee tilaa ja asemaa. Weberin mukaan status voi perustua muun muassa elämäntapaan tai perinnölliseen arvostukseen. Aatelia voi pitää statusryhmänä, koska sille kuului statusmonopoli aatelisarvon osalta, minkä lisäksi se oli perinnöllinen. Weberiin pohjautuvassa määritelmässä status merkitsee vaatimusta sosiaalisesta arvostuksesta. *Statuspääoma* tarkoittaaakin resursseja, jotka mahdollistavat yksilöön kohdistuvan arvonnannon.⁶⁸ Tässä tullaan lähelle *kulttuuripääomaa*, sillä se määritellään sosiaalisten etujen lähteeksi, jota voidaan käyttää arvokkaisiin sosiaalisiin asemiin pääsemiseksi.⁶⁹ Molempien käsitteiden määritelmä sisältää ajatuksen siitä, että pääomalla on yksilön kannalta merkitystä statusaseman esittämisessä. Esimerkki tällaisesta rinnakkaisuudesta on koulutus ja sen tuottama oppiarvo. Bourdieu on määritellyt koulutuksen yksiselitteisesti kulttuuriseksi pääomaksi. Statuspääomaa muotoilleen Snellmanin mukaan oppiarvo on statuspääomaa, sillä oppiarvo itsessään ei kerro kulttuurisesta pääomasta mitään. Kuitenkin sitä voi käyttää kulttuurisen pääoman mittarina.⁷⁰ Teen selkeän erottelun statuspääoman ja kulttuurisen pääoman välille. Statuspääomaa edustavat aatelisarvo, oppiarvo, arvonimet, virkanimi ja kunniamerkit (Taulukko 1). Kulttuuriseen pääomaan kuuluvien statusesineiden tehtävänä on esittää yksilön statusta. Lisäksi kulttuuriseen pääomaan kuuluvat esineet, jotka osoittavat tiedon, taiteen ja tapojen tuntemusta. Tämä onkin kulttuurisen pääoman tärkein kohta: verrattuna taloudelliseen pääomaan kulttuurinen pääoma on valikoivampaa ja hienostuneempaa, sillä

⁶⁷ Purhonen, Rahkonen ja Roos 2006, 34; Snellman 2014, 29.

⁶⁸ Weber 1978, 305–306; Snellman 2014, 27. Englannin kielisissä käänöksissä status ilmaistaan: an effective claim to social esteem. Weber 1978, 305.

⁶⁹ Purhonen, Rahkonen ja Roos 2006, 34; Snellman 2014, 27.

⁷⁰ Snellman 2014, 27.

siihen kuluttaminen vaatii tietoa. Kulttuuripääomaesineiden harvinaisuus johtaa siihen, että kulttuuripääoma on distinktiivinen eli erottelun pääomalaaji.⁷¹ Kulttuuripääoma on siis koulutusta laajempi kokonaisuus, sillä se voi objektivoitua esineisiin, ruumiillistua kykyihin tai institutionalisoitua tutkintotodistuksiin.⁷²

⁷¹ Bourdieu 1985, 31; Andersson 2009, 169.

⁷² Snellman 2014, 25.

2 KIINTEÄ JA IRTAIN OMAISUUS PÄÄOMIEN ILMENTÄJINÄ

Perukirjoissa aatelin kokonaisvarallisuus eli taloudellinen pääoma muodostuu neljästä helposti hahmotettavasta kokonaisuudesta, joita ovat kiinteä omaisuus (kartano- ja maaomaisuus), irtain omaisuus (esineet ja tavarat)⁷³, käteinen ja saatava (Liitteet 5 ja 6). Turun hovioikeuden arkiston perukirjojen pohjalta aatelin varallisuutta tutkinut Ilkka Nummela osoittaa, että aateli oli huomattavasti muita varakkaampi väestönosa. Autonomisen ajan alussa varallisuutta vahvisti se, että suuri osa suuriruhtinaskunnan korkeimmista viroista oli aatelin hallussa. Kartano- ja maaomaisuus oli ollut jo vuosisatojen ajan ja oli edelleen aatelin taloudellisen vaurauden ja vallan symboli sekä oleellinen osa elämäntapaa, kulttuuria ja statuksen osoittamista. Aatelin varallisuutta perukirjoista tutkineen Ilkka Nummelan mukaan 1830-luvun puolivälissä maaseudun aatelisten varallisuus kasvoi huomattavasti, mutta laski seuraavalla vuosikymmenellä.⁷⁴ Maaseudulla tapahtuneen varallisuuden kasvun täytyy tarkoittaa kiinteän omaisuuden kasautumista, sillä käyttämäni aineiston perusteella 1820- ja 1830-luvulla aatelin kaupunkitalot Turussa ja Helsingissä oli sisustettu ylellisemmin kuin maaseutukartanot. Suuriruhtinaskunnan hallinto houkutteli ensin Turkuun ja sitten Helsinkiin virka-aatelia ja senaattorisukuja, jotka asumisellaan ja kuluttamisellaan osoittivat ja vahvistivat statustaan.⁷⁵ Kalliit, epätavalliset ja hyvänlaatuiset esineet, huonekalut, astiat, liinat, verhot, vaatteet, kirjat, taulut ja soittimet, kertoivat omistajansa statuspääomasta – aateluudesta – ja erityisesti vahvistivat sitä. Ylellisellä sisustuksella ja statusesineillä osoitettiin hyvää ja kultivoitunutta makua, taloudellisia mahdollisuuksia sekä kulttuurista pääomaa. Tällaista viestintää omasta asemasta vahvistettiin edelleen kartanoiden ja kaupunkitalojen huonejärjestelyillä.⁷⁶

Tässä luvussa tutustutaan aineistoni henkilöihin ja sukuihin tarkastelemalla heidän kiinteää ja irtainta omaisuutta sekä niiden arvoa. Keskiössä ovat siis resurssit, jotka mahdollistavat taloudellisen toiminnan eli kuluttamisen. Selvää on, että taloudellinen pääoma ei jakautunut aatelinkaan joukossa tasaisesti, ja se heijastui irtaimen omaisuuteen.⁷⁷ Tulkitsen

⁷³ Kartanoiden ja kaupunkitalojen irtaimisto sisälsi erilaisten kulta-, hopea-, posliini-, lasi-, metalli- ja puuesineiden lisäksi huonekalut, kulkuvälineet, vaatteet, petivaatteet, liinavaatteet, kankaat, matot sekä karjan, hevoset, viljan, viinit, työkalut ja kalastusvälineet. Katso esimerkiksi THO Aatelin perukirjat Ecm 1;352.

⁷⁴ Nummela 2013, 165, 172, 178; Snellman 2014, 76, 97; Stjernvall-Järvi 2007, 17.

⁷⁵ Savolainen 1994, 142, 160; Vilkuna 2015, 94.

⁷⁶ Ilmakunnas 2016a, 72, 82; Ijäs 2015, 114.

⁷⁷ Nummela 2013, 184; Vilkuna 2015, 93.

siksi sosiaalisten muuttujien, iän, sukupuolen, siviilisäädyn, aatelisarvon (statuspääoman) ja viran (poliittinen pääoma) avulla, mitkä asiat vaikuttivat kiinteän ja irtaimen omaisuuden arvoon sekä niiden väliseen suhteeseen. Tekstin pohjana ovat liitteet 1, 2, 5 ja 6.

2.1 Taloudellinen pääoma

Aatelisarvo (aatelinen, vapaaherra, kreivi) yhdessä arvonimien kanssa on statuspääomaa. Status merkitsee vaatimusta sosiaalisesta arvonannosta, ja sääty-yhteiskunnassa aatelisarvon ja arvonimien tapaiset tittelit vaativat kanssaihmisiltä kunnioitusta ja arvonmukaista käyttäytymistä. Statuspääoman merkitys näkyi vuorovaikutuksessa sekä perukirjan johdannossa, jossa ilmoitetaan perunkirjoituksen ajan ja paikan lisäksi kuolleen henkilön tärkeimmät tittelit – aatelisarvo, arvonimet ja virka-asema. Alex Snellman on kuitenkin todennut, että statuspääoma ei yksin tuottanut korkeaa sosiaalista statusta ja menestystä 1800-luvun sääty-yhteiskunnassa.⁷⁸ Aatelisarvo yksin ei selitä myöskään taloudellisen pääoman tasoa.

Liitteessä 2 aineiston henkilöt on jaettu aatelisarvojen sijaan viiteen varallisuuskategoriaan kokonaisvarallisuuden mukaan. Yhtenä jakoperusteena on käytetty Ilkka Nummelan analysoimaa aatelin keskivarallisuutta, joka 1850-luvulle tultaessa oli kohonnut 14 600 hopearuplaan.⁷⁹ Tämän valossa tutkimuskohteena olleet aateliset olivat varsin varakkaita, sillä 17 henkilön kokonaisvarallisuus ylittää Nummelan analysoiman keskivarallisuuden. Kokonaisvarallisuus koostuu perukirjoista löytyvistä kiinteän ja irtaimen omaisuuden lisäksi käteisestä, saatavista sekä muusta varallisuudesta⁸⁰. Kokonaisvarallisuudesta on vähennetty velat. Velattoman omaisuuden perusteella nähdään aineiston henkilöiden varallisuuden taso, varakkaat ja ylivelkaantuneet (kokonaisvarallisuus velkojen jälkeen

⁷⁸ Snellman 2014, 287. Katso statuspääoman ilmaisusta esimerkiksi THO Aatelin perukirjat, Ecm 6;311.

⁷⁹ Nummela 2013, 171.

⁸⁰ Esimerkiksi Johan Fredrik Aminoff ja Carl Erik Mannerheim olivat ostaneet osakekirjeiden (*actiebref*) mukaan osuuden Turun kaupungin suuresta höyrylaivasta ja seurahuoneesta (*societetshus*). Aminoffin osuus laivasta oli 96 hopearuplaa ja Mannerheimin 333 hopearuplaa. Knut von Troil oli sijoittanut useisin sulkulaitoksiin (*slussverk*) sekä reilu 2 000 ruplaa seurahuoneeseen. Annetta Fredenskiöldillä oli 130 hopearuplan sijoitus Turun kaupungin seurahuoneeseen. THO aatelin perukirjat Ecm 1; 407; Ecm 3;384; Ecm 6;314; Ecm 11;20.

liitteissä 6 ja 7). Suomen aatelin taloudellisessa pääomassa oli suurta vaihtelua, mitä tarkastelen seuraavaksi.

Vapaaherra ja salaneuvos Knut von Troilin (k. 1826) velaton omaisuus kohosi yli 211 600⁸¹ hopearuplaan (Liite 6). Suurimman osan hänen omaisuudestaan muodosti saatavat (266 000 hopearuplaa), mutta hänen irtain omaisuutensa oli myös merkittävä 45 000 hopearuplaa, josta reilu 2/3 oli hänen vuokraamassaan Turun kaupunkitalossa Brinkkalassa. von Troilin omaisuus oli keskittynyt Turun seudulle, jossa hän omisti Kahiluodon kartanon, Vähä-Heikkilän kuninkaankartanon ja vuokrasi Nynäisten everstinpuustellia. Näiden lisäksi hän omisti Muurlan sahalaitoksen sekä avioliittonsa kautta Uppsalan läänissä 1/25 Söderforsin ruukista.⁸² Virkauransa Turun ja Porin läänin maaherrana sekä Suomen asian komitean puheenjohtajana tehneellä Knut von Troililla oli tutkimuskohteista eniten varallisuutta.

Kokonaisvarallisuus kohosi yli 100 000 hopearuplaan myös Mustion Ruukista osuutensa myyneen upseeri Carl Anton Linderin ensimmäisellä ja toisella vaimolla.⁸³ Rautateollisuudella vaurastunut suku oli aateloitu vuonna 1830. Hänen ensimmäinen vaimonsa Natalia von Wistinghausen (k. 1832) oli balttilaista aatelissukua ja toinen vaimo Magdalena Helena von Brevern (k. 1839) virolaisen tilanomistajan tytär.⁸⁴ Sekä Natalian että Magdalena Helenan kiinteään omaisuuteen kuului Åminnen⁸⁵ ja Estbölen kartanot, jotka arvioitiin molempina vuosina 20 000 hopearuplan arvoiseksi. Magdalena Helenalla oli lisäksi kiinteää omaisuutta 10 500 hopearuplan edestä (Liite 6). Knut von Troilin tavoin Natalian ja Magdalena Helenan varallisuudessa korostui saatavien osuus, ja jälkimmäisellä oli aineiston suurimmat käteisvarat (19 100 hopearuplaa).⁸⁶

⁸¹ Selkeyden vuoksi pyöristän tekstissä lukuja tasasatoihin ja -tuhansiin.

⁸² THO aatelin perukirjat Ecm 1;358, 365–367, 373, 382, 416.

⁸³ Carl Anton Linder (k. 1866) myi vuonna 1823 osuutensa ruukista veljelleen Magnus Linderille. Carl Anton adoptoi myöhemmin veljensä keisarin luvalla aatelisarvonsa perijäksi. Magnus, Mustion ruukin omistaja, kohotettiin myöhemmin vapaaherralliseen arvoon. Snellman 2014, 99.

⁸⁴ Carpelan 1958, 182; Nordström 1962, 461.

⁸⁵ Halikossa on samanniminen Armfelt-suvun omistuksessa ollut Åminnen kartano, josta käytetään myös nimitystä Joensuu. Tässä tutkimuksessa Åminne tarkoittaa Uudenmaan läänissä, Pohjan pitäjässä Mustiojoen rannalla sijainnutta kartanoa, jonka Carl Anton Linder osti veljensä vaimolta Jeanette Hisingeriltä. Jutikkala ja Nikander 1939, 118–119.

⁸⁶ THO aatelin perukirjat Ecm 3;478, 485; Ecm 7;314, 321.

Liitteessä 6 on vertailtu kiinteän ja irtaimen omaisuuden arvoa aineiston henkilöiden välillä antamalla sijoitukset suurimmasta varallisuudesta (sijoitus 1) pienimpään varallisuuteen (sijoitus 17 tai 22). Suurin kartano- ja maaomaisuus oli senaattori Samuel Fredrik von Bornin vaimolla Catharina Elisabethillä (k. 1835), jonka kiinteän omaisuuden arvo kohosi 113 100 hopearuplaan. Omaisuus koostui pääasiassa Sarvilahden ja Gammelbackan kartanoista.⁸⁷ Sarvilahden kartano periytyi von Born-suvulle Catharina Elisabethin isoäidin ja isän kautta Creutzien suvulta, ja Gammelbackan kartanon Samuel Fredrik osti naimisiin menon yhteydessä.⁸⁸ von Bornin kanssa samaan varallisuuskategoriaan kuului hänen siskonsa Christina Charlotta Ehrnrooth⁸⁹ (k. 1832) sekä Fredrika Benedicta Tandefelt (k. 1827). Christina Charlotta meni naimisiin everstiluutnantiksi kohonneen Magnus Erik Ehrnroothin kanssa Sarvilahdessa kesällä 1806. Ehrnroothien maaomaisuuteen kuului tärkeimpänä Laakspohjan kartano Lohjalla⁹⁰, jossa oli heidän kartanoistaan suurin irtaimisto (1 800 hopearuplaa). Kapteeni Otto Tandefeltin kanssa naimisissa ollut leski Fredrika Benedicta omisti Koskipään kartanon Hämeen läänissä Kustaa Aadolfin pitäjässä.⁹¹ Näitä kolmea aatelisrouvaa yhdisti sekä sama aatelisarvo että suuri kiinteän omaisuuden määrä suhteessa irtaimen omaisuuteen. Erityisesti Christina Ehrnroothin omaisuudessa painottui selvästi kartano- ja maaomaisuus suhteessa irtaimistoon. Siitä huolimatta von Bornin (25 400 hopearuplaa) ja Christina Ehrnroothin (13 300 hopearuplaa) irtain omaisuus on Knut von Troilin jälkeen toiseksi ja kolmanneksi suurin (Liite 3).⁹²

Kolmanneksi varallisuuskategoriaksi olen määritellyt omaisuuden, joka on alle 50 000 ja yli 14 600 hopearuplaa. Tähän ryhmään kuuluu yhteensä kuusi henkilöä: Suomen lähetyskunnan puheenjohtaja⁹³ kreivi Carl Eric Mannerheim, kreivi Johan Fredrik Aminoff, kreivitär Sophia Elisabeth Piper, aatelin Carl Johan Blåfield, vapaaherratar Agneta Fredrika Lybecker ja vapaaherra Fredrik August Rotkirch. Ryhmä on statuspääomaltaan

⁸⁷ THO aatelin perukirjat Ecm 5;211–213. Samuel Fredrik von Born oli senaattorina vuosina 1826–1828. Savolainen 1994, 64.

⁸⁸ Jutikkala ja Nikander 1939, 647; Carpelan 1954, 140; Gammelbacka 1980, 13–14.

⁸⁹ Tutkielmassa on myös Hedvig Sophia Ehrnrooth, joten erotan heidät toisistaan etunimellä.

⁹⁰ Muita kiinteään omaisuuteen kuuluneita kartanoita oli Dansbackan kartano, Porlamin kartano ja Lanskiksen kartano. THO aatelin perukirjat Ecm 4;94, 100.

⁹¹ THO aatelin perukirjat 1;261–262. Nykyisin Kustaa Adolfin pitäjä on Hartola.

⁹² THO aatelin perukirjat Ecm 4; 104; Ecm 5;242.

⁹³ Suomen sodan aikana Pietariin matkusti Carl Eric Mannerheimin johtama lähetyskunta tapaamaan keisari Aleksanteri I:stä. Lähetyskunta luovutti keisarille muistion suomalaisten toivomuksista, ja Mannerheim piti lähetyskunnan puolesta puheen keisarille. Tyynilä 1997.

sekalainen ryhmä, sillä siihen kuuluu henkilöitä kaikista kolmesta suomalaisesta aatelistarvosta. Ryhmän jäseniä yhdistää kuitenkin se, että jokaisella on edellisten varallisuuskategorioiden tavoin kiinteää omaisuutta. Eniten kiinteää omaisuutta (28 000 hopearuplaa) tämän ryhmän jäsenistä oli kihlakunnan tuomari Carl Johan Blåfieldillä (k. 1834). Suvun kartano- ja maaomaisuudet keskittyivät Hämeeseen Sääksmäen pitäjään, missä sijaitti myös Carl Blåfieldin omistuksessa ollut Jutikkalan kartano.⁹⁴ Nuorena ja naimattomana lavantautiin kuolleen senaatin oikeusosaston kopisti Fredrik August Rotkirchin (k. 1833) omistuksessa oli Stensbölen kartano. Hänen perukirjansa on kirjoitettu Helsingissä, joten hänellä lienee ollut kaupungissa virkansa vuoksi jonkinlainen asunto. Sen irtain omaisuus on kuitenkin vaatimaton 830 hopearuplaa.⁹⁵

Kartta 1: Kartanoiden sijainti. Suomen aatelin kartanot sijaitsevat noin 20 kilometrin levyisellä rannikkokaistaleella Loviisan ja Uudenkaupungin välillä. Niiden lisäksi kartanokeskittymiä on Hämeen läänissä Tampereen ja Hämeenlinnan välillä, Savossa ja Viipurissa.⁹⁶ Suurin osa tutkielman kartanoista sijaitsee rannikolla, mutta niiden lisäksi aineistoon kuuluvat Hämeen läänistä Blåfield-suvun kartanoista Jutikkalan, Lotilan ja Nokian kartanot. Värien selitykset: Punainen von Born ja Ehrnrooth, vihreä Blåfield, vaaleanpunainen Mannerheim, oranssi Aminoff, sininen Linder, violetti von Troil, musta Tandefelt. Kartta: Georg Alftanin Suomen yleiskartta vuodelta 1860. Lähde: www.vanhakartta.fi

Sotilas- ja/ tai siviilivirkaura kuului aatelmiehen elämään. Monet aineiston miehistä olivat tehneet sotilasuraa Ruotsin valtakunnassa, mutta siirtyivät suuriruhtinaskunnassa virkauralle eri syistä. Sotilasviroista vuonna 1795 eronnut Carl Eric Mannerheim (k. 1837)

⁹⁴ THO aatelin perukirja Ecm 4;380–381; Carpelan 1954, 97; Jutikkala 1934, 594. Jutikkalan kartanon lisäksi Carl Johan Blåfield omisti Seppälän kartanon ja kuudesosan Högförsin takkirautamasuunista.

⁹⁵ THO aatelin perukirjat Ecm 4;394–396.

⁹⁶ Jutikkala 1932, 50.

suunnitteli 36-vuotiaana, mentyään naimisiin Vendla Sophia von Willebrandin kanssa ja ostettuaan perintörahoillaan Louhisaaren kartanon, viettävänsä rauhallista elämää maata viljellen. Suomen sodan jälkeiset tapahtumat kuitenkin veivät hänet siviilivirkauralle, mikä kasvatti hänen statuspääomaansa sekä poliittista pääomaa Mannerheimin saadessa kreivin arvon ja useita eri arvonimiä. Hän ei ollut varakas, mutta hänen statuspääomansa oli merkittävä. Louhisaaren kartano (15 000 hopearuplaa) on yksi harvoista vanhoista kivilinnoista, joita Suomen aatelilla oli.⁹⁷ Sen Mannerheimit olivat sisustaneet arvonsa mukaisesti. Heidän Turun kaupunkitalonsa irtaimen omaisuuden arvo oli kuitenkin suurempi kuin Louhisaaren irtaimiston arvo. Myös Knut von Troilin ja Emilie Henriette Hisingerin kaupunkitalot oli sisustettu ylellisemmin kuin maaseudulla olleet kartanot.⁹⁸ Tämä osoittaa, että kaupunkitalojen irtaimistolla oli suurempi merkitys sosiaalisen statuksen osoittamisessa ja vahvistamisessa.

Sophia Elisabeth Piper (k. 1835) oli Magnus Erik ja Christina Charlotta Ehrnroothin esikoistyttö. Hän meni naimisiin 23-vuotiaana Ruotsin kuningattaren kamariherran, ruotsalaiseen aateliin kuuluneen kreivi Axel Mauritz Piperin kanssa. Sophia Piper oli perinyt äidiltään Laakspohjan kartanon. Perukirjojen mukaan kartanon irtaimisto pysyi vuodesta 1832 vuoteen 1835 saakka osin samana, mutta osin oli tapahtunut suurta tavaroiden katoamista. Esimerkiksi kartanon irtaimet huonekalut sekä posliiniastiat olivat yksittäisiä muutoksia lukuun ottamatta samat ja arviohintojen mukaan myös saman arvoiset. Laakspohjan irtaimen omaisuuden kokonaisarvo on kuitenkin pudonnut 8 300 hopearuplasta 3 600 hopearuplaan. Tämän pudotuksen selittävät kultaesineiden (-270 hopearuplaa) ja vaatteiden (-500) puuttuminen kokonaan sekä hopeaesineiden katoaminen (-1 736) ja viljavaraston ehtyminen (-2 267).⁹⁹ Sophia Piper kuoli Tukholmassa, joten hän lienee asunut siellä miehensä kanssa. On mahdollista, että hän vei mukanaan äitinsä

⁹⁷ Carpelan 1958, 714; Jutikkala ja Nikander 1941, 140; Tyynilä 1997; Kotivuori 2005a. Mannerheimin kiinteään omaisuuteen kuului Louhisaaren lisäksi Artukaisten kartano sekä kaksi arvoltaan pienempää kartanoa. THO aatelin perukirjat Ecm 6;311–313.

⁹⁸ Louhisaaren irtain 2 444 hopearuplaa, Turun kaupunkitalo 3 194 hopearuplaa. Vähä-Heikkilän kuninkaankartano 7 264 hopearuplaa, Brinkkala 13 342 hopearuplaa. Mäjlands 2 256 hopearuplaa, Helsingin kaupunkitalo 2 630 hopearuplaa. Huomioitava on myös se, että maaseutukartanoiden irtaimesta omaisuudesta iso osa voi olla eläimiä, viljaa ja elintarvikkeita. Näin on esimerkiksi Hisingerin Mäjlandissa, missä eläinten ja vilja arvo oli 1 124 hopearuplaa. THO aatelin perukirjat Ecm 1;352; Ecm 6;311; Ecm 11;349.

⁹⁹ THO aatelin perukirjat Ecm 4;84–85, 87–89, 92; Ecm 5;356, 358–361; Elgenstierna 1930, 723; Kotivuori 2005b.

kultakorut sekä osan hopeaesineistä, eikä perukirjaan ole kirjoitettu hänen irtainta omaisuuttaan Ruotsissa.

Perukirjoihin merkittyä varallisuutta ja sen tasoa voi arvioida muutamien sosiaalisten muuttujien avulla. Varallisuuden tasoon voi vaikuttaa kuolleen ihmisen ikä, sukupuoli ja siviilisääty. Tässä käytetyn aineiston pohjalta ei voi myöskään sanoa, että vanhuus merkitsisi pientä varallisuutta.¹⁰⁰ Turun akatemian sijaiskansleri ja presidentti, kreivi Johan Fredrik Aminoff (k. 1842) eli 86-vuotiaaksi. Hänen kiinteän omaisuutensa, Riilahden kartanon (8 000 hopearuplaa) arvo, oli toiseksi pienin koko aineistossani, mutta irtainta omaisuutta hänellä oli seitsemänneksi eniten. Turun palo vuonna 1827 kuitenkin teki aimo loven hänen varallisuuteensa, sillä palossa hän menetti ylellisesti sisustetun kaupunkitalonsa.¹⁰¹ Käyttämässäni aineistossa kaupunkitaloja oli myös Mannerheimilla (irtaimiston arvo 3 200 hopearuplaa), Hisingerillä (2 600 hopearuplaa) ja von Troililla (31 300 hopearuplaa).¹⁰² Näiden lukujen pohjalta voidaan arvioida, että Aminoffin Turun kaupungissa olleen talon irtaimiston arvo oli vähintään 2 500–3 000 hopearuplaa.

Vanhuudella, mutta myös nuoruudella voi olla vaikutusta varallisuuden tasoon etenkin, kun se yhdistetään naimattomuuteen ja sukupuoleen. Naimattomilla naisilla harvoin oli kiinteää omaisuutta, ja usein heidän esineistönsä oli niukka ja sen arvo oli pieni. 28-vuotiaana keuhkotautiin kuolleen naimattoman Mathilda Wilhelmiina Rotkirchin (k. 1842) omaisuus oli 380 hopearuplaa. 55-vuotiaana kuollut Anna Lovisa Lybecker (k. 1828) oli ainoa naimaton nainen, jolla oli kiinteää omaisuutta. Siitä huolimatta hänen omaisuutensa ei aivan riittänyt velkojen maksuun, sillä velkaa jäi lopulta yhteensä 11 hopearuplaa. Tutkimuskohteista vanhimmaksi eli 88-vuotiaana kuollut Hedvig Sophia Ehrnrooth (k. 1839). Hänen perukirjansa kirjoitettiin Seestan kartanossa, mutta hän ei omistanut sitä. Hänen koko omaisuutensa oli 24 hopearuplan velkojen jälkeen 730 hopearuplaa. Kiinnostava on myös Helena Gustava Adlercreutzin (k. 1843) omaisuus. Hänellä ei ollut kiinteää omaisuutta ja irtaimen omaisuuden arvokin oli vain 113 hopearuplaa. Saatavia

¹⁰⁰ Gudrun Andersson ei näe selkeää yhteyttä vanhuuden ja varallisuuden välillä, sillä hänen käyttämässä aineistossa myös iäkkäillä henkilöillä saattoi olla suuria omaisuuksia. Andersson 2009, 136.

¹⁰¹ THO aatelin perukirjat Ecm 11;9; Carpelan 1954, 37; Syrjö 1998.

¹⁰² THO aatelin perukirjat Ecm 1;382–407; Ecm 6;314–321; Ecm 11;353–359.

hänellä sen sijaan oli 4 800 hopearuplaa, mikä osoittaa hänen antaneen rahaa lainaksi paljon.¹⁰³

Erilaiset elämänvaiheet vaikuttivat nekin varallisuuden tasoon. Isän tai puolison kuolema saattoi tehdä nuorestakin varakkaan. Avioliitto oli merkittävä seikka sekä miesten että naisten elämässä kiinteän omaisuuden kannalta, sillä usein naimisiin menon yhteydessä hankittiin yhteinen koti, joka nosti varallisuuden tasoa. Carl Eric Mannerheim ja Samuel Fredrik von Born hankkivat kumpikin perheilleen kartanon ja Johan Fredrik Aminoff rakensi Riilahteen uuden päärakennuksen vähän ennen naimisiin menoa.¹⁰⁴ 25-vuotiaana kuollessaan Fredrik Rotkirchilla oli jo nuorella iällä paljon kiinteää omaisuutta, sillä hän oli perinyt Stensbölen ja Storgårdsin kartanot isänsä kuollessa vuonna 1832.¹⁰⁵ Johan Fredrik Aminoffin poika kreivi ja kollegineuvos Gustaf Aminoff (k. 1839) kuoli naimattomana 35-vuotiaana keuhkotautiin Venetsiassa. Kiinteää omaisuutta hänellä ei ollut, mikä osaksi johtui siitä, että hänen isänsä eli vielä. Muutenkin varallisuus oli heikoissa kantimissa, sillä velkoja oli kertynyt reilut 8 000 hopearuplaa, eikä yhtään saatavia.¹⁰⁶

Velkaantuneiden joukossa oli myös vapaaherratar Emilie Henrietta Hisinger (k. 1842) ja everstiluutnantti Bernt Fredrik Blåfield (k. 1836). Blåfieldin taloudellinen pääoma oli keho. Sekä kiinteän että irtaimen omaisuuden arvo oli pieni verrattuna muihin aineiston henkilöihin. Hämeessä ollut Nokian kartano arvioitiin 2 500 hopearuplan arvoiseksi ja siellä ollut irtain oli 380 hopearuplaa. Emilie Henriette Hisinger oli senaattori Carl Fredrik Rotkirchin¹⁰⁷ tytär. Hän meni naimisiin senaattorisuvun vesan, nousujohteista virkauraa tekevän protokollasihteerin Robert Axel Hisingerin kanssa. Heillä oli säädynmukaisesti sisutettu talo Helsingissä. Emilie oli kuitenkin velkaantunut ja hänellä oli maksettavia velkoja kuollessaan 19 400 ruplaa, mikä oli enemmän kuin Bernt Blåfieldillä.¹⁰⁸

¹⁰³ THO aatelin perukirjat Ecm 7;326–329; Ecm 11;207–208; Ecm 12;11–13, 36–39.

¹⁰⁴ Gammelbacka 1980, 13–14; Tyynilä 1997; Parland-von Essen 2010, 18–19. Kartanon hankkiminen tai uuden rakentaminen oli irtaimiston lisäksi tärkeä tapa osoittaa yhteiskunnallista asemaansa ja erityisesti taloudellisia resursseja. Ulväng 2004, 234, 236.

¹⁰⁵ THO aatelin perukirjat Ecm 4;394; Carpelan 1958, 933–934.

¹⁰⁶ THO aatelin perukirjat Ecm 7;116–119.

¹⁰⁷ Rotkirch oli senaattorina vuosina 1809–1812. Savolainen 1994, 62.

¹⁰⁸ THO aatelin perukirjat Ecm 11;349, 359–360; Carpelan 1958, 934.

2.2 Poliittinen pääoma ja statuspääoma

Autonomisessa suuriruhtinaskunnassa aatelisto siirtyi vuosikymmenien kuluessa sotilasviroista siviilivirkoihin. Virka ja arvonimi toivat sosiaalista arvostusta. Ranki, joka osin perustui viran tuomaan arvonimeen, osoitti yksilön paikan hierarkkisessa arvoasteikossa. Poliittinen pääoma merkitsi resursseja, jotka mahdollistivat lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovallan. Aatelin yhteiseen statuspääoman lähteeseen aatelistarvoon kytkeytyi poliittinen pääoma valtiopäiväoikeutena. Porvoon valtiopäivien jälkeen seuraavat valtiopäivät järjestettiin kuitenkin vasta 1863, minkä vuoksi virka suuriruhtinaskunnan hallinnossa oli aatelin miespuolisille jäsenille elintärkeä poliittisen pääoman lähde.¹⁰⁹

Nousujohteinen virkaura ja sen ohella kasvava poliittinen pääoma olivat merkittäviä myös siksi, että ne toimivat kasvavan statuspääoman lähteenä. Ensinnäkin Venäjän vallan aikana oli tavallista, että keisari aateloi aatelittomia virkamiehiä ja senaattoreita. Korkeimpien virkamiesten suhde aateluuteen on selkeä, mutta ei kuitenkaan ehdoton.¹¹⁰ Lisäksi korkeammat virkapaikat saattoivat johtaa ylempään aatelistarvoon eli statuspääoman karttumiseen. Paimiossa Viksbergin kartanossa syntynyt vapaaherra Robert Henrik Rehbinder (k. 1841) teki vaikutusvaltaisen uran suuriruhtinaskunnan hallinnossa. Ylioppilaaksi kirjoittanut ja tuomarintutkinnon tehnyt nuorukainen aloitti uransa Suomen ja Ruotsin yhteisen historian ajalla Turun hovioikeudessa ylimääräisenä notaarina. Virkatehtävät autonomisen Suomen hallinnossa alkoivat heti Venäjän valloituksen jälkeen Suomen valtiosihteerin apulaisena Pietarissa sekä hallituskonseljin prokuraattorin sijaisena. Näiden virkojen jälkeen hän sai hoviarvonimekseen todellisen kamariherran arvon. Askel askeleelta hän kohosi ylempiin virkoihin: Suomen valtiosihteeriksi, ministerivaltiosihteeriksi ja Suomen asiainkomitean jäseneksi sekä puheenjohtajaksi. Ennen puheenjohtajaksi valintaa hänet korotettiin kreivilliseen arvoon ja ministerivaltiosihteerinä ollessaan hän sai todellisen salaneuvoksen arvonimen.¹¹¹

¹⁰⁹ Snellman 2014, 29, 112–113, 159–160; Wirilander 1974, 151, 154, 178; Inkinen 1953, 201; Tillander-Godenhielm 2007, 66, 84.

¹¹⁰ Savolainen 1994, 82; Snellman 2014, 83. Esimerkiksi 1800-luvulla tapahtuneet aateloinnit takasivat aatelistosuuden pysymisen vakaana senaatin talousosastossa. Savolainen 1994, 82.

¹¹¹ Kotivuori 2005c. Rehbinder ei kuitenkaan kirjannut itseään kreivin arvoisena Ritarihuoneelle. Alex Snellman arvelee, että asiaan vaikutti perillisten puuttuminen, 800 hopearuplan introduktiomaksu ei

Kuva 1: Knut von Troilin muotokuva. Vuonna 1815 Turussa suunniteltiin muotokuvan maalaamista neuvokkaasta ja väsymättömän ahkerasta maaherrastaan Knut von Troilista. Paroni oli suosittu kaupungissaan ja turkulaiset maksoivat osan öljyvärimaalauksesta. Valmis muotokuva kehystettiin kullatuilla kehyksillä Pietarissa ja paljastettiin raatihuoneella, johon kuva asetettiin muistuttamaan von Troilin työstä. von Troil on kuvassa 55-vuotias, ja hänen rinnassaan olevat Pyhän Annan I luokan kunniamerkki ja ruotsalainen Pohjantähden ritarikunnan kunniamerkki todistavat hänen statuspääomastaan.¹¹² Lähde: finna.fi, hakusana Knut von Troil.

Samanlaista poliittista pääomaa ja statuspääomaa kartuttavaa uraa tekivät myös Knut von Troil (vapaaherra 1809)¹¹³, Johan Fredrik Aminoff (kreivi 1819), Catharina Elisabeth von Bornin puoliso Samuel Fredrik, Carl Eric Mannerheim (kreivi 1824) sekä Rotkirchin

houkutellut ja valtiopäiviä ei ollut kutsuttu koolle, minkä vuoksi ei tarvinnut varmistaa osallistumisoikeutta. Snellman 2014, 81.

¹¹² Nikula 1972, 162.

¹¹³ Suluissa aateliskorotus sekä aateliskorotuksen vuosi.

sisarusten isä Carl Fredrik Rotkirch (vapaaherra 1830). Keisarillinen senaatti oli jaettu talous- ja oikeusosastoon. Arvoluokituksessa talousosaston varapuheenjohtajan tehtävä oli korkeampi kuin oikeusosaston varapuheenjohtajan tehtävä. Rotkirch, von Troil, Mannerheim ja von Born olivat vuorollaan talousosaston varapuheenjohtajia ja saivat tuota tehtävää hoitaessa tai virkauran jälkeen erilaisia arvonimiä ja kunniamerkkejä. von Bornin ainoaksi kunnianosoitukseksi jäi Pyhän Vladimirin II luokan kunniamerkki, jonka hän sai ennen talousosaston puheenjohtajuutta. Se ei kuitenkaan ollut vähäpätöinen palkinto, sillä se merkitsi asemaa eliitissä.¹¹⁴ Savolainen kirjoittaaakin, että nimitys senaattoriksi tai varapuheenjohtajaksi oli usein pitkän uran päätepiste, joka toi mukanaan korkeita kunniamerkkejä. Tällaisia korkeita kunniamerkkejä olivat von Bornin saaman kunniamerkin lisäksi Mannerheimin ja Rotkirchin Pyhän Annan I luokan kunniamerkki sekä von Troilin Pyhän Aleksanteri Nevskin kunniamerkki.¹¹⁵

Liitteessä 3 on kiinteän ja irtaimen omaisuuden arvon vertailun lisäksi laskettu kiinteän ja irtaimen omaisuuden suhde. Suhdeluvun avulla saadaan selville, kumpi omaisuudenlaji painottuu varallisuudessa. Kun suhdeluvut laitetaan järjestykseen 1–17, voidaan tulkita, miksi toisilla aineiston henkilöillä irtain omaisuus näyttäisi olevan tärkeämpää kuin toisilla. Suhdeluku on laskettu jakamalla kiinteän omaisuuden arvo irtaimen omaisuuden arvolla. Kun suhdeluku on 1, omaisuudenlajeja on yhtä paljon. Suhdeluvun ollessa pienempi kuin 1 irtaimistoa on kiinteää omaisuutta enemmän. Vastaavasti suhdeluvun ollessa suurempi kuin 1 kiinteää omaisuutta on enemmän. Esimerkiksi Johan Fredrik Aminoffin suhdeluku on 1,2. Se tarkoittaa, että hänen kiinteän omaisuutensa arvo on 1,2-kertainen verrattuna irtaimistoon. von Troilia lukuun ottamatta aineiston henkilöillä on kiinteää omaisuutta enemmän kuin irtainta omaisuutta. Tätä selittää se, että kartano- ja maaomaisuus olivat tärkeitä aatelille, ja toiseksi se, että kiinteä omaisuus oli rahassa mitattuna arvokkaampaa kuin esineet. Maanomistus ei kuitenkaan selitä sitä, miksi von Troilin, Johan Fredrik Aminoffin, Rehbinderin, Hisingerin, von Bornin ja Mannerheimin omaisuudessa esineitä on enemmän suhteessa kiinteään omaisuuteen kuin esimerkiksi Christina Ehrnroothilla, Carl Blåfieldillä tai Annette Fredenskiöldillä.

¹¹⁴ Carpelan 1954, 37, 140; Carpelan 1958, 714, 933–934; Carpelan 1965, 1253; Savolainen 1994, 119.

¹¹⁵ Savolainen 1994, 115, 120. von Troil, Mannerheim ja Rotkirch olivat ensimmäisen hallituskonseljin talousosaston jäseniä, ja von Troil ja Mannerheim Turun maaherroja peräkkäisinä kausina. Nikula 1972, 4, 166.

Kiinteän tai irtaimen omaisuuden arvo yksin ei ollut yhteydessä tiettyyn aatelistarvoon, sukupuoleen tai ikään. Sen sijaan suhdelukuja tarkasteltaessa havaitaan, että suuren poliittisen pääoman haltijat von Troil (0,8)¹¹⁶, Aminoff (1,2) ja Rehbinder (1,8) vievät kolme ensimmäistä sijaa. Jos taulukkoa tarkastelee poliittisen pääoman näkökulmasta tarkemmin, vedenjakaajana voi pitää sijaa 8, joka kuului von Bornille (4,5). Poikkeuksena kärkijoukossa olivat everstiluutnantti Carl Anton Linderin ensimmäinen ja toinen vaimo. Linder-suvulla ei ollut samanlaista poliittista pääomaa kuin edellä mainituilla, mutta heidän taloudellinen pääomansa oli merkittävä. Sijan kahdeksan alapuolella, lukuun ottamatta kreivitär Piperiä, olevat henkilöt, heidän puolisonsa tai isänsä tekivät tai olivat tehneet sotilasvirkauraa tai arvoasteikoltaan matalampaa siviilivirkauraa. Carl Johan Båfield oli kihlakunnan tuomari, hänen veljensä Bernt Fredrik majuri ja heidän sisarensa Helena Gustava Adlercreutzin puoliso teki everstin uran. Myös Beata Helena Hästeskon puoliso Johan Henrik Hästesko mestattiin everstinä¹¹⁷. Helsinkiläisen puutarhurimestarin tyttären Annette Fredenskiöldin sekä Christina Ehrnroothin puoliset olivat everstiluutnantteja, ja jälkimmäisen appi oli kenraalimajuri.¹¹⁸

Tulkitsenkin niin, että suuri poliittinen pääoma (virka) ja sitä seurannut suuri statuspääoma (aatelistarvo, kunniamerkit, arvonimet) loivat tarpeen osoittaa yhteiskunnallista asemaa erilaisten statusesineiden avulla. Tätä tulkintaa vahvistaa Raimo Savolaisen tutkimus suosikkisenaattoreista. Hän on myös analysoinut poliittisen eliitin seurapiirivelvollisuuksia ja toteaa, että senaattoreille jaetut arvonimet ja kunniamerkit olisivat olleet vailla merkitystä, mikäli niitä ei olisi esitelty. Tämän vuoksi senaattorit ja heidän kotinsa olivat seurapiirielämän keskuksia. Turussa ylhäisaatelia olivat Mannerheimit, von Troilit ja Aminoffit, joiden kodit ja kartanot olivat varustettu säädynmukaisesti statusaseman osoittamiseksi. Catharina von Bornilla ja hänen senaattori miehellään Samuel Fredrikillä oli koti Helsingissä 1820-luvulla. Kolmen lapsen lisäksi heillä oli kolme renkiä, neljä piikaa ja

¹¹⁶ suhdeluku, katso liite 3.

¹¹⁷ Johan Henrik Hästesko mestattiin Tukholmassa vuonna 1790 ainoana suomalaisena aatelismiehenä osallisuudesta Anjalan liittokirjaan. Liittokirjeessä 112 upseeria todisti Kustaa III:n Venäjän hyökkäyssodan (1788–1790) olevan laitton. Hästeskon lisäksi liittokirjan olivat allekirjoittaneet Johan Fredrik Aminoff, Carl Eric Mannerheim ja Knut von Troil. Karonen 1999, 414–415; Carpelan 1954, 37, Carpelan 1958, 538, 714, Carpelan 1965, 1253.

¹¹⁸ Carpelan 1854, 97, 102, 282–283, 397; Carpelan 1958, 538, 711; Carpelan 1965, 1152.

taloudenhoitaja. Talo oli yksi kaupungin suurimmista talouksista.¹¹⁹ Aatelin elämäntapaan liittyvän seurapiirikulttuurin vuoksi von Troilin kaupunkitalo Brinkkala, Mannerheimin Turun kaupunkitalo ja Hisingerien kaupunkitalo Helsingissä oli varustettu ylellisemmin kuin heidän maaseutukartanonsa.

Perukirjoihin merkityt esineet antavatkin mahdollisuuden tutkia, miten aatelin taloudellinen ja poliittinen pääoma sekä statuspääoma vaikuttivat kartanoiden ja kaupunkitalojen esineelliseen ympäristöön ja kulttuuriin sekä sitä, miten omaa yhteiskunnallista asemaa esineiden avulla ilmennettiin. Aiemman tutkimuksen perusteella voidaan havaita, että sosiaalista asemaa esitettiin esineillä, jotka olivat kalliita, epätavallisia, hyvälaatuisia ja vaikeasti saatavia.¹²⁰ Tutkiakseni kysymystä tarkemmin muodostin tietokannan, johon kokosin irtaimen esineistön arvon esineryhmittäin. Tietokannan avulla voin tarkastella, mitkä esineryhmät olivat arvokkaita, ja mihin aateliset kuluttivat paljon rahaa. Viisi arvokkainta esineryhmää ovat hopeaesineet (27 000 hopearuplaa), vilja (25 500 hopearuplaa), eläimet (14 700 hopearuplaa), huonekalut (12 900 hopearuplaa) ja liinavaatteet (9000 hopearuplaa). Yksittäisten henkilöiden kohdalla arvokkaita esineitä olivat myös jalokivet, aidot helmet, kultakorut, alukset, kulkuvälineet sekä vaatteet. Viljaa ja kartanoiden eläimiä ei voi jättää huomiotta, sillä muutamissa maaseutukartanoissa niiden arvo oli esineistöä suurempi. 60-vuotiaan vapaaherratar Lybeckerin irtain omaisuus Lietsan kartanossa¹²¹ oli 2 300 hopearuplaa. Viljan ja elintarvikkeiden ja muiden käyttötavaroiden, rukiin, kauran, ohran, herneiden, maitaiden, voin, hampun, heinän, tuohen ja pellavalangan ja lankkujen osuus oli 1 200 hopearuplaa, ja kahden tamman, ruunan, kuuden härän, 12 lehmän, 10 lampaan, 28 pukin ja kolmen sian arvo oli 340 hopearuplaa.¹²² Myös Mäjlandin, Lanskiksen, Porlammin, Melkkilän ja Koskipään kartanoissa elintarvikkeiden ja eläinten osuus irtaimesta omaisuudesta oli suuri.¹²³

¹¹⁹ Savolainen 1994, 138, 144, 156, 158, 367; Mannerheimien, von Troilien ja Aminoffien lisäksi Turun ylhäisöön kuuluivat kenraalikuvernööri Fabian Steinheil, Alexander Armfelt, G. E. von Haartman, E. G. von Willebrand, Jacob Tengström, J. G. Bonsdorff ja G. M. Armfelt. von Bornien lisäksi Helsingin suurimpia yksityistalouksia olivat muun muassa F. W. Edelheimillä, J. M. Krookilla, G. W. Ladaulla, C. J. Walleenilla ja J. A. Ehrenströmillä. Savolainen 1994, 160,

¹²⁰ Andersson 2009, 147; Ijäs 2015, 114.

¹²¹ Lybeckerin perukirja kirjoitettiin *å Ljetsa Gård uti Yläne kappel och Pöytis socken*. THO aatelin perukirjat Ecm 2;49.

¹²² THO aatelin perukirjat Ecm 2; 51, 56.

¹²³ THO aatelin perukirjat Ecm 1;260; Ecm 4;83; Ecm 11;49, 273.

Eläimet ja elintarvikkeet kuitenkin kuuluivat Savon aatelin perukirjoja analysoineen Anna-Maria Åströmin mukaan arkisiin ja statusarvoltaan vähäiseen irtaimistoon. Ylellisiä ja statusarvoltaan korkeita esineitä puolestaan olivat suuria arvoja perukirjoissa saaneet kulta- ja hopeaesineet, huonekalut, pöytäliinat, taideteokset, kirjat ja soittimet.¹²⁴ Koska tutkimuskysymyksenä on, miten Suomen aateli esitteli yhteiskunnallista asemaa esineiden avulla, analyysin kohteita ovat korkean statusarvon esineet. Seuraavassa luvussa käsittelen kartanoiden ja kaupunkitalojen huonekalujen ja sisustuksen avulla, mitkä huonekalut olivat sosiaalisesti merkittäviä statusesineitä.

¹²⁴ Åström 1993, 96–97; Koskinen 2012, 48

3 SÄÄDYNMUKAISEN ELÄMÄNTAVAN NÄYTTÄMÖT

Uudenmaan läänissä Lohjalla sijaitseva Laakspohjan kartano oli 1830-luvulla Ehrnrooth-suvun hallussa. Kartanon 14 huonetta nimettiin ja niiden sisustus merkittiin muistiin sekä Christina Ehrnroothin että Sophia Piperin perukirjaan. Kartanon huoneet olivat pieni förmaaki (*förmak*), suuri förmaaki (*stora förmak*), suuri tampoורי (*stora tambouren*), sali (*salen*), sänkykamari (*sängkammare*), suuri keltainen kamari (*stora gula kammaren*), sininen kamari (*blå kammaren*), punainen kamari (*röda kammaren*), mamsellin kamari (*mamsells kammare*), everstilutnantin huoneisto, jossa oli kaksi huonetta (*Öfverste Liutenantens yttre rum och inre rum*), siipirakennuksen herrojen huone (*flygel byggningens Herr-rum*) sekä palkollisten huone (*domestik rummen*).¹²⁵

Förmaaki oli ranskalaisen salongin pohjoinen vastine.¹²⁶ 1800-luvulla Suomessa förmaakista alettiin käyttää salonki-nimeä. Perukirjoissa kyseisestä huoneesta käytetään kuitenkin poikkeuksetta sanaa *förmak*,¹²⁷ mutta sali on muutamassa perukirjassa *salong* tai *salonen*.¹²⁸ Käytän perukirjojen mukaisesti tutkielmassa seurusteluhuoneesta förmaaki-nimeä. Kartanoiden huoneilla oli selkeä hierarkiansa, mikä juonti juurensa 1700-luvun Ranskaan, ja siellä alkaneisiin muutoksiin yläluokan asumiskulttuurissa. Tärkein muutos oli se, että yläluokka alkoi rakentaa kaupunkitaloihinsa suurten edustamiseen tarkoitettujen tilojen sijaan pienempiä huoneita, joiden merkitys rakentui käytännöntarpeiden mukaisesti. Tilat alkoivat eriytyä, ja seurustelemiselle ja yksityiselle elämälle tulivat omat huoneensa. Pariisissa yläluokka rakensi kaupunkitaloihinsa kolme kerrosta, ja jokaiselle kerrokselle tuli oma funktionsa: juhla- ja edustustilat, sosiaalisen kanssakäymisen tilat ja yksityistilat. Tapa

¹²⁵ THO aatelin perukirjat Ecm 4;88–89; Ecm 5;358–360. Huoneiden nimet, punainen, sininen ja keltainen kamari, tulevat huoneet kiinteän sisustuksen värityksestä. Senaattori C. J. Walleen etsi perheelleen asuntoa Helsingistä 1820-luvulla. Vaatimuksena oli vähintään 11 huonetta: kolme huonetta vaimoa varten, ruokailuhuone, kaksi huonetta senaattorille itselleen, huone nuorille neideille, huone kotiopettajalle, huone senaattorin äidille, huone nuorelle herralle ja imettäjälle, huone kamarineidoille sekä palveluväenhuone. Savolainen 1994, 143. Samaan aikaan, kun yhteiskunnan eliitti vaati suuria monihuoneisia kartanoita, vähävaraisimpien talonpoikien täytyi tyytyä muutamalla pienellä ikkunalla varustettuun rakennukseen. Ulväng 2004, 11.

¹²⁶ Koskinen 2012, 58–59.

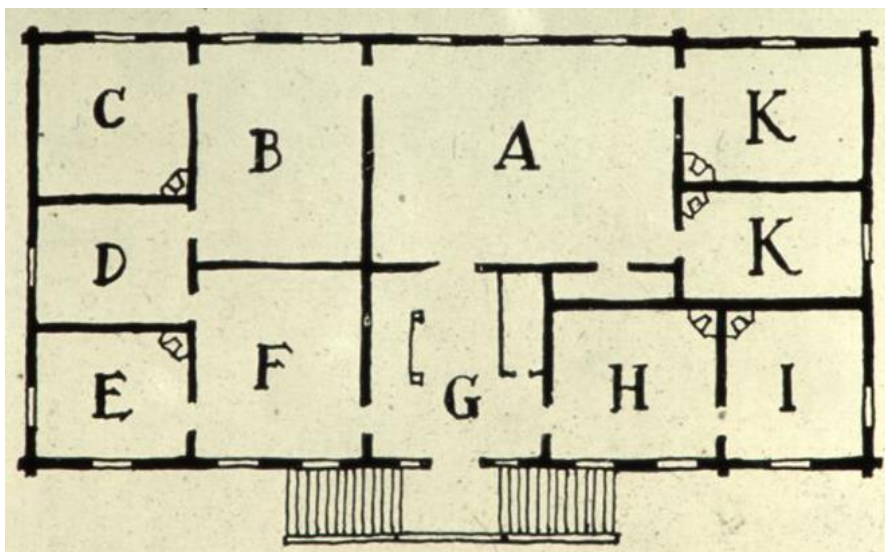
¹²⁷ THO aatelin perukirjat Ecm 1;395; Ecm 4;88; Ecm 5;359; Ecm 6;317. Ulvängin mukaan 1800-luvun kuluessa förmaakia alettiin kutsua salongiksi ja sänkykamaria förmaakiksi. Ulväng 2004, 140.

¹²⁸ THO aatelin perukirjat Ecm 1;394; Ecm 6;318. Koskinen ja Hagelstam 2006, 12, 63.

tuli Suomeen Ruotsista 1700-luvun kuluessa, mutta Suomen kaksikerroksisissa kartanoissa edustustilat ja seurustelemiseen tarkoitettut tilat sulautuivat yhteen.¹²⁹

3.1 Julkiset ja yksityiset tilat

Tilojen hierarkisuus ja niiden jakautuminen julkisiin, puolijulkisiin ja yksityisiin tiloihin näkyy hyvin Saaren kartanon pohjapiirroksessa (Kuva 1). Keskeissaliin perustuvan pohjakaavan mukaisesti sali (A) sijaitsi kartanon keskellä ja reunoilla muut julkiset tilat: förmaaki (B), sänkykamari (C) ja vierashuoneet (K). Huoneet olivat peräkkäin, jolloin vieras saattoi nähdä huoneiden hierarkian ja statuksen yhdellä silmäyksellä. Luotiin siis kahdenlaisia tiloja: edustuskelpoisia kauniisti ja arvokkaasti sisustettuja tiloja ja niiden taakse yksityiset, piilossa olevat tilat, joissa huolehdittiin talouden pidosta ja tehtiin likainen työ. Taloudenhoitajan huone (F) oli everstinpuustellissa erotettu julkisista tiloista ovettomalla seinällä, ja sinne kuljettiin eteisestä (G), joka oli tila julkisten ja yksityisten tilojen välillä.¹³⁰ Tilojen hierarkia merkitsi käytännössä sitä, että huoneen tehtävä ohjasi sen kalustamista ja sisustamista.

Kuva 2: Saaren everstinpuustellin pohjapiirustus. Saaren everstinpuustelli eli Saaren kartano oli vuokralla Aminoff-suvulla vuodesta 1799 saakka, ja kreivi Johan Fredrik Aminoff hallinnoi kartanoa 1800-luvulla. Pohjapiirroksen huoneet: A: sali, B: förmaaki, C: sänkykamari, D: talon rouvan kabinetti, E: talon rouvan garderobi, F: taloudenhoitajan huone, G: eteinen, H: everstin förmaaki, I: everstin makuuhuone, K: vierashuoneet¹³¹. Lähde: www.finna.fi, hakusana: Saaren kartano.

¹²⁹ Ilmakunnas 2016a, 54, 59, 63; Ilmakunnas 2009, 284; Koskinen 2012, 43–44; Stjernvall-Järvi 2007, 124; Ulväng 2004, 134.

¹³⁰ Andersson 2009, 121; Ilmakunnas 2009, 284; Koskinen 2012, 44, 60; Åström 1993, 97. Katso myös Ulväng 2006, 137.

¹³¹ Koskinen 2012, 57.

Tällaista tilojen jakamista julkisiin ja yksityisiin sekä erityisesti sisustuksen merkitystä voi tulkita kanadalaisen tutkija Erving Goffmanin sosiologian avulla. Hän tarkastelee teoksessaan *The Presentation of Self in Everyday Life*¹³² teatterimetaforien kautta sosiaalista vuorovaikutusta, jonka hän näkee tapahtuvaksi kahdella eri näyttämöllä. Näyttämöt ovat etunäyttämö (front stage/front region) ja takanäyttämö (back stage). Etunäyttämö tarkoittaa julkista tilaa tai julkisivua, jossa yksilö näyttelee eli esittää takanäyttämöllä suunnittelemaansa ja harjoittelemaansa roolia. Näyttelijän lavasteita ovat rakennus eli kartano, sen kalustus ja muu sisustus, statusesineet ja -symbolit, vaatteet ja kieli. Etunäyttämö voidaan siis tulkita tilaksi, jossa yksilö edusti ja ilmensi omaa aateluuteen ja virkaan pohjautuvaa sosiaalista statustaan vieraille.¹³³ Käsitteet etu- ja takanäyttämö sekä lavastus auttavat tulkitsemaan Suomen aatelin kartanoiden ja kaupunkitalojen huoneiden tehtäviä ja merkityksiä ja pohtimaan sitä, mitkä huoneet oli tarkoitettu seurustelulle ja mitkä arkielämän toiminnoille sekä selvittämään, mitkä esineet olivat statusesineitä.

Luvun analyysi pohjautuu kahdeksaan perukirjaan¹³⁴ ja niissä mainittuihin yhtä moneen kartanoon ja kahteen kaupunkitaloon. Edellytyksenä perukirjoille on se, että niissä huonekalut on merkitty huoneittain. Se tarkoittaa, että esimerkiksi salin, förmaakin, sänkykamarin ja neitojen huoneen kalusteet ovat oman otsakkeen alla, kuten on Christina Ehrnroothin perukirjassa (Kuva 2). Luvussa tarkastellaan sitä, mitkä huoneet Suomen aatelin kartanoissa ja kaupunkitaloissa kuuluivat 1830-luvulla julkisiin tiloihin ja mitkä puolestaan yksityisiin. Tärkeämpää kuitenkin on se, miten tilojen kalustus ja muu sisustus eroavat toisistaan. Tulkitsemisen lähiluvun ja laadullisen analyysin avulla, mitkä esineet olivat sosiaalisesti merkittäviä statusesineitä sisustuksessa eli miten aateli lavasti itselleen yhteiskunnallisesta asemasta kertovan näyttämön.

Lähiluvun ja laadullisen analyysin tueksi olen laatinut erilaisia tietokantoja, tilastoita ja taulukoita, joiden avulla olen tarkastellut muun muassa, mitkä huoneet on sisustettu muodinmukaisesti ja kalliisti, ja mitkä puolestaan niukasti. Taulukoiden avulla olen tutkinut, yhdistääkö joitakin huoneita samat huonekalut, jotka puuttuvat toisesta. Lisäksi

¹³² Suomennetun teoksen nimi Arkielämän roolit.

¹³³ Andersson 2009, 109; Goffman 1956, 66–67, 77.

¹³⁴ 1. Fredenskiöld/Kankainen, 2. Ehrnrooth/Laakspohja, 3. Piper/Laakspohja, 4. Lybecker/Lietsa, 5. Tandefelt/Koskipää, 6. Mannerheim/Turun kaupunki, 7. Mannerheim/Louhisaari, 8. von Troil/Brinkkala, 9. Rehbinder/Pietari ja 10. Rehbinder/Viksberg.

olen tehnyt määrällistä tarkastelua: mitä/millaisia huonekaluja on eniten tietyssä huoneessa, miten tilanne muuttuu seuraavassa huoneessa. Luvun pohjana on liite 4.

Inventariet		2.	
Uppräknel till en gammalvacknad rumma af			
Numbler			
Ull-Läder:			
1. st. liten soffan af mahogony med lageltygs-fördrag	5.		
4. st. länstolar af betlad hökmanstyggs-fördrag 256	3.		
10. st. krom 2 ^o af 2 ^o gamla med lader 2 ^o 2 ^o lader	8.		
4. st. målade mahoror med saltstipsor 2 1/2 st.	4.		
1. st. ljuskrona af glas	4.		
1. st. fyrkantigt äta bord, betlad	1.		
1. st. 2 ^o litet bord, betlad	50.		
8. st. lampstolar med speglglas och förgyllda armarna i l. st.	8.		
3. stora skrivbänkar			
1. st. stora soffan af mahogony med blott barokken	50.		
fördrag, 8. st. länstolar och 4. lampstolar af 2 ^o med 2 ^o			
1. st. rundt Bureau bord	3.		
1. st. spegel i ett glas, med mahogony ram, jätte bord	20.		
1. st. jätte bord	3.		
1. st. liten ljuskrona af glas	6.		
2. mindre skrivbänkar			
7. st. halva gips bilder	50.		
3. förgyllda kammaren			
1. st. betlad Bred Uddrag-förgyl	3.		
1. st. mindre Bureau af mahogony	5.		
1. st. spegel med förgylld ram	5.		
1. st. mindre spegel af mahogony	1.		
1. st. Sylver	1.		
1. st. litet bord	10.		
6. st. betlade kromstolar, i 50. lader	3.		
1. st. Lampor, hängande i Taket	1.		
3. Dörrens kammare:			
1. st. Soittette Spegel med ram af mahogony	3.		
1. st. Bureau af betlad Birch, med gylla smyckelser	2.		
1. st. mindre 2 ^o af mahogony	3.		
1. st. rundt bord, submilitant	15.		
1. st. Bänk stupa	1.		
1. st. soffan	2.		
4. st. Betlade kromstolar med lageltygs-fördrag i 256	2.		
1. st. ljuskrona af glas, höll lader	1.		
2. stora skrivbänkar			

Kuva 3: Christina Charlotta Ehrnroothin perukirja. Kuvankaappaus Christina Charlotta Ehrnroothin perukirjasta, jossa huonekalut on luetteloitu huoneittain. Lähde: Turun hovioikeuden arkisto, aatelin perukirjat Ecm: 4;88/ www.digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13763469.

Kuten kiinteän ja irtaimen omaisuuden arvoissa, myös huonekalujen kokonaisarvoissa oli valtavia eroja, sillä ne liikkuvat 2 700–120 hopearuplan välillä. Valtaosa huonekaluomaisuuksista sijoittuu kuitenkin 430–280 hopearuplan välille, ja sen alle jää vielä muutama perukirja. Arvoltaan suurin omaisuus huonekalujen osalta oli Knut von Troililla Turun kaupungissa Brinkkalan talossa. Hänen huonekalujensa arvo kipusi 2 700 hopearuplaan¹³⁵, joka on ylivoimaisesti suurin.¹³⁶ Seuraavaksi suurin huonekaluomaisuus oli Robert Henrik Rehbinderillä Viksbergin kartanossa, jossa sisustusesineiden arvo oli 710 hopearuplaa. Pietarin kaupunkitalossa huonekaluja oli 530 hopearuplan edestä.¹³⁷ Keskiryhmään kuuluivat Sophia Elisabeth Christina Piper (430 hopearuplaa), Carl Eric Mannerheim/Louhisaari (320 hopearuplaa), Christina Charlotta Ehrnrooth (310 hopearuplaa), Carl Eric Mannerheim/Turku (290 hopearuplaa) sekä Fredenskiöld Annette

¹³⁵ Tekstissä olevat huonekaluista tai muista esineistä koostuvat arvot olen pyöristänyt seuraavaan tasalukuun. Liitteissä on tarkat arvot.

¹³⁶ THO aatelin perukirjat Ecm 1;394–397.

¹³⁷ THO aatelin perukirjat Ecm 10;370–374.

(280 hopearuplaa).¹³⁸ Pienin omaisuus oli Agneta Fredrika Lybeckerillä (130 hopearuplaa) ja Fredrika Benedicta Tandefeltillä (120 hopearuplaa).¹³⁹

Goffmanin teoriaa on käytetty aikaisemminkin historiantutkimuksessa ja erityisesti ylhäisaatelin ja eliitin statuksen ilmaisun tulkinnan yhteydessä. Tällöin etunäyttämöksi on tulkittu tilat, jotka oli tarkoitettu juhliin ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Arkiset ja talousaskareisiin tarkoitettut tilat puolestaan olivat yksityisiä takanäyttämön tiloja.¹⁴⁰ Kun tarkastelemme huonekalujen kokonaisarvon sijaan kunkin huoneen kalustuksen arvoa, esille nousee kolme huonetta, jotka on sisustettu monipuolisesti ja arvokkaasti (Liite 4). Huoneet olivat sali, förmaaki ja sänkykamari. Sisustuksen arvon lisäksi käsitystä näiden huoneiden julkisuudesta vahvistaa se, että nämä huoneet oli sisustettu kutsuja, seurustelua ja ajanviettoa varten. Verrattuna muihin kartanon huoneisiin julkisten tilojen sisustus oli runsasta, arvokasta ja muodinmukaista. Saliin ja förmaakin oli sijoitettu kartanon kalleimmat ja hienoimmat esineet. Tämän pohjalta voi tulkita, että kolme edellä mainittua huonetta olivat kartanoiden tärkeimmät vieraiden kanssa seurustelemiseen tarkoitettut julkiset tilat. Kun Rehbinderin Pietarin kaupunkitalossa ei ollut salia, kolmanneksi arvokkaimmin sisustettu huone oli kabinetti eli työhuone. Saliin sisustuksen kannalta merkityksettömiä tiloja sisustuksen arvon perusteella olivat tampo- eli eteinen, palvelijoiden huoneet, mamsellin huone ja suurin osa makuuhuoneista. Julkisten ja yksityisten tilojen lisäksi kartanoissa saattoi olla puolijulkisia tiloja, kuten ruokasali. (Liite 3).¹⁴¹ Vertailemalla julkisten, puolijulkisten ja yksityisten tilojen sisustusta, niiden yhtäläisyyksiä ja eroja, on mahdollista analysoida, mitkä huonekalut olivat statusesineitä ja miten aateli esitti yhteiskunnallista asemaansa.

3.2 Sali

Sali on kartanon hienoimmin sisustettu huone kolmessa kartanossa: Laakspohjassa (1835) Brinkkalassa (1826) ja Mannerheimin Turun kaupunkiasunnossa (1837). Kuvassa 3 on Riilahden kartanon salongin eli salin interiööri, jonka piirsi Carl Eric Mannerheimin poika

¹³⁸ THO aatelin perukirjat Ecm 1;268–269; Ecm 3;378–379; Ecm 4;88–89; Ecm 5;358–360; Ecm 6;317–320, 324–329.

¹³⁹ THO aatelin perukirjat Ecm 2;55; Ecm 1;268–269.

¹⁴⁰ Andersson 2009, 109, 121; Ilmakunnas 2016a, 69.

¹⁴¹ THO aatelin perukirjat Ecm 1;268–269, 394–397; Ecm 2;55; Ecm 3;378–379; Ecm 4;88–89; Ecm 5;358–360; Ecm 6;317–320, 324–329; Ecm 10;370–374.

August Mannerheim (1805–1876). Kartanon omistajan kreivi Johan Fredrik Aminoffin luo kokoontui kesäisin parhaimmillaan useita kymmeniä vieraita viettämään aikaa. Mahonkisen fortepianon ääressä voitiin esitellä soitto- ja laulutaitoja, kertoa muille vieraille kyvyistä, joita säädynmukainen kasvatus oli kehittänyt. Korkean mahonkikehyksisen, kultakoristeisen seinäpeilin edessä oli pöytä, jonka ääressä vieraat saattoivat keskustella tai pelata. Peilin ympärille oli aseteltu erilaisia sisustusesineitä. Koristeena peilin edessä oli marmorinen pöytäkello *bordstudsare* ja sen päällä lasikupu. Peilin molemmille puolille seinällä oleviin koloihin oli nostettu kaksi valkoista alabasteri uurtaa, ja niiden ympärille oli kiedottu viherkasvin oksia. Tunnelmaa täydensivät valkoiset kauniisti laskeutuvat verhot ja seinillä olevat kultakehyksiset taulut. Huoneen kiinteään sisustukseen kuuluvat oven molemmin puolin olevat pylväät.¹⁴² Talon asukkaille ja vieraille oli luotu kaunis, säädynmukainen ja kulttuurisesta pääomasta viestittävä näyttämö.

Kuva 4: Riilahden salonki. August Mannerheimin piirustus Johan Fredrik Aminoffin omistamasta Riilahden salongin eli salin interioorista. Lähde: Kuvankaappaus Helena Westermarckin teoksesta "Mathilda Rotkich. Finlands första målarinna." s. 21.

¹⁴² THO aatelin perukirjat Ecm 11;13, 16; Ecm 5;358–360; Ecm 6;317–320; Ecm 1;394–397; Westermarck 1926, 22. August Mannerheimin maalaus on värillisenä versiona Parland-von Essen 2007, 141.

Turun tuomiokirkon läheisyydessä sijainnut Brinkkala, Knut von Troilin kaupunkitalo oli sisustettu ainutlaatuisen ylellisesti. Brinkkalan sali oli sisustettu 1 146 hopearuplalla. Arvoltaan sisustus oli yli kahdeksankertainen muihin aineistoni saleihin. Esimerkiksi Laakspohjan kartanon salin sisustuksen arvo oli 135 hopearuplaa, josta suurin osa kuului sadan ruplan arvoiselle flyygelipianolle. Brinkkalassa salin istuimet, sohva, 12 nojatuolia ja 6 taburettia olivat mahongista ja ne oli verhoiltu punaisella damastilla. Neljän pöydän ääressä vieraat söivät, joivat ja seurustelivat. Teetä juotiin mahonkisen ja suuren teepöydän ääressä. Talon vuokraajan ja isännän, paroni ja salaneuvos Knut von Troilin statuksesta ja yhteiskunnallisesta asemasta kertoivat seinällä olevat kaksi sadan hopearuplan arvoista mahonkikehyksistä seinäpeiliä sekä kullatuissa kehyksissä olleet 16 öljyvärimaalausta. Kuten Riilahdessa myös Brinkkalassa salin sisustukseen kuuluivat alabasteriuurnat ja arvokkaat taftiverhot. Niiden lisäksi Knut von Troil oli hankkinut pronssisen kynttiläkruunun ja neljä suurta pronssattua kynttilänjalkaa.¹⁴³

Birgitta Stjernvall-Järven mukaan Hämeessä Kustaa Aadolfin (nyk. Hartola) pitäjässä sijanneen Koskipään kartanon (nyk. Vanha-Koskipää) sali erottui muista kartanon huoneista suuren kokonsa ja kiinteän sisustuksen ansiosta.¹⁴⁴ Fredrica Benedicta Tandefeltin perukirjan mukaan kartanon salin irtain sisustus oli kuitenkin vaatimaton 20 hopearuplan arvoinen ja varsin erilainen verrattuna Brinkkalan saliin. Koskipään kartanon salin seiniä peittivät pellavatapetit, vaaleanharmaat sekä mahonkia jäljittelevät rintapaneelit, kunnes ne 1800-luvulla peitettiin pahvilla, maalattiin punaiseksi ja roiskittiin mustaa ja valkoista maalia päälle. Kiinteän sisustuksen lisäksi kartanon salissa oli kaksi vanhaa nojatuolia, 18 pehmustettua tuolia sekä pieni pyöreä teepöytä, kolme helmenharmaata kääntöpöytää ja kaksi ruskeaa senkkikaappia.¹⁴⁵ Hieman samalla tavalla oli sisustettu Laakspohjan kartanon sali, joskin säädynmukaisemmin. Flyygelipianon ja teepöydän lisäksi salissa oli neljä maalattua ruokapöytää ja nelikulmainen petsattu pöytä. Huoneessa oli 24 rottinkituolia, 16 nahalla verhoiltua koivutuolia sekä 4 nojatuolia. Seinillä oli 8 kultakehyksistä peililampetta ja katossa kynttiläkruunu.¹⁴⁶

¹⁴³ THO aatelin perukirjat Ecm 1;394; Ecm 5;358–360.

¹⁴⁴ Stjernvall-Järvi 2007, 124.

¹⁴⁵ THO aatelin perukirjat Ecm 1;269.

¹⁴⁶ THO aatelin perukirjat Ecm 4;88–89; Ecm 5;358–360.

Erillinen ruokasali oli erottautumisen väline suuren poliittisen pääoman ja statuspääoman haltijoille, sillä Koskipään, Laakspohjan, Kankaisten ja Lietsan kartanoissa ei ollut erikseen salia ja ruokasalia, kuten oli Louhisaassa, Brinkkalassa, Viksbergissä sekä Rehbinderin Pietarin ja Mannerheimin Turun kaupunkitalossa. Koskipään ja Laakspohjan salien kalusteiden tutkiminen paljastaa, että yhden huoneen, josta perukirjassa käytetään nimitystä *salen* eli sali, tehtävä oli toimia ensisijaisesti ruokasalina. Saliksi nimetyn huoneen tehtävä ruokasalina on helppo havaita yksinkertaisesti siitä syystä, että salin huonekaluihin kuului 2–4 ruokapöytää sekä tuoleja, joita oli 12:sta ylöspäin.¹⁴⁷ Riitta Koskinen tulkitsee, että Saaren everstinpuustellissa (Kuva 1) sali oli tarkoitettu ruokailua varten, sillä sen vieressä oli pieni tarjoiluvälikkö¹⁴⁸. Toinen havainto on se, että ruokasali ei ollut tärkein huone yhdessäkään aineistoni kartanossa perheen statuksen kuvaajana, minkä vuoksi ruokasalia voisi kuvailla puolijulkisena tilana. Ruokasaleista joko puuttuivat keskeisimmät statusindikaattorit tai niitä oli huomattavasti vähemmän verrattuna förmaakiin, saliin tai kartanon sänkykamariin. Niistä esineistä tärkeimmät olivat mahonki- tai kultakehyksiset seinäpeilit, kynttiläkruunut, soittimet ja taulut. Ilmakunnaksen mukaan 1700-luvulla Ruotsin ylhäisaatelin piirissä ruokasali oli tärkeä seurustelutila ja se oli huoneiden välisessä hierarkiassa korkealla. Ruokasalin seinille aseteltiin sukumuotokuvat.¹⁴⁹ Toisin oli Suomen aatelin piirissä 1800-luvulla. Esimerkiksi Lietsan kartanon salin kalustukseen kuuluivat taitettava pöytä ja teepöytä, 12 tuolia, ompelupöytä, senkkikaappi ja kaksi taulua. Kartanoissa, joissa oli erillinen ruokasali, salin kalustukseen ei kuulunut ruokapöytiä, jolloin sali oli ensisijaisesti juhlia, seurustelua, ajanviettoa ja vieraiden vastaanottamista varten: Viksbergin salissa soitettiin ja laulettiin fortepianon säestyksellä, pelipöydän ääressä pelattiin korttipelejä ja aikaa saattoi viettää myös kiinalaista biljardia pelaten.¹⁵⁰

Perukirjojen lähdekritiikkinä esitetään usein esineiden katoaminen. Osin se pitää paikkaansa (s. 23–24), mutta Laakspohjan kartanossa 1830-luvulla olleet huonekalut

¹⁴⁷ THO Aatelin perukirjat Ecm 1;394–395; Ecm 2;55; Ecm 3;379; Ecm 4;88; Ecm 5;358–359; Ecm 6;318–319, 325, 327; Ecm 10;371–373.

¹⁴⁸ Koskinen 2012, 58–59.

¹⁴⁹ Ilmakunnas 2009, 310–311.

¹⁵⁰ THO aatelin perukirjat Ecm 1;268–269, 394–397; Ecm 2;55; Ecm 3;378–379; Ecm 4;88–89; Ecm 5;358–360; Ecm 6;317–320, 324–329; Ecm 10;370–374. Ruotsin ylhäisaatelin piirissä ruokasali oli tärkeä seurustelutila, mikä näkyi sen sisustuksessa. Se oli sijoitettu muista huoneista erilleen, sillä palvelusväen täytyi kulkea siellä työtehtävissään. Ilmakunnas 2009, 310. Myös Viipurin säätyläistön keskuudessa ruokasali oli salongin ja förmaakin oheella keskeinen seurustelun tila. Ijäs 2015, 202.

puhuvat toista. Vuoden 1833 maaliskuussa kirjoitettiin Christina Ehrnroothin perukirja. Salin sisustukseen kuuluivat tuolloin joushikankaalla verhottu pieni mahonkinen sohva petsatusta koivusta, 4 nojatuolia joushikankaalla verhoiltuna sekä 16 nahkaverhoilua karmituolia. Istuimien lisäksi salissa oli 4 maalattua ruokapöytää, nelikulmainen petsattu teepöytä ja toinen samanlainen, mutta pienempi pöytä. Valoa saliin toivat lasinen kynttiläkruunu sekä 8 lampetta, joissa oli kultareunaiset peililasit. Kun reilun kahden vuoden kuluttua kirjoitettiin Christina Charlotan 25-vuotiaan tyttären, kreivitär Sophia Piperin perukirjaa, salin kalustus oli säilynyt lähes samana. Salista oli hävinnyt pieni mahonkisoiva, mutta tilalle oli ostettu 24 rottinkituolia. Lisäksi salissa oli uusi flyygelipiano.¹⁵¹

3.3 Förmaaki

Kun päivällinen oli nautittu kartanon salissa tai siihen erikseen tarkoitettussa ruokasalissa siirryttiin ranskalaiseen tapaan förmaakiin seurustelemaan ja juomaan kuumia juomia. Förmaaki oli ranskalaisen salongin pohjoinen vastine.¹⁵² 1800-luvulla Suomessa förmaakista alettiin käyttää salonki-nimeä. Perukirjoissa kyseisestä huoneesta käytetään kuitenkin poikkeuksetta sanaa *förmak*,¹⁵³ mutta sali on muutamassa perukirjassa *salong* tai *salonen*.¹⁵⁴ Käytän perukirjojen mukaisesti tutkielmassa seurusteluhuoneesta förmaaki-nimeä. Suomen aatelin piirissä förmaaki oli tärkein statuspääoman esittämiseen ja seurustelemiseen tarkoitettu huone. Aineistoni kymmenestä kartanosta seitsemässä förmaaki oli runsaimmin ja muodinmukaisimmin sisustettu tila. Kankaisten, Laakspohjan, Lietsan, Koskipään, Louhisaaren ja Viksbergin kartanoissa förmaakin sisustus oli arvoltaan 1,6–2,4 kertaa suurempi verrattuna salin sisustukseen.¹⁵⁵ Ruotsissa 1700-luvulla Hedvig de la Gardien huoneiston förmaaki oli kaupunkipalatsin tärkein seurusteluhuone, jossa otettiin vastaan vieraita. Sen vuoksi se oli sisustettu palatsin edustavimmaksi huoneeksi¹⁵⁶. Saaren everstinpuustellin förmaakin kiinteä sisustus oli todennäköisesti puustellin arvokkain¹⁵⁷,

¹⁵¹ THO aatelin perukirjat Ecm 4;88–89; Ecm 5;358–360.

¹⁵² Koskinen 2012, 58–59.

¹⁵³ THO aatelin perukirjat Ecm 1;395; Ecm 4;88; Ecm 5;359; Ecm 6;317.

¹⁵⁴ THO aatelin perukirjat Ecm 1;394; Ecm 6;318. Koskinen ja Hagelstam 2006, 12, 63.

¹⁵⁵ THO aatelin perukirjat Ecm 1;268–269, 394–397; Ecm 2;55; Ecm 3;378–379; Ecm 4;88–89; Ecm 5;358–360; Ecm 6;317–320, 324–329; Ecm 10;370–374.

¹⁵⁶ Ilmakunnas 2009, 290, 304.

¹⁵⁷ Koskinen 2012, 59.

mutta puustellien sisustus usein oli hyvin niukkaa, sillä se ei ollut edustusasunnoista merkittävin.¹⁵⁸ Suomessa aatelin elämäntapaan ja kulttuuriin kuuluivat Ranskasta välittyneet seurustelun tavat, sillä förmaaki vastasi ranskalaista *salon*-huonetta.¹⁵⁹

Maskun Kankaisten kartanon förmaakissa oli sohva, 11 tuolia ja 3 taburettia, jotka olivat jouhitopattuja. Taburetti eli töyrytuoli eli jakkara oli pieni ja matala, käsi- ja selkänojaton tuoli, jolle Melkkilän kartanon rouva kustaviaani Beata Helena Hästeskö istutti alempisäätyiset, kuten papin rouvan. Istuimien lisäksi Kankaisissa oli Fredenskiöldien aikana suuri peili ja marmorilevyinen pöytä. Lisäksi förmaakissa oli kaksi muuta pöytää, joista toisessa oli posliinilevy ja toisessa sininen kangas. Pieniä sisustusesineitä olivat kipsinen keisari Aleksanterin rintakuva, kipsinukke sekä posliini uurna. Ikkunoissa oli rullaverhot sekä pronssipidikkeissä verhot nokkospalttinasta.¹⁶⁰

Kuva 5: Taburetti. Taburetti oli yleinen huonekalu aatelisten kartanoissa ja kaupunkitaloista, sillä jokaisessa perukirjassa sellainen mainitaan. Kuvan taburetti on myöhäiskustavilainen harmaaksi maalattu suorakaiteen muotoinen pehmustettu istuin noin vuodelta 1800. Samankaltaisia tuoleja on ollut Tervikin kartanon paraatimakuuhuoneessa. Lähde: finna.fi, hakusana taburetti.

¹⁵⁸ Puustellin vuokraajia olivat Knut von Troil ja Johan Fredrik Aminoff. Troilin vuokralla oli Nyynäisten puustelli ja Aminoff vuokrasi Saaren everstinpuustellia. Molemmissa tapauksissa puustellit olivat niukasti kalustettuja. Nyynäisissä huonekalujen arvo oli 17 hopearuplaa, kun Kahiluodon kartanossa huonekaluja oli 182 hopearuplan edestä. Saaren everstin puustellissa oli huonekaluja 32 hopearuplan edestä ja Riilahden kartanon huonekalut olivat 196 hopearuplan arvoiset. THO aatelin perukirjat Ecm 1;369; Ecm 11;13, 18.

¹⁵⁹ Koskinen 2012, 58–59. Ehrensvärdin piirtämissä Saaren kartanon ensimmäisissä pohjapiirroksissa on *salon* niminen huone, mutta Ehrensvärdin kuoltua katselmusmiehet kutsuvat huonetta förmaakiksi.

¹⁶⁰ THO aatelin perukirjat Ecm 3;378; Ramsay 1987 (1904–1907), 50.

Esineet ja asiat, jotka erottavat förmaakin julkisimmaksi ja edustuskelpoisimmaksi huoneeksi ovat peilit, taulut, kynttiläkruunut, mahonkihuonekalut sekä verhoilukankaiden laatu. Kankaisten kartanon förmaakin arvokkain esine oli 30 hopearuplan arvoinen peili ja pöytä -yhdistelmä. Myös kolmessa muussa kartanossa peili tai peili ja pöytä oli förmaakin arvokkain huonekalu. Muita förmaakin arvokkaimpia esineitä oli kristallinen kynttiläkruunu, brodeerattu mahonkinen sohva, pendyyli ja öljyvärimaalaus.¹⁶¹ Förmaakien huonekalut osoittavat, että huone oli tarkoitettu vieraiden kohtaamiseen ja oleskeluun. Sen sisustuksen kulmakivet olivat istuimet, sohva, noja- ja/tai karmituolit ja taburet. Lisäksi jokaisessa förmaakissa oli yksi tai useampi näistä pöydistä: teepöytä, pelipöytä, sohvapöytä tai divaanipöytä (*divanbord*). Sohva ja divaanipöytä olivat harvonnaisia esineitä aatelin kodeissa. Harvinaisuus viittaisi siihen, että pöytä oli uusi statusesine. Laakspohjassa, Viksbergissä ja Rehbinderin kaupunkitalossa divaanipöytä oli sijoitettu förmaakissa olevan sohvan eteen. Empire tyylikauden loppupuolella alettiin käyttämään pyöreää pöytää, jota kannatteli yksi jalka, ja jossa oli kolme leijonanjalkaa. *Divanbord* voisi olla tämä empiren loppupuolella esiintynyt pöytä.¹⁶²

3.4 Sänkykamari kartanon naisten seurusteluhuoneena

Korkeiden sosiaalisen statuksen tilojen sekä matalan sosiaalisen statuksen tilojen lisäksi kartanoissa ja aatelin kaupunkitaloissa oli huoneita, jotka olivat sidoksissa sukupuoleen tai sosiaaliseen arvoon.¹⁶³ Sosiaaliseen arvoon ja/tai sukupuoleen perustuvat tilat voi havaita jo perukirjaan kirjoitetusta huoneen nimestä. Sukupuolittuneisuuden voi lukea myös huonekaluista, joiden käyttötarkoitus osoittaa huoneessa tapahtuvan toiminnan sukupuolittuneeksi. Lisäksi huoneiden ja esineiden käyttäjät sukupuolittavat niitä. Aineistossani statuspääomaan ja sukupuoleen perustuvia huoneita olivat muun muassa everstilutnantin sisäinen ja ulkoinen huone, kreivittären kamari ja toilettihuone, paroneiden huone, nuorten kreivien huone, edesmenneen kreivin huone ja förmaaki sekä edesmenneen salaneuvoksen huone. Nimet osoittavat yksiselitteisesti sen, että huoneen

¹⁶¹ THO aatelin perukirjat Ecm 1;268–269, 394–397; Ecm 2;55; Ecm 3;378–379; Ecm 4;88–89; Ecm 5;358–360; Ecm 6;317–320, 324–329; Ecm 10;370–374.

¹⁶² Munthe 1928, 188; www.saob.se, hakusana *divanbord*.

¹⁶³ Ilmakunnas 2016a, 71.

tehtävä perustui sosiaaliseen asemaan ja sukupuoleen.¹⁶⁴ Saaren everstinpuustellin pohjapiirroksessa (Kuva 1) kartanon rouvalle ja herralle on rakennettu ja nimetty omat huoneet: everstille förmaaki ja makuuhuone, ja talon rouvalle kabinetti ja garderobi. Luultavasti puustellin sänkykamari toimi sekä rouvan makuuhuoneena että julkisena seurustelutilana. Vastaava jako miesten ja naisten tiloihin näkyi pariisilaisissa asunnoissa ja oli tavallinen käytäntö ajan elämäntavassa, johon vaikutti käsitys avioliitosta ja sen käytänteistä.¹⁶⁵

Ruokasali puolijulkisena tilana, ja sali ja förmaaki julkisina tiloina olivat vapaita molemmille sukupuolille. Tässä luvussa tarkastelussa on sänkykamari (sängkammare), joka kuului myös kartanon julkiseen osaan. Sänkykamari oli kartanon kolmanneksi arvokkaimmin sisutettu huone Kankaisissa, Laakspohjassa (1835), Koskipäässä, Brinkkalassa, Viksbergissä sekä Rehbinderin Pietarin kaupunkitalossa. Sänkykamarin lisäksi tarkastelen huoneita, joiden käyttö perustui sukupuoleen ja sosiaaliseen asemaan. Tavallisesti kartanoissa oli useita makuuhuoneita, mutta suurin osa niistä kuului selkeästi takanäyttämölle. Niissä huoneissa oli huonekaluja, jotka oli tarkoitettu nukkumiseen, peseytymiseen tai kirjoittamiseen: sänky, chiffonieeri, vaatekaappi muutama tuoli ja taburetti, yökommuuti, verhot ja pieni peili.¹⁶⁶ Myös 1600- ja 1700-luvun Ruotsissa eliitin ja aatelin piirissä yksi kartanon huoneista oli förmaakin ohella julkinen tai puolijulkinen tila. Saman vuosisadan aikana makuuhuoneista ja niiden kalusteista tuli säädynmukaisen elämäntavan symboleita.¹⁶⁷ Vaikka sänkykamarit olivat julkisia tiloja, ne taipuivat myös yksityisiksi tiloiksi, mikä osoittaa, että jotkin kartanon huoneista olivat monikäyttöisiä. Aikaisemmin tulkitsin salin toimittaneen myös ruokasalin virkaa, ja nyt sänkykamari oli sekä pienimuotoisen sosiaalisen kanssakäymisen tila että nukkumista ja pukeutumista varten tarkoitettu huone. Sänkykamareiden sisustus tukee väitettä, sillä sisustus erosi merkittävästi muiden julkisten tilojen, salin ja förmaakin, sisustuksesta sekä yksityisistä makuuhuoneista. Sänkykamareissa oli huonekaluja, jotka voi lukea viestiksi seurustelusta ja ajanvietämisestä, nukkumisesta ja pukeutumisesta sekä huonekaluja, jotka kertovat

¹⁶⁴ THO aatelin perukirjat THO Ecm 1;395; Ecm 4;89; Ecm 5;360; Ecm 6;317–319; 325–327 Ecm 10;372.

¹⁶⁵ Koskinen 2012, 44; Ilmakunnas 2016b, 142, 146.

¹⁶⁶ THO aatelin perukirjat Ecm 1;268–269, 394–397; Ecm 2;55; Ecm 3;378–379; Ecm 4;88–89; Ecm 5;358–360; Ecm 6;317–320, 324–329; Ecm 10;370–374.

¹⁶⁷ Andersson 2009, 282–283; Ilmakunnas 2009, 291, 305.

huoneen yksityisestä käytöstä.¹⁶⁸ Toisaalta senaattori C. J. Walleen tarvitsi itselleen vähintään kaksi huonetta. Toisen vieraiden vastaanottamista ja toisen pukeutumista varten, sillä niitä ei voitu suorittaa samassa tilassa.¹⁶⁹

Esimerkiksi Annette Fredenskiöldin perukirjan mukaan Kankaisten kartanon vanhassa sänkykamarissa oli sohvan, viiden tuolin ja neljän taburetin lisäksi förmaakin ja salin sisustuksesta tuttuja esineitä. Niitä olivat seinäpeili, kynttiläkruunu, taulu ja neljä kipsipystiä. Lisäksi huoneessa oli säilyttämiseen ja ajanviettoon tarkoitettuja huonekaluja. Pienen ompelupöydän, sifonieerin ja piirongin päälle oli yhtenäisesti laitettu harmaa marmorilevy. Näiden säädynmukaisen elämäntavan, arkisen ajanvieton ja seurustelemiseen tarkoitettujen huonekalujen lisäksi huoneessa oli verhoilla koristeltu imperiaalisänky ja yökommuuti.¹⁷⁰ Sifonieeri (chiffonier) oli suurehko kaappi, joka täytti yhtä aikaa useita tarpeita. Se kävi säilytyslipastona sekä kampaus- ja kirjoituspöytänä. Kaapin alaosassa oli suurilaatikkoinen lipasto ja sen yläpuoli koostui useista pienistä laatikoista ja lokeroista. Yläosan laatikot ja lokerot peitettiin levyllä, jonka päällä saattoi kirjoittaa sen ollessa auki.¹⁷¹

Kreivitär Vendla Sofia Mannerheimilla oli oma sänkykamari sekä Louhisaaren kartanossa että Turun kaupunkitalossa, mutta Louhisaaressa seurustelemiseen käytettiin vapaaherrattaren makuuhuonetta, jonka kalustus oli ylellisempi kuin Kankaisten kartanon sänkykamarin huonekalut. Sosiaaliseen kanssakäymiseen tarkoitettu sohva sekä kuusi nojatuolia ja neljä taburettia oli valmistettu mahongista ja verhoiltu palttinakankaalla. Huoneessa oli mahonkinen fortepiano ja ompelupöytä. Niiden ääreen vapaaherratar, myöhemmin kreivitär oli kokoontunut ystävineen seurustelemaan, kuuntelemaan musiikkia ja tekemään jokapäiväisiä käsitöitä. Yksityiseen käyttöön tarkoitettujen huonekalujen sijasta valmistettu puusta. Sänky ja sängyn sermi (sängskärm) oli petsattu ja pesukommuuti maalattu. Toiletti oli mahonkinen, ja makuuhuoneen tunnelmaa täydensivät ikkunaverhot.¹⁷²

¹⁶⁸ THO aatelin perukirjat Ecm; Ilmakunnas 2016a, 55.

¹⁶⁹ Savolainen 1994, 143.

¹⁷⁰ THO aatelin perukirjat Ecm 1;268–269.

¹⁷¹ Auslander 1996, 345–346; Munthe 1928, 187.

¹⁷² THO aatelin perukirjat Ecm 6;325. Suomessa sermit olivat vielä harvinaisia, mutta Venäjällä ne olivat suosittuja. Koskinen 2006, 11.

Vielä säädynmukaisemmin oli sisustettu Mannerheimien kaupunkitalon kreivittären sänkykamari. Petsatun sängyn, siihen kuuluvan vihreän kambrikista valmistetun sermin (sängskärm) ja mahonkisen kommuutin lisäksi makuuhuoneessa oli jousilla ja niinillä pehmustettu mahonkinen sohva, kuusi nojatuolia ja neljä taburettia, joita verhosi keltaraitainen palttina kangas sekä kattuuni. Mahonkisen sohvapöydän päällä oli marmorilevy, ja lattiaa peitti vanha englantilainen lattiamatto. Lisäksi huoneessa oli kristallinen kynttiläkruunu, lamppu ja suuri mahonkinen toilettipeili. Vaikka makuuhuone toimi julkisena seurustelutilana, pimeän tullen ikkunoiden eteen vedettiin maalatut rullaverhot yksityisyyden takaamiseksi. Huoneen kaunistamiseksi ikkunoissa oli myös ikkunaverhot.¹⁷³ Sänkykamarit, joihin oli liitetty statuspääomasta kertova liite (kreivittären sänkykamari) oli selkeästi ylhäisaatelin erottautumisen keino. Alemman aatelin kartanoissa sänkykamari oli huone kartanon muiden sukupuolittamattomien huoneiden joukossa nimensä puolesta. Alemman aatelin kartanoissa ei huoneilla muutenkaan ollut selkeää rooliin sidottua tehtävää, lukuun ottamatta palkollisten huoneita sekä Laakspohjan everstiluutnantin huoneistoa.

Sänkykamareissa oli kuitenkin esineitä, jotka osoittavat sen olevan ensisijaisesti naisten huone. Kankaisten kartanon sänkykamarissa olleet ompelupöytä ja sifonieeri sekä Louhisaaren vapaaherrattaren makuuhuoneen mahonkinen ompelupöytä ilmentävät aatelistyttöjen ja -naisten joutilaisuutta ja ahkeruutta. Aatelistyttöjen kasvatukseen kuului erilaisten aatelin elämäntapaan kuuluvien käytännöntaitojen harjoittelu. Piirtämisen, soittamisen, laulamisen, tanssimisen, ompelemisen, kirjoittamisen ja lukemisen oppimiseen kului paljon aikaa, ja siksi harjoittelu aloitettiin jo lapsena.¹⁷⁴ Tyttölapset sosiaalistettiin varhain käsitöiden tekemiseen sillä, ompeleminen ja käsitöiden tekeminen oli keskeinen osa aatelin elämäntapaa ja sosiaalista kanssakäymistä niin Suomen kartanoissa kuin Ruotsin hovissa. Jokapäiväisiin askareisiin kului useita tunteja. Käsitöiden äärellä seurusteltiin, osallistuttiin keskusteluun, kirjan tai musiikin kuunteluun; käsityöt otettiin mukaan vierailulle. Esineinä sifonieeri ja ompelupöytä olivat syntyneet 1700-luvulla naisten huonekaluiksi, ja ne olivatkin naisten arkisia ylellisyysesineitä, joiden ääressä arkisten puuhien tekeminen oli helpompaa. Sifonieeri ei kuitenkaan ole yhtä selkeästi

¹⁷³ THO aatelin perukirjat Ecm 6;318.

¹⁷⁴ Parland-von Essen 2007, 133–134, 140; Ilmakunnas 2009, 65, 245.

naisten huonekalu kuin ompelupöytä, sillä niitä sijaitsi myös miesten huoneissa. Esimerkiksi Laakspohjan everstiluutnantin huoneistossa oli sifonieeri. Ompelupöytä oli kuitenkin esine, jonka avulla ilmaistiin statusta, sillä pieni ja siro mahonkinen pöytä oli muodikas aateliskotien esine.¹⁷⁵

Kuva 6: Ompelupöytä. von Freneckellien perhe hankki biedermeier-huoneeseen kuvan ompelupöydän Kööpenhaminasta. Pöytä on valmistettu 1820–1840-lukujen välissä käsityönä. Pöydän laatikossa on mahonkia, mutta muuten pöydän materiaalit ovat muita puulajeja. Lähde: finna.fi, hakusana ompelupöytä.

Ompelupöydät olivat pieniä siirreltäviä huonekaluja, mutta yleisimmin ne perukirjojen mukaan oli sijoitettu juuri sänkykamariin tai makuuhuoneeseen. Ompelupöytä saattoi kuitenkin sijaita myös muissa julkisissa tiloissa. Laakspohjassa ompelupöytä oli sekä sänkykamarissa että förmaakissa, Lietsassa salissa, Brinkkalassa arkipäivän förmaakissa ja sänkykamarissa, ja Louhisaassa vapaaherrattaren makuuhuoneen lisäksi kabinetissa.¹⁷⁶ Vaikka Lietsan, Koskipään ja Viksbergin kartanoissa ei ollut ompelupöytää, se ei kuitenkaan tarkoita, ettei kartanoissa olisi käsitöitä tehty, sillä mikä tahansa pieni pöytä soveltui käsitöiden tekemisen avuksi. Esimerkiksi peli- tai teepöytää voitiin käyttää ompelupöytänä. Ruotsissa ja Suomessa ompelupöydät, kuten myös muut huonekalut olivat yksinkertaisempia ja vaatimattomampia kuin Ranskassa ja Iso-Britanniassa.¹⁷⁷ Useimmissa kartanoissa oli ompelupöytä (Liite 7), mutta niiden materiaali mainitaan harvemmin, kuin

¹⁷⁵ Ilmakunnas 2016a, 36, 137–138, 144–146, 149, 155, 158, 160.

¹⁷⁶ THO aatelin perukirjat Ecm 1;268–269, 394–397; Ecm 2;55; Ecm 3;378–379; Ecm 4;88–89; Ecm 5;358–360; Ecm 6;317–320, 324–329; Ecm 10;370–374; Ilmakunnas 2016b, 144.

¹⁷⁷ Ilmakunnas 2016b, 144, 148.

sohvien, nojatuolien, taburettien ja pöytien materiaali. Annette Fredenskiöidin ompelupöydän päällä oli marmorinen levy. Louhisaassa, Riilahdessa ja Hisingerien Helsingin kaupunkitalossa ompelupöydät olivat mahonkisia. Hienoin ompelupöytä oli Christina Catharina von Bornilla Gammelbackan kartanossa. Pöytä oli tehty mahongista ja sen reunat olivat messinkiä. Carl Johan Blåfieldin perukirjassa mainitaan kaksi petsattua ompelupöytää.¹⁷⁸ Ompelupöytä oli Johanna Ilmakunnaksen mukaan sukupuolittava ja sukupuolitettu esine, sillä naiset käyttivät miesten valmistamaa pöytää. Koska ompelupöytä oli feminiininen huonekalu ja käsitöiden tekeminen naisten arkinen askare, voidaan tulkita, että huoneet, joissa ompelupöytä sijaitsi, oli tarkoitettu naisten keskeiselle seurustelulle.¹⁷⁹

Väitöskirjansa lähdekriittisessä osiossa Johanna Ilmakunnas kirjoittaa, että hänen käyttämien perukirjojen suurin ongelma on se, että henkilökohtaisia esineitä, kuten kirjoitusvälineitä, harjoja, käsipeilejä ja ompelutarvikkeita ei kirjattu perunkirjoituksessa muistiin, vaikka mainittuja tuotteita oli tilikirjojen mukaan hankittu.¹⁸⁰ Sen sijaan tässä työssä analysoiduissa naisten perukirjoissa on ompelupöytien lisäksi useampiakin mainintoja erilaisista ompeluvälineistä ja jopa ompelutavaroista. Aatelin naiset käyttivät apuna käsitöiden tekemisessä ainakin ompelukehystä (*sybåge*), ompelupussukkaa (*redikyl*), ompelutyynyjä (*sydyna*) ja neulatyynyjä (*nåldyna*) ja saksia. Catharina Christina von Born kiinnitti kirjonta- ja/tai ristipistokankaansa mahonkiseen ompelukehykseen ja kiristi sen hopeisella ruuvilla. Magdalena Linderillä oli neljä ompelutyynyä, jotka kiinnitettiin ruuvilla ompelupöydän reunaan. Puolipallon muotoiseen pehmustettuun tyynyyn voitiin kiinnittää neuloilla kangas käsitöiden tekemisen ajaksi. Helena Gustava Adlercreutz säilytti ompelutarvikkeita korissa (*sykorg med diverse*), Magdalena Linderillä oli 12 pientä ompelurasiaa (*små syaskar och skrin*), ja Natalia Linderillä 14 pientä ompelurasiaa. Hänen perukirjassaan on maininta myös tyynystä, jonka päällä nenäliinoihin levitettiin tuoksua (*dyna att parfumera näsdukar*). Näiden erilaisten ompeluvälineiden lisäksi kahteen

¹⁷⁸ THO aatelin perukirjat Ecm 4;382; Ecm 3;378; Ecm 5;232; Ecm 6;352; Ecm; 7;319; Ecm 11;13, 356; Ecm 12;38.

¹⁷⁹ Ilmakunnas 2016b, 148.

¹⁸⁰ Ilmakunnas 2009, 36, 272.

perukirjaan on merkitty sekalaisia tavaroita, kuten silkkiä, silkkinauhoja, nauhaa ja lankaa (*diverse silk, band och garn*).¹⁸¹

Kartanon tilojen hierarkiassa ja huoneiden tehtävissä suuri poliittinen pääoma ja statuspääoma vaikuttivat kahteen asiaan – ruokasaliin ja huoneiden sukupuolittuneisiin nimiin. Korkeilla virkamiehillä kuten, Mannerheimilla, von Troililla ja Rehbinderillä oli kartanoissaan ja kaupunkiasunnoissaan sali, joka oli tilana tarkoitettu seuraelämän viettoon. Alemman aatelin kartanoissa sali-niminen huone oli ensisijaisesti ruokasali ja toissijaisesti seurustelua varten. Ylhäisaateli myös nimesi alemmasta aatelista poiketen huoneensa sosiaalisen aseman statuspääoman mukaan. Aatelin yhteiseen elämäntapaan ja esineelliseen kulttuuriin kuuluivat samanlaiset statusesineet. Mahonkisoivat, peilit, taulut, soittimet, pöytäkellot ja kynttiläkruunut olivat statusarvoltaan suuria: ja niitä löytyikin jokaisesta kartanosta, toki toisista enemmän ja toisista vähemmän.

¹⁸¹ THO aatelin perukirjat Ecm 2;56; Ecm 3;483–484; Ecm 5;233; Ecm 7;319; Ecm 11;208, 357; www.saob.se, hakusana: sydyna.

4 EROTTELEVAT ESINEET

Suomalainen taidemaalari, 10-vuotiaana orvoksi jäänyt, Robert Wilhelm Ekman (1808–1873) lähti 1820-luvulla Turusta opiskelemaan taidetta Tukholman Taideakatemiaan.¹⁸² Hänen maalauksensa ”Vihreä sohva” (Kuva 7) kuvaa ylellisesti sisustetun aateliskodin interiööriä. Huoneen keskipisteenä on kaunis tummasta ja arvokkaasta mahongista veistetty biedermeier sohva, joka on verhoiltu tumman vihreällä kankaalla. Lattialle on pudonnut keltainen hapsuilla koristeltu tyyny. Sohva on säädynmukaisesti sisustetulla näyttämöllä, jonka esineet viestivät maalauksen katsojalle kulttuurisen pääoman ohella statuspääomasta sekä asukkaan yhteiskunnallisesta asemasta. Taideteoksen oikeassa etureunassa on niin ikään mahongista tehty sivupöytä, jonka päällä olevaan posliiniuurnaan on aseteltu huoneen väreihin sopivia kukkia. Lisäksi pöydän päällä on kori kartanon rouvan tai neitojen ompelutarvikkeille. Pöydän alahyllyllä on kirja. Huoneen seinät on maalattu tai tapetoitu ja niille on ripustettu kultakehyksisiä taideteoksia. Kulmauksessa olevan takan päälle on aseteltu korkea trymoopeili. Pieniä vivahteita ylellisyydestä antoivat peilin edessä olevat marmorinen pöytäkello, pienet mustalla ja kullalla maalatut posliinimaljakot sekä kynttilänjalat.

Ekmanin maalauksessa tiivistyvät keskeisimmät aateliskotien huoneiden sisustamiseen liittyvät statusesineet, joiden avulla säädyn jäsenet erottautuivat oman säätynsä jäsenistä, muista säädyistä ja sivistyneistöstä. Erottautuminen, *distinktio*, merkitsee välimatkan luomista itseä sosiaalisesti alempana oleviin ihmisiin, mikä voi tarkoittaa sekä säädynmukaista kohtuullisuutta että ylenpalttisuutta tai hyvän maun mukaista kuluttamista.¹⁸³ Tässä tutkielmassa erottautumista tarkastellaan esineiden välityksellä, mutta eron tekeminen oli erottamaton osa myös aatelin ja sivistyneistön seuraelämää.¹⁸⁴ Luvussa 3 selvitin, mitkä huonekalut olivat esineitä, joiden avulla omasta asemasta kerrottiin sekä oman että alempien säätyjen jäsenille. Tässä luvussa analysoidaan muutamien sisustusesineiden ja kulttuurisesta pääomasta viestivien esineiden avulla, miten

¹⁸² Kuurne 2002, 15; Reitala 2001.

¹⁸³ Ijäs 2015, 14–15, 214; Ilmakunnas 2009, 339.

¹⁸⁴ Ijäs 2015, 204–206.

pääomat vaikuttivat statusesineiden omistamiseen, ja mitkä pääomien yhdistelmät tuottivat distinktioita aatelissäädyn jäsenten välille.

Luvun pohjana ovat liitteet 8 ja 9, joihin olen kerännyt yhteensä 17 esineen lukumäärät ja arvot kunkin aineiston henkilön yhdestä perukirjassa mainitusta kartanosta tai kaupunkitalosta. Henkilöt on asetettu taulukossa järjestykseen suhdeluvun mukaan (suhdeluku laskettu liitteessä 3), jotta pystytään syventämään luvussa 2 saatua käsitystä, jonka mukaan suuri poliittinen pääoma ja statuspääoma johtivat irtaimen omaisuuden suurempaan määrään suhteessa kiinteään omaisuuteen sekä tarkastella, näkyykö poliittisen pääoman ja statuspääoman vaikutus esineellisessä kulttuurissa.

4.1 Erottelevat huonekalut

Mahongin tie säätyläistön suosimaksi huonekalumateriaaliksi alkoi pian sen jälkeen, kun puulaji löydettiin löytöretkien seurauksena Amerikasta. Englantiin puuta tuotiin 1600-luvulla, mutta aluksi mahongista valmistettiin pieniä koristeita. Vuonna 1722 philadelphialaisen kauppiaan perukirjassa oli 18 mahonkihuonekalua. Saman vuosisadan puoliväliin mennessä puulajista oli tullut ylellisyshyödyke, kun eliitti alkoi sisustaa kotejaan mahongilla. Englannissa rokokohuonekaluissa käytettiin mahonkia, mutta Venäjällä 1800-luvulla empiren aikana tumma, kiiltävä ja silkkinen mahonki oli suosituin puulaji pähkinäpuun ja visakoivun ohella.¹⁸⁵ Suomen aatelin perukirjojen perusteella mahonki oli suosituin puulaji kartanoiden ja kaupunkitalojen esineissä. Sitä käytettiin erityisesti julkisten tilojen huonekaluissa sekä pienemmissä tavaroissa: sohvilla, tuoleissa, erilaisissa pöydissä, kaapeissa ja lipastoissa, sängyissä, kehdoissa sekä taulujen kehyksissä ja soittimissa, pienissä rasioissa, askeissa, laatikoissa ja kynttilänjaloissa. Vain Anna Lovisa Blåfieldin ja Agneta Fredrika Lybeckerin perukirjoissa ei ole yhtään mahonkista esinettä. Pähkinäpuusta ja visakoivusta tehtyjä huonekaluja esiintyy perukirjoissa, mutta yleisempiä ovat petsatut ja maalatut esineet.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Anderson 2012, 2, 18, 50, 54; Munthe 1928, 130, 185; Sandelin 2001, 12.

¹⁸⁶ THO aatelin perukirjat Ecm 2;55; Ecm 3;378–379; Ecm 4;382–383; Ecm 5;28, 231, 358–360, 240; Ecm 7;117; Ecm 11;13, 282; Ecm 12;38. Esimerkiksi Catharina von Bornin teerasia, pullokotelo, tupakkilaatikko ja pieni säilytyslipas oli valmistettu mahongista. Magdalena Helena Linder omisti mahonkisen teerasian lisäksi mahonkisen kahvirasian. THO aatelin perukirjat Ecm 5;240; Ecm 7;320.

Kuva 7: Robert Wilhelm Ekman: Vihreä sohva.

Muutamissa perukirjoissa arvokkaimmat huonekalut merkittiin heti huonekaluja käsittelevän osan alkuun. Muun muassa Catharina von Bornin, Knut von Troilin, Johan Fredrik Aminoffin, Emilie Hisingerin ja Rehbinderin perukirjoissa otsakkeen *möbler* alta löytyy mahonkisojva noja- ja karmituoleineen.¹⁸⁷ Mahonkisojva oli yksi aateliskotien arvokkaimmista ja ylellisimmistä esineistä. Korkeimmat sohvien ja tuolien arviohinnat liikkuivat 175–100 hopearuplan välillä ja pienimmät 5–15 hopearuplan välillä. Eniten mahonkisojvia oli von Bornien Gammelbackassa, jossa niitä oli kuusi (Liite 7). Mahonkinen sojva sekä muut mahonkiset huonekalut olivat erottelevia huonekaluja aatelin joukossa, sillä mahonkisojvan omistaminen kytkeytyy erityisesti poliittiseen ja taloudelliseen eliittiin.

Vaikka Fredrik August Rotkirchin kiinteän ja irtaimen omaisuuden suhdeluku on suuri ja Gustaf Aminoffilla ei ollut kiinteää omaisuutta ollenkaan, molemmilla oli mahonkinen sojva.¹⁸⁸ Tämä esineellisen tason havainto vahvistaa aikaisempaa tulkintaani, poliittisen pääoman vaikutuksesta, joskaan ei aivan suoraan. Molemmat olivat nousevalla siviilivirkauralla, joka päättyi taudin aiheuttamaan kuolemaan. Aminoffin virkaura alkoi filosofian maisterin tutkinnon jälkeen Turun hovioikeudessa auskultanttina ja ylimääräisenä notaarina, minkä jälkeen keisari kutsui hänet Pietariin Suomen asiain komitean ylimääräiseksi kanslistiksi. Ura eteni Pietarissa, ja hän kohosi kollegineuvokseksi ennen kuolemaansa.¹⁸⁹ Myös Rotkirchin ura alkoi auskultanttina Turun ja Vaasan hovioikeuksissa, mistä hän siirtyi senaatin oikeusosaston kopistiksi ja myöhemmin varatuomariksi.¹⁹⁰ Molemmat olivat isiensä jalanjäljissä nousemassa kohti korkeampaa yhteiskunnallista asemaa, ja heillä oli tarve osoittaa perittyä sosiaalista asemaa. Heidän omistamissaan esineissä, mahonkisojvassa, näkyi heidän lapsuudessaan omaksutut statusaseman ilmaisemisen keinot eli kulttuurinen kompetenssi eli kulttuurinen pääoma. Sosiaalista erottautumista tutkineen Pierre Bourdieun mukaan kulttuurinen pääoma kasvaa tietoisien ja tiedostamattoman oppimisen kautta, ja erityisen tehokkaasti kulttuurinen pääoma siirtyy vanhemmilta lapsille. Sisustuksen tapoihin vaikuttaa tiedostamaton ja

¹⁸⁷ THO aatelin perukirjat Ecm 1;394; Ecm 5;231; Ecm 10;370; Ecm 11;13, 356.

¹⁸⁸ THO aatelin perukirjat Ecm 4;397; Ecm 7;177.

¹⁸⁹ Carpelan 1954, 37; Kotivuori 2005d.

¹⁹⁰ Carpelan 1958, 934.

tarkoitukseton oppiminen, sillä tieto on opittavissa huonekalujen tyylistä ja arvosta.¹⁹¹ Poikien isät, joilla oli suuri poliittinen pääoma ja korkea statusasema olivat tiedostamattomasti opettaneet aateliskulttuurin käyttäytymisen tavat, joita he noudattivat omassa elämässään. Gudrun Anderssonin mukaan kyse voi olla myös trendikulttuurista, jonka keskeisiä piirteitä olivat tietoinen uusien tapojen ja asenteiden omaksuminen, josta hän antaa esimerkkinä uusien huonekalutyylilien omaksumisen.¹⁹²

Vähäisen poliittisen pääoman haltijoilla ei ollut mahonkisosohvia, saati useita muitakaan mahonkisia huonekaluja. Blåfieldin veljesten omistamiin, Jutikkalan ja Nokian, kartanoihin hankittiin petsattuja ja maalattuja huonekaluja. Melkkilän kartanon ainoa mahonkinen huonekalu oli taittopöytä (*fällbord*). Mathilda Rotkirchin ja Hedvig Ehrnroothin omaisuuteen kuului mahonkinen lipasto (*byrå*), ja Kankaisten kartanossa Annette ja Nils Fredenskiöldin aikaan oli mahongilla viilutettu lipasto ja sifonieri. Lisäksi edellisissä kartanoissa oli mahonkisia sokeri- ja tupakkarasioita, paloviinan säilytyslipas (*brännvin schatull*), kynttilänjalat sekä piippuhylly.¹⁹³

Seinäpeilit ja peilit ylipäänsä ovat hieman erilainen esineryhmä kuin mahonkisosohva, sillä peili oli hyvin yleinen esine Suomen aatelin kartanoissa ja kaupunkitaloissa 1800-luvulla. Se ei varsinaisesti yllätä, sillä 1700-luvun ylellisyys- ja statusesine muuttui vuosisadan lopussa välttämättömyydeksi ja tavalliseksi esineeksi, minkä vuoksi peili ei sellaisenaan ollut statusesine tai viesti sosiaalisesta asemasta. Peilit olivat täyttäneet eliitin julkisten tilojen seinät.¹⁹⁴ Peilejä oli monenlaisia: kultakehyksisiä, kuten Ekmanin maalauksessa (kuva 7), mahonkikehyksisiä, kuten Riilahden salongissa (kuva 4), seinäpeilejä ja toilettipeilejä, pieniä ja suuria, kalliita ja halpoja. Vaikka peili oli yleinen esine, kaikilla ei sitä silti ollut. Fredrik Rotkirchin sekä vähävaraisten naisten Mathilda Rotkirchin, Anna Lovisa Blåfieldin ja Helena Adlercreutzin omaisuuteen ei kuulunut peiliä. Blåfieldillä oli peililipas (*spiegel schatull*).¹⁹⁵

¹⁹¹ Bourdieu 1984, 2, 23, 77.

¹⁹² Andersson 2009, 169–170.

¹⁹³ THO aatelin perukirjat Ecm 3; 378–379; Ecm 4;386; Ecm 5;28, 34; Ecm 11;208, 282, 288; Ecm 12;328.

¹⁹⁴ Laaksonen 2017, 58; Melchior-Bonnet 2004, 96–97.

¹⁹⁵ THO aatelin perukirjat Ecm 12;13. *Spiegel schatull* eli peililipas eli satulipeili oli suorakulmainen laatikko, jonka sisällä oli pieniä lokeroita, joissa naiset säilyttivät hiusneuloja, kamvoja tai ompeluvälineitä, ja miehet parranajovälineitä. Sammallahti 2016, 103.

Se, että peili oli yleinen esine, ei tarkoita, etteikö sen avulla siitä huolimatta olisi voinut erottautua. Seinäpeilin koko, kehykset ja arvo antoivat mahdollisuuden viestittää yhteiskunnallisesta asemasta. Kun peili oli levinnyt ranskalaisiin koteihin, suurikokoisista peileistä tuli merkkejä yhteiskunnallisesta asemasta, ja Ruotsin porvariston keskuudessa 1600- ja 1700-luvulla pienet kultakehyksiset peilit olivat tyylikelementtejä, mutta suuret kulta- ja mustakehyksiset peilit sen sijaan olivat statusesineitä.¹⁹⁶ 2–5 hopearuplan arvoiset kultakehyksiset pienet peilit sijaitsivat Suomessa yksityisissä nukkumiseen tarkoitetuissa makuuhuoneissa, mutta julkisissa tiloissa peilit olivat suuria ja näyttäviä, parhaimmillaan 100 hopearuplan arvoisia.

Seinäpeilien osalta määrä ei ole erotteleva tekijä, sillä alemmalla aatelilla saattoi olla useita peilejä ylemmän aatelin tapaan. Leski Beata Helena Hästeskon perukirjaan on merkitty viisi suurta kultakehyksistä seinäpeiliä (20 hopearuplaa) sekä kuudes pienempi ja rikkinäinen. Laakspohjan kartanossa Christina Ehrnroothilla oli yksi suuri mahonkikehyksinen peili (20 hopearuplaa) sekä neljä pienempää kultakehyksistä peiliä (16 hopearuplaa), ja hänen anoppinsa kartanossa Seestassa Hedvig Helena Ehrnroothin omaisuuteen kuului yhtä monta peiliä kuin Johan Fredrik Aminoffilla: suuri kultakehyksinen seinäpeili (6 hopearuplaa) ja kaksi pienempää seinäpeiliä (6 hopearuplaa).¹⁹⁷ Keskitason seinäpeili oli 20–30 hopearuplan arvoinen, jollaisia oli Åminnessä, Mannerheimin Turun kaupunkitalossa, Laakspohjassa sekä Lietsassa.¹⁹⁸

Erotteleva peili oli suuri, kallis ja mahonkikehyksinen, ja ne sijaitsivat poliittisen eliitin kartanoiden ja kaupunkitalojen julkisissa tiloissa. Ylellisimmät ja pröystäilevimmät peilit olivat Brinkkalassa. Knut von Troilin perukirjaan merkittiin 3 suurta mahonkikehyksistä seinäpeiliä, joista kaksi oli 100 hopearuplan arvoisia ja yksi 75 hopearuplaa.¹⁹⁹ Rehbinderin sekä monen muun perukirjassa on merkintä *speglar med bord*.²⁰⁰ Empiren aikana oli tavallista, että peili laitettiin ikkunoiden väliin ja sen eteen asetettiin konsolipöytä.²⁰¹ Sisustustyylissä, jossa korkea ja kapea peili sijoitettiin ikkunoiden väliin tai madalletun takan

¹⁹⁶ Andersson 2009, 159; Ijäs 2015, 113; Melchior-Bonnet 2004, 98.

¹⁹⁷ THO aatelin perukirjat 5;88–89; Ecm 7;328; Ecm 11;283. Kultakehyksiset peilit saivat aina matalamman arviohinnan kuin mahonkikehyksiset. Knut von Troilin kultakehyksinen peili oli 15 hopearuplaa (1;385)

¹⁹⁸ THO aatelin perukirjat Ecm 2;55; Ecm 3;482; Ecm 4;88; Ecm 6;318; Ecm 7;319.

¹⁹⁹ THO aatelin perukirjat Ecm 1;394–395.

²⁰⁰ THO aatelin perukirjat Ecm 10;370.

²⁰¹ Koskinen 2006, 12.

päälle (kuva 7), tuli muotiin 1700-luvun lopulla Ranskassa.²⁰² Tällaisia trymoopeilejä oli myös Suomessa. Riilahden kartanossa (kuva 4) ikkunoiden väliin sijoitettu peili ja sen lähiympäristö oli sisustettu kauniiksi ja vaikuttavaksi kiintopisteeksi verhoilla, uurnilla ja pöytäkellolla. Kuitenkin ainoa, varma ja selkeä maininta muodikkaasta trymoopeilista on Catharina von Bornin perukirjassa. Gammelbackan kartanossa oli kolme mahonkista trymoopeiliä (*2 mahogeny Toumeau speglar med dertil 2ne hörande bord*)²⁰³, joihin kuului konsolipöytä. Gammelbackan trymoopeilit olivat saman arvoiset kuin Brinkkalassa olleet peilit. Kaksi suurempaa peiliä olivat yhteensä 200 hopearuplaa ja kolmas 75 hopearuplaa.²⁰⁴

Peilin omistaminen ei kytkeydy poliittiseen eliittiin yhtä selkeästi kuin mahonkisoivan omistaminen, sillä suurimmalla osalla suuren poliittisen pääoman ja statuspääoman haltijoilla peilien arvo on vain hiukkasen suurempi kuin vähäisempien pääomien haltijoilla (liite 8). Gudrun Anderssonin mukaan varakkuutta ja rikkautta henkivät esineet viestivät siitä, että ihmisellä oli mahdollisuus sijoittaa varojaan kalliisiin esineisiin.²⁰⁵ Peili onkin statusesine, jonka omistaminen viittaa suurempaan taloudelliseen pääomaan kuin suureen poliittiseen pääomaan. Seinäpeilien osalta aineistosta erottuvat von Troil sekä von Born. Heidän taloudellisista voimavaroistaan kertovat velat, jotka olivat aineiston suurimmat. He eivät kuitenkaan olleet ylivelkaantuneita muuhun omaisuutensa nähden. von Troililla maksettavia oli yhteensä 151 000 hopearuplaa ja von Bornilla 80 000 hopearuplaa.²⁰⁶

Taloudellisten resurssien merkinä voidaan pitää myös aluksia, jotka olivat arvokkaimpia irtaimistoon kuuluneita esineitä. Catharina von Bornilla, Magdalena Helena Linderillä, Knut von Troililla ja Gustaf Aminoffilla oli kaljaasi eli purjevene. Arvokkain niistä oli vuonna 1832 rakennettu von Bornien *Catharina Elisabeth* -niminen 1000 hopearuplan arvoinen kaljaasi. Linderien kaljaasi oli 500 hopearuplaa, von Troilien 400 hopearuplaa ja Aminoffin 100 hopearuplaa.²⁰⁷ Kaljaasi oli keskikokoinen kaksimastoinen alustyyppi, jota käytettiin taloudelliseen toimintaan. Lisäksi se oli 1800-luvulla kehittynyt alustyyppi.²⁰⁸

²⁰² Koskinen 2006, 12; Melchior-Bonnet 2004, 92–93.

²⁰³ www.saob.se, hakusana *toumeau*: trumeau, trymå. Sanakirjassa selitetään myös sana *trymåbord*, joka on trymoopeiliin kuuluvat konsolipöytä.

²⁰⁴ THO aatelin perukirjat 5;231–232.

²⁰⁵ Andersson 2009, 148.

²⁰⁶ THO aatelin perukirjat Ecm 1;420; Ecm 5;245.

²⁰⁷ THO aatelin perukirjat Ecm 1;381; Ecm 5;226; Ecm 7;321; Ecm 11;15.

²⁰⁸ Ojala 1999, 220, 222.

Tämän vuoksi kaljaasin voi tulkita samantapaiseksi tapakulttuurista viestiväksi tavaraksi kuin mahonkisoivan, mutta toisaalta se on osoitus taloudellisesta toiminnasta ja taloudellisten pääomien kerryttämisestä, joka heijastuu muiden esineiden kohdalla niiden laadussa ja määrässä.

4.2 Kulttuurinen pääoma

Pierre Bourdieun yksi pääomakäsitteistä on kulttuurinen pääoma, jonka lähteenä pidetään kasvatusta ja koulutusta. Kulttuurinen pääoma on niukka resurssi, jota voi kasata ja säästää, ja siten siirtää seuraavalle sukupolvelle (taideteokset, kirjat, soittimet). Bourdieun mukaan kulttuuripääomalle pitäisi olla taloudellisten tarpeiden sijaan älyllisiä, tiedollisia ja henkisiä tarpeita, mitä Gudrun Andersson nimittää korkeakulttuuriksi. Kulttuurinen kompetenssi, joka kertoo kulttuurisesta pääomasta tarkoittaa kykyä ymmärtää kulttuurituotteita, kuten maalauksia, kirjallisuutta ja musiikkia. Anderssonin mukaan kulttuuripääomasta kertovilla esineillä voi olla korkea taloudellinen arvo, mutta pieniä arviohintoja perukirjoissa saavien esineiden puute ei voi johtua taloudellisten resurssien puutteesta vaan kulttuurisen pääoman puutteesta. Esineen tai tavaran korkea hinta ei siis merkitse kulttuurista pääomaa. Harvinaisuus voi olla kulttuuriseen pääomaan yhdistettävien esineiden piirre.²⁰⁹

Erottautuminen alemmista säädyistä tuli aatelille vaikeammaksi 1700-luvun kuluessa porvariston vaurastuessa ja jäljitellessä aatelin loistokasta ja hienostunutta elämäntapaa. Yhteiskunnan ylimpään kerrokseen kuuluvan aatelin piti siksi osoittaa ylemmyyttään tavoilla, jota ei voinut jäljitellä helposti. Sen vuoksi kasvatuksessa ja koulutuksessa alkoi korostua mahdollisimman laajan sivistyksen hankkiminen eli kulttuurisen pääoman kasvattaminen. Aatelin elämäntapaan oli jo vuosisatojen ajan kuulunut opiskeleminen kotona tai koulussa.²¹⁰ Vaasan hovioikeuden presidentti Carl Fredrik Rotkirchin ja Augusta Fredrika Aminoffin lapset Fredrik August, Mathilda Wilhelmiina ja Emilie Henriette kasvatettiin ja koulutettiin ajan tavan mukaisesti. Perheen asuessa Stensbölen kartanossa pojilla oli kotiopettaja, ja Vaasassa he opiskelivat kimnaasissa. Tytöt kasvatettiin ja opetettiin kotona ja Vaasassa heillä olikin kotiopettaja. Aatelin elämäntavan ja erottautumisen kannalta tärkeitä opittavia taitoja olivat lukeminen, kirjoittaminen, tanssiminen, soittaminen ja keskusteleminen, vieraiden kielten tunteminen ja taloudenhoito. Kuvataidetta pidettiin tärkeänä yleissivistävänä taitona. Rotkirchien perheessä oltiin erityisen kiinnostuneita taiteesta, ja myös lapset harrastivat piirtämistä.

²⁰⁹ Andersson 2009, 169, 173; Bourdieu 1984, 13, 54, 85; Purhonen 2014, 17.

²¹⁰ Lagerstam ja Parland-von Essen 2010, 184, 209.

Kahdella perheen lapsista, Mathildalla ja Adolfilla, oli myös taiteellista lahjakkuutta, mikä lopulta johti Mathildan taideopintoihin Tukholmassa ja Euroopassa.²¹¹

Kulttuurista pääomaa, korkeakulttuuria, sen määrää ja laatua voi tulkita perukirjoista tutkimalla kirjojen, taulujen ja soittimien omistusta (liite 9). Kirjat on merkitty perukirjoihin vaihtelevilla tavoilla. Yleisin tapa on ilmoittaa niteiden lukumäärä ja niiden arvo erittelemättä kirjoja. Toisinaan annetaan kirjojen arvo ilman lukumäärää ja harvoin luetteloidaan kaikki teokset nimeen ja arvoineen. Kohtalaisen yleinen tapa on myös ilmoittaa kirjojen, taulujen ja kravyyreiden arvo erittelemättä kirjojen ja taulujen lukumääriä, kuten on tehty Johan Fredrik Aminoffin (200 hopearuplaa), Fredrik Rotkichin (75 hopearuplaa), Gustaf Aminoffin (75 hopearuplaa) sekä Mathilda Rotkirchin perukirjoissa.²¹² Tällöin täytyy arvioida pelkkää omistamista, sillä lukumäärien ja arvojen arvioiminen on vaikeaa. Pelkän omistuksen perusteella kirjat olivat vähiten erotteleva kulttuurisesta pääomasta kertova esineryhmä, sillä 1800-luvulla kirjat olivat levinneet laajalle aatelin kartanoihin ja kaupunkitaloihin. Aineiston 22 henkilöstä kahden perukirjaan ei merkitty kirjoja. He olivat Anna Lovisa Blåfield sekä Hedvig Sophia Ehrnrooth. Heidän perukirjojihinsa ei merkitty muitakaan kulttuurisesta pääomasta viestiviä esineitä.²¹³

Tuija Laineen mukaan kirjat olivat sitä kalliimpia mitä harvinaisempia ne olivat ja päinvastoin, sitä halvempia, mitä laajemmalle ne olivat levinneet.²¹⁴ Kirjat saivatkin perukirjoissa matalia arvoja. Arvokkain yksittäinen kirja oli 1,5 hopearuplaa, mutta suurin osa kirjoista oli alle ruplan arvoisia.²¹⁵ Esimerkiksi Åminnen kartanossa oli 100 kirjaa, joiden arvo oli 20 hopearuplaa. Hästeskon perukirjaan merkittiin 55 kirjaa, joiden arvo oli 2 hopearuplaa. Tandefeltin 23 kirjan arvo oli yhteensä 8 hopearuplaa.²¹⁶ von Troilin kirjasto²¹⁷ oli aineistoni suurin ja arvokkain, sillä siihen kuului yhteensä 800 hopearuplalla 786 kirjaa,²¹⁸ mikä viittaisi siihen, että joko von Troilin yksittäisten kirjojen arvo oli suurempi

²¹¹ Kajanti 1999, 111; Kuurne 2002, 29, 33–35; Lagerstam ja Parland-von Essen 2010, 209.

²¹² THO aatelin perukirjat Ecm 4;397; Ecm 7;117; Ecm 11;14, 208.

²¹³ THO aatelin perukirjat Ecm 7;327–328; Ecm 12;12–13.

²¹⁴ Laine 2006, 305.

²¹⁵ Fredrika Benedicta Tandefeltin ja Helena Gustava Adlercreutzin perukirjossa kirjat on luettoitu yksittäin. THO aatelin perukirjat Ecm 1;271; Ecm 12;38.

²¹⁶ THO aatelin perukirjat Ecm 1;271; Ecm 3;484; Ecm 7;321; Ecm 11;289.

²¹⁷ Ainoastaan von Troilin ja Mannerheimin perukirjoissa mainitaan kirjastohuone (*bibliotheket*). THO aatelin perukirjat Ecm 1;406; Ecm 6;330.

²¹⁸ THO aatelin perukirjat Ecm 1;406.

kuin muilla tai hänellä oli harvinaisia ja arvokkaita teoksia, jollaisen kirjasta teki ikä, ulkoasu ja muoto.²¹⁹ Tämän vuoksi on vaikeaa tarkasti arvioida niiden henkilöiden kirjojen lukumäärää tai laatua, joiden perukirjoissa ilmoitettiin vain kirjojen arvo. Mannerheimin kirjojen arvo oli 600 hopearuplaa, von Bornin 500 hopearuplaa, Carl Blåfieldin 147 hopearuplaa ja Rehbinerin 110 hopearuplaa, ja Aminoffilla kirjojen arvo lienee 100 hopearuplan tienoilla.²²⁰ Ylhäisaatelin kirjaomaisuudet olivat valtavia verrattuna 1600- ja 1700-lukujen ruotsalaiseen porvaristoon, jonka joukossa suurin kirjojen määrä oli 225 kirjaa. Suurimmalla osalla porvaristosta oli kuitenkin noin 50 kirjaa, joka on enemmän kuin alemmalla suomalaisella aatelilla.²²¹

Perukirjoja tutkimuksessaan alkoholikulttuurista käyttäneen Kustaa H. J. Vilkun mukaan säätyerotus kulki alkoholiesineiden ja -juomien määrässä ja laadussa.²²² Kulttuurisesta pääomasta viestivien esineiden osalta kirjat ja taulut noudattavat samaa kaavaa. Vaikka kirjojen omistus ei ole erottelevaa, omistettavien kirjojen lukumäärä ja arvo erottelevat. Erityisesti poliittisen eliitin kirjaomaisuudet olivat suuria verrattuna alempaan aateliin. Carl Anton Linderillä ja hänen vaimoillaan oli taloudellista pääomaa. He olivat sijoittaneet 500 hopearuplan arvoiseen alukseen, mutta kirjojen arvo oli 20 hopearuplaa. Carl Eric Mannerheimilla sen sijaan oli arvokas kirjasto, mutta vain kahden hopearuplan arvoinen sluurppi.²²³ Vaikka Linderit olivat sijoittaneet useisiin statusesineisiin, tulkitsisin niin, että aatelistarvo yhdistettynä taloudelliseen pääomaan ei johda suureen kulttuurisen pääoman hallintaan.

Kirjojen laaja levinneisyys puhuu aatelin elämäntavan ja kulttuurin puolesta. Lukeminen ja muiden lukemien kirjojen kuunteleminen olivat tärkeä osa aatelin seuraelämää. Aikaisemmin kirjat olivat tiedonvälittäjiä, mutta 1700-luvun kuluessa tiedonvälityksen rooli vähentyi ja kirjojen piti myös viihdyttää sekä herättää keskustelua ja ajatuksia.²²⁴ Perukirjoihin listatut kirjat olivat pääasiassa uskonnollista kirjallisuutta, psalmeja, saarnoja

²¹⁹ Laine 2006, 306.

²²⁰ THO aatelin perukirjat Ecm 1;406; Ecm 4;387–388; Ecm 5;223; Ecm 6;330; Ecm 11;14.

²²¹ Andersson 2009, 173–174.

²²² Vilkuna 2015, 100.

²²³ THO aatelin perukirjat Ecm 6;333; Ecm 7;321.

²²⁴ Kaartinen 2006, 131–132.

ja rukouksia sekä postilloita. Lisäksi oli kotitaloutta, keittiötöitä ja maataloutta käsitteleviä teoksia. Fredrika Tandefeltilla oli muiden kirjojen lisäksi kolme lääkärikirjaa.²²⁵

Suomessa taiteen keräily ja taiteen tekeminen oli vielä 1800-luvun alussa vaatimatonta, ja suomalaisten taidekokoelmat olivat pieniä verrattuna eurooppalaisiin kokoelmiin. August Schauman on muistellut, että 1800-luvun alussa ylhäisaatelin kodeissa arvokkaimpia taideteoksia olivat vanhat perhemuotokuvat, joiden lisäksi kartanoissa saattoi olla laadukkaita öljyväreillä maalattuja muotokuvia.²²⁶ Aateli oli kuitenkin kiinnostunut kuvataiteista, ja sitä pidettiin yleissivistyksenä ja tärkeänä opittavana taitona sekä tytöille että pojille. Taiteellisesti lahjakkaat aatelisnuorukaiset saivat joskus taideopetusta kuten Mathilda Rotkirch tai Carl Eric Mannerheimin poika August Mannerheim (kuva 4).²²⁷

Huolimatta taulujen vaatimattomuudesta, perukirjat osoittavat, että aatelin kodeissa oli tauluja. Aineiston 22 henkilöstä viiden perukirjaan ei merkitty tauluja tai gravyyreitä.²²⁸ Anders Ramsay muistelee: ”Oli tuskin sellaista parempaa kotia, jossa herran ja rouvan muotokuvat eivät olisi komeilleet vierashuoneen sohvan yläpuolella niin loistavan värisinä kuin suinkin mahdollista, herra aina virkapuvussa kaikkine ritarimerkkeineen ja määrävuosien virkapalveluksesta saamine ansiosolkineen, rouva tavallisesti morsiuspukuisena tai muuten koreimpaan sonnustautuneena”²²⁹. Taulujen arvo oli kuitenkin pieni, monessa tapauksessa pienempi kuin kirjojen arvo (liite 9). Ramsay jatkaakin, ”Kokovartalokuvat maksoivat vain viisitoista hopearuplaa ja pienemmät kymmenen eli yhtä paljon kuin taulujen leveät kullatut kehyksetkin. Se oli huokeata ylellisyyttä, josta kenenkään ei tarvinnut rahanpuutteen vuoksi kieltäytyä.”²³⁰ Taulujen puuttuminen omaisuudesta kieliikin taloudellisen pääoman puutetta enemmän kulttuurisen pääoman ja poliittisen pääoman puutteesta, sillä suuremmat taidekokoelmat tulkittiin sivistyneisyyden ja vaurauden merkeiksi, mikä vahvisti omistajansa statusta.

²²⁵ THO aatelin perukirjat Ecm 1;271, 406; Ecm 12;38. Vaikka kirjallisuus oli suurelta osin uskonnollista säätyläisnaiset lukivat romaaneja jo 1600-luvulla. Kaartinen 2006, 130.

²²⁶ Pettersson 2001, 18–19, 22; Ramsay 1987 (1904–1907), 206. Anders Ramsayn muistelmien mukaan todellista laadukasta kaunotaidetta näki aniharvoin. Ramsay 1987 (1904–1907), 206.

²²⁷ Pettersson 2001, 18.

²²⁸ Carl, Bernt ja Anna Blåfieldin, Hedvig Ehrnroothin ja Helena Adlercreutzin perukirjoissa ei ollut tauluja. THO aatelin perukirja Ecm 4;380; Ecm 5;23; Ecm 7;326; Ecm 12;11, 36.

²²⁹ Ramsay 1987 (1904–1907), 207.

²³⁰ Ramsay 1987 (1904–1907), 207. Ramsay pitää muistelmissaan etevinä taiteilijoina R. W. Ekmania, Edla Janssonia, Mathilda Rotkirchia ja Berndt Godenhjelmia. Ramsay 1987 (1904–1907), 208.

Esimerkiksi senaattori C. J. Walleenilla ja O. W. Klinkowströmillä oli suuret taulukokoelmat korostamassa yhteiskunnallista asemaa ja arvovaltaa.²³¹

Arvokkaimmat taulukokoelmat olivatkin poliittiseen eliittiin kuuluneilla Knut von Troililla, Catharina von Bornilla ja Robert Henrik Rehbindeillä sekä Emilie Hisingerillä. Taulujen lukumäärä vaihteli von Bornin 41 taulun ja Fredenskiöldin kahden taulun välillä, ja arvo von Troilin 333 hopearuplasta Piperin yhteen hopearuplaan. Taideteokset jaettiin perukirjoissa muotokuvaan ja potretteihin, tauluihin, öljyvärimaalauksiin ja gravyyreihin eli kaiverruksiin sekä siluetteihin. Melkkilän kartanossa oli kaksi potrettia (2 hopearuplaa), kuusi siluettia (60 kopeekkaa) sekä 11 taulua (2 hopearuplaa). Åminnessä oli öljyvärimaalauksia (15 hopearuplaa), potretti (2 hopearuplaa), pastelliväreillä maalattu potretti sekä kolme puulle maalattua taulua (10 hopearuplaa) ja gravyyri (4 hopearuplaa). Viksbergin kartanon seinille ripustettiin kolme suurta öljyväritaulua (45 hopearuplaa) sekä 9 muuta taulua (45 hopearuplaa). Turussa Brinkkalan talossa oli salin seinällä 16 öljyvärimaalauksia (200 hopearuplaa) ja förmaakissa öljyväreillä maalattu perhemuotokuva (100 hopearuplaa) ja kaksi potrettia (10 hopearuplaa), joiden lisäksi kaupunkitalossa oli viisi sekalaista taulua (20 hopearuplaa) ja keisari Aleksanterin potretti (3 hopearuplaa).²³²

Carl Eric Mannerheimin perukirjassa mainitaan yhteensä yhdeksän taulua, joista kolme oli muotokuvia. Johan Fredrik Aminoffin perukirjassa taideteoksia ei eritelty.²³³ Heidän kartanoissaan, Louhisaassa ja Riilahdessa, muotokuvamaalari Gustaf Wilhelm Finnberg kävi maalaamassa muotokuvia. Mannerheim tilasi häneltä muotokuvat jokaisesta perheen jäsenestä, mutta vain yksi valmistui, minkä vuoksi hän ei ollut tyytyväinen taiteilijan työskentelyyn. Aminoff puolestaan piti Finnbergin maalamista muotokuvista, joista yksi oli hänen 4-vuotiaasta tyttärestään Mariesta, ja suunnitteli tilaavansa tältä perhemuotokuvan, joka kuitenkin jäi toteutumatta.²³⁴

August Mannerheimin piirroksessa Riilahden salista (kuva 4) fortepianon ääressä istuu mies soittaen ja hänen vieressään seisoo nainen. Erilaisten soittimien soittaminen ja tanssiminen kuuluivat aatelin seurapiirielämään keskeisesti, minkä vuoksi lapset opetettiin

²³¹ Pettersson 2001, 23.

²³² THO aatelin perukirjat Ecm 1;395; Ecm 7;320; Ecm 10;382, 376; Ecm 11;283.

²³³ THO aatelin perukirjat Ecm 1;325; Ecm 11;14.

²³⁴ Palin 2001, 60–61.

soittamaan ja tanssimaan. Taito oli niin tärkeä, että joskus lapset lähetettiin Tukholmaan opiskelemaan pianonsoittoa.²³⁵ Turun soitannollinen seura järjesti 1820-luvulla konsertteja, jonka toimintaan ylhäisaateli osallistui. Seuran puheenjohtaja oli Knut von Troil, ja hänen vaimonsa Johanna Margareta ja tyttärensä Brita Maria lauloivat orkesterin säestyksellä. Kreivitä Augusta Piper lauloi tyttärensä kanssa solistiosuusia.²³⁶

Yleisin soitin Suomen aatelin piirissä oli fortepiano, mutta aineiston perukirjoista löytyy myös kaksi vanhaa klaveeria, kaksi kitaraa, huilu, harppu ja lasiharmonikka.²³⁷ Aineistossani oli yhteensä 12 fortepianoa eli vasaraklaveeria eli klavikordia 11 henkilöllä. Rehbinderillä oli kaksi, toinen Viksbergissä ja toinen Pietarissa.²³⁸ Forte pianon omistaminen kertoi sekä henkisestä että älyllisestä kulttuuripääomasta että taloudellisesta pääomasta, sillä ne olivat selkeästi kalliimpia esineitä kuin kirjat tai taulut. Fredrik Rotkirchin (2 hopearuplaa) ja Christina Ehrnroothin perukirjoissa (5 hopearuplaa) vanhaksi määritellyt klaveerit osoittavat, että fortepiano oli uusi soitin, jonka omistaminen osoitti tapojen tuntemusta ja mahdollisuuksia kuluttaa uuteen soittimeen.²³⁹ Bo Lönnqvistin mukaan vuonna 1762 aateloitu Johan Standerskiöld manifestoi aateluuttaan ostamalla Tukholmasta vaimolleen ja tyttärelleen uuden klavikordin. Arvokkain fortepiano oli 500 hopearuplan arvoinen Catharina von Bornin soitin, johon kuului vahakangaspeite. Myös Emilie Hisingerillä (125) hopearuplaa, Gustaf Aminoffilla (200 hopearuplaa) ja Fredrik Rotkirchilla (100 hopearuplaa) oli arvokas fortepiano.²⁴⁰

Kirjojen, taulujen ja soittimien osalta on sanottava, että fortepiano oli erottelevin kulttuurista pääomaa ilmentävä esine, jonka omistaminen kytkeytyy selkeästi suuren poliittisen pääoman haltijoihin sekä henkilöihin, joilla olisi ollut odotettavissa kasvava poliittinen pääoma. Forte piano oli myös esine, joka vaati taloudellista pääomaa. Erottelevimpia olivatkin esineet, jotka vaativat sekä kulttuurista pääomaa että taloudellista

²³⁵ Järvi 2016, 54, 55–56. Myös upseereiden kerrotaan viihdyttäneet itseään musiikilla Sveaborgissa 1700-luvulla piirityksen aikana. Lönnqvist 2006, 189.

²³⁶ Nikula 1972, 471.

²³⁷ THO aatelin perukirjat Ecm 3;484; Ecm 4;89, 397; Ecm 7;320; Ecm 11;16, 208.

²³⁸ THO aatelin perukirjat Ecm 3;482; Ecm 4; 397; Ecm 5;231, 358; Ecm 6;325; Ecm 7;117, 318; Ecm 10;371; Ecm 11;13, 356.

²³⁹ THO aatelin perukirjat Ecm 4;89, 397.

²⁴⁰ THO aatelin perukirjat Ecm 3;482; Ecm 5;231; Ecm 7;320; Ecm 11;13, 356.

pääomaa, ja poliittinen eliitti osoitti asemaansa esineillä, jotka ilmensivät molempien pääomien hallintaa.

Samantyyppisiä tutkimustuloksia ovat saaneet Gudrun Andersson ja Kustaa H. J. Vilkuna. Anderssonin mukaan taloudellisen vauraus ja poliittinen valta yhdessä koulutuksen kanssa johti statuskuluttamiseen ja aseman manifestoimiseen esineiden kautta.²⁴¹ Aatelin osalta on huomattava, että tiettyjen tietojen ja taitojen hankkiminen kuului jokaisen aatellislapsen elämään, joten sen vaikutusta voi olla vaikea havaita. Suurin osa aineistoni miehistä oli ylioppilaita ja sitä korkeammalle koulutautuneita oli filosofian maisteri Gustaf Aminoff. Mannerheimilla oli kansliatutkinto, Robert Henrik Rehbinderillä ja Carl Johan Blåfieldillä tuomarintutkinto.²⁴²

1700-luvulla ruotsalainen ylhäisaateli kulutti säädynmukaisesti, mutta hillitysti.²⁴³ Vilkunan tulkinnan mukaan 1800-luvulla tapahtui kulutuksen muutos, mikä merkitsi lupaa osoittaa asemaansa ja menestystään pröystäilevällä kulutuksella. Tämä johtui Suomen autonomisen aseman synnyttämästä uudesta eliitistä, joka vastasi suuriruhtinaskunnan hallinnosta ja sen kehityksestä.²⁴⁴ Kyse oli ryhmästä, jolla oli lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovaltaa eli poliittista pääomaa. Tämän tutkimuksen keskeisimpänä tuloksena on, että poliittisen pääoman hallinta loi tarpeen osoittaa sosiaalista statusta ja poliittista valtaa sijoittamalla taloudellisia pääomia erilaisiin kulttuurisesta pääomasta viestiviin statusesineisiin.

Tutkimus myös vahvistaa Alex Snellmanin väitettä siitä, että pelkkä aateliarvo ei yksinään ole riittävä yhteiskunnallisen menestyksen takaaja, ja että pelkkä aateliarvo olisi antanut mahdollisuuden kerätä ja kasvattaa muita pääomia.²⁴⁵ Vanhaan suomalaiseen aatelissukuun kuuluvan vänrikki Otto Reinhold Blåfieldin lasten Carl Johanin, Bernt Fredrikin, Anna Lovisan ja Helena Gustavan pääomat olivat niukat. Heistä vaurain oli tuomarintutkinnon opiskellut Carl, mutta kolmen muun sisaruksen taloudelliset voimavarat olivat heikot (liite 3). Anna oli naimaton nainen, Helena leski ja Bernt

²⁴¹ Andersson 2009, 210.

²⁴² Kotivuori 2005c; Kotivuori 2005d; Kotivuori 2005e.

²⁴³ Ilmakunnas 2009, 339.

²⁴⁴ Vilkuna 2015, 94.

²⁴⁵ Snellman 2014, 287.

velkaantunut yliluutnantti.²⁴⁶ Heidän poliittinen ja kulttuurinen pääoma oli niukkaa, mistä kertoo kirjojen, taulujen ja soittimien vähyys sekä se, että Bernt Fredrikin ja Carl Johanin kartanoista puuttuivat mahonkiset huonekalut. He eivät olleen kuluttaneet mahonkisiin huonekaluihin joko taloudellisen tai kulttuurisen pääoman puutteen vuoksi. Toisaalta vähäisen poliittisen pääoman vuoksi heidän ei tarvinnut osoittaa asemaansa yhtä vahvasti kuin poliittisen eliitin. Erityisesti Bernt Fredrikin, mutta myös hänen sisarensa Helenan tilanteeseen vaikutti ruotuarmeijalaitoksen lakkauttaminen autonomian ajan alussa.²⁴⁷ Ylenemisen mahdollisuuksien heikentyminen sotilasuralla merkitsi statuspääoman pysymistä ennallaan samalla, kun siviilivirkamiehet tavoittelivat yhä korkeampia virkoja ja yhä korkeampaa statuspääomaa.

²⁴⁶ Carpelan 1954, 97, 102. Ruotuarmeijan lakkauttamisesta huolimatta upseerit saivat palkkaa kuolemaansa saakka. Jutikkala 1968, 180.

²⁴⁷ Snellman 2014, 78.

5 EROTTAUTUMISEN KEINOT

Aateli, yhteiskunnan ylin kerros, osoitti kartanoilla ja kaupunkitaloilla, huonejärjestelyillä, kuluttamisella ja esineillä yhteiskunnallista asemaa, vahvasti statusta ja noudatti säädynmukaista elämäntapaa. Valittuun elämäntapaan vaikutti säädyn jäsenyyden lisäksi taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen pääoma sekä statuspääoma, joiden hallinta laajensi tai rajoitti kulutusmahdollisuuksia. Tärkeimmät pääomien hallintaan ja määrään vaikuttaneet seikat olivat naimattomuus ja sukupuoli. Resurssit olivat vähäisimmät naimattomilla naisilla ja leskillä, kun naimisissa olleiden naisten varallisuus saattoi olla suuri. Erilaiset elämänvaiheet, kuten vanhempien kuolema, avioliitto tai suotuisasti kehittyvä virkaura vaikuttivat usein positiivisesti pääomien hallintaan. Nämä runsaat ja niukat pääomat loivat esineellisiä eroja aatelin jäsenten välille.

Tutkielman perusteella on kuitenkin selvää, että Suomen aatelia yhdistivät elämäntapaan liittyvät normit ja tavat. Kartanoissa ja kaupunkitaloissa oli samoihin käyttötarkoituksiin saman nimisiä huoneita, jotka oli sisustettu samaan tyyliin. Julkisiin tiloihin, saliin, förmaakiin ja sänkykamariin, sijoitettiin statusesineitä, jotka viestivät säädyn jäsenten statuksesta eli yhteiskunnallisesta asemasta. Lapset kasvatettiin ja koulutettiin samojen periaatteiden mukaisesti vahvistaen kulttuurisen pääoman hallintaa. Aatelin sisäiseen hierarkiaan vaikutti kuitenkin 1800-luvulla voimakkaasti Suomen siirtyminen Ruotsin valtakunnasta Venäjän keisarikunnan alaisuuteen. Aatelin sisälle muodostui suurta poliittista pääoma hallitseva ryhmä, joka pönkitti ja vahvisti omaa asemaa ylellisellä ja ylenpalttisella kulutuksella. Poliittiseen eliittiin kuuluvien aatelin jäsenten perukirjoissa irtaimen omaisuuden suhde kiinteään omaisuuteen oli suurempi kuin sotilasvirkauraa tai alempaa siviilivirkauraa tekevillä. Tutkielman keskeinen tulos onkin, että suuri poliittinen pääoma ja sitä seurannut suuri statuspääoma johtivat erottelevien esineiden kuluttamiseen. Suuriruhtinaskunnan hallinnossa siviilivirkauraa tekevien miesten statuspääomaa kasvattivat keisarin myöntämän kunniamerkit, arvonimet ja aateliskorotukset. Runsaat taloudelliset resurssit korvasivat poliittisen pääoman ja statuspääoman puutetta, sillä varallisuus loi mahdollisuudet kuluttaa arvokkaihin esineisiin. Alhainen aatelisarvo ja muiden pääomien niukkuus ei luonut menestysmahdollisuuksia autonomian alkuaikoina.

Sosiaalisesti merkittäviä ja erottelevia statusesineitä olivat huonekalut ja sisustusesineet, jotka sijoitettiin julkisiin tiloihin. Niitä olivat kulttuurisesta ja taloudellisesta pääomasta viestivät mahonkihuonekalut, mahonki- ja kultakehyksiset seinäpeilit, kynttiläkruunut, erilaiset pöydät, kirjat, taulut ja soittimet. Ylhäisaateli erottautui alemmasta aatelista arvokkaimmilla toisin sanoen laadukkaimmilla esineillä. Lisäksi poliittinen eliitti erottautui rakentamalla ja sisustamalla kartanoihin ja kaupunkitaloihin ruokasalin sekä nimeämällä kartanon huoneita sukupuoleen tai sosiaaliseen asemaan perustuen. Yksistään kaupunkitalo Turussa, Helsingissä tai Pietarissa oli osoitus vallasta, korkeasta virasta sekä statuspääomasta, joita edelleen korostettiin kaupunkitalojen muodinmukaisella ja ylellisellä sisustuksella. Esineiden sosiaalinen merkitys tiivistyykin niiden symboliseen ominaisuuteen sekä vuorovaikutukselliseen piirteeseen, jonka avulla yksilö voi lähettää omistamansa esineen kautta viestejä muille ihmisille. Uusi, suuri, kallis ja laadukas peili, purjevene, mahonkisoiva tai öljyvärimaalaus viestii katsojalleen ensisilmäyksellä taloudellisesta pääomasta. Kun muotokuvassa olevan henkilön rintaan on maalattu kunniamerkkejä, viestii maalaus myös statuspääomasta ja poliittisesta pääomasta. Ompelupöytä, kirjat ja soittimet viestivät myös tapojen tuntemuksesta ja niiden toteuttamisesta. Erottelevin pääomien yhdistelmä olikin kulttuurisen pääoman ja taloudellisen pääoman liitto, sillä erottelevimpien esineiden hankkiminen vaati muotivirtausten seuraamisen ja ymmärtämisen lisäksi taloudellisia resursseja.

Tutkielma aihe keskittyi ennen muuta pääomiin, tiloihin ja huonekaluihin aatelin perukirjoihin. Jatkotutkimuksissa analyysia olisi hyvä laajentaa muihin esineryhmiin, kuten kulta-, hopea- ja posliiniesineisiin sekä pöytä- ja lautasliinoin. Sosiaalisen erottautumisen tutkimisen kannalta hedelmällistä olisi laajentaa aineistoa myös muiden säätyjen perukirjoihin, jolloin erottautumisen lisäksi voisi tarkastella jäljittelyä. Aineistoa voisi laajentaa myös ruotsalaisiin ja/tai venäläisiin perukirjoihin. Kiinnostavaa olisi myös soveltaa Bourdieun kvantitatiivisen tutkimuksen havaintoja suomalaiseen historialliseen aineistoon ja tarkastella sosiaalisten muuttujien vaikutusta esineiden omistamiseen sekä, sillä tavoin syventää ymmärrystä teorian käyttömahdollisuuksista. Perukirjojen anti ei rajoitu esineisiin. Perukirjoihin merkittiin tarkasti saatavat ja maksettavat velat, velallinen tai velkoja sekä velan arvo. Velkasuhteiden pohjalta voisi tutkia, miten aateli oli verkottunut keskenään ja ympäröivään yhteiskuntaan. Lisäksi niiden avulla voisi aueta kiinnostava

maailma aatelisnaisten varallisuuteen ja toimintamahdollisuuksiin, sillä useat naiset olivat antaneet suuria lainoja.

LÄHTEET

ALKUPERÄISLÄHTEET

Arkistolähteet

Turun hovioikeus, digitaaliarkisto

Turun hovioikeuden arkisto (THO) aatelin perukirjat 1774–1845: Ecm 1–12.

SANAKIRJAT

Svenska Akademiens Ordbok: www.saob.se

Svensk-finsk ordbok:

www.archive.org/details/svenskfinskordb00ahlmgoog/page/n7/mode/2up.

Ruotsalais-suomalainen laki- ja virkakielen sanasto:

www.genealogia.fi/hakem/sanasto/sanastoesi.htm.

Kielitoimistonsanakirja: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Suomen sukututkimusseura, historiakirjojen hakuohjelma:

www.hiski.genealogia.fi/historia.

Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 laki: Perindö Caari 1–10:

<http://agricolaverkko.fi/vintti/julkaisut/julkaisusarja/kktk/lait/1734/1175905.html>.

Arkistojen portti, Turun hovioikeus:

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Turun_hovioikeus.

Finlands Riddarhuset: <https://www.riddarhuset.fi/svenska/riddarhuset/>.

KUVAT

Kuva 1: Knut von Troilin muotokuva. Henkilöhistoriallinen muotokuvanäyttely 1929, nro.

https://www.finna.fi/Record/musketti_tmk.M20:N310.

Kuva 2: Saaren everstinpuustellin pohjapiirustus. Arkkitehtuurin historian opetusdiat,

kartanot, 1700-luku (B34). <https://www.finna.fi/Record/raami.urn:nbn:fi->

[aalto:w_http%253A%252F%252Fwww.profium.com%252Ftaikarchivedobject%252F8B543DEC-29C7-605F-0DFA-EFDE1943C202](https://www.finna.fi/Record/raami.urn:nbn:fi-aalto:w_http%253A%252F%252Fwww.profium.com%252Ftaikarchivedobject%252F8B543DEC-29C7-605F-0DFA-EFDE1943C202).

Kuva 3: Christiina Ehrnroothin perukirja. Kuvankaappaus Christina Charlotta

Ehrnroothin perukirjasta. Turun hovioikeuden arkisto, aatelin perukirjat Ecm 4;88.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=13763487>

Kuva 4: Riilahden salonki. August Mannerheimin piirustus Johan Fredrik Aminoffin omistamasta Riilahden salongin interiööristä vuodelta 1830. Kuvankaappaus Helena Westermarckin teoksesta Mathilda Rotkirch, Finlands första målarinna. s.21. Piirustuksesta on värillinen kuva Parland-von Essen 2007, 141. www.digi.kansalliskirjasto.fi/teos/binding/1906832?page=1

Kuva 5: Taburetti. Istuin; Taburetti. https://www.finna.fi/Record/musketti_lahti.M44:HKMAJE12253:1

Kuva 6: Ompelupöytä. Pöytä; Ompelupöytä. <https://finna.fi/Record/hkm.HKMS000005:00000hmd>

Kuva 7: Ekman, Robert Wilhelm: Vihreä sohva. Kansallisgalleria. <https://www.kansallisgalleria.fi/fi/object/383269>.

MATRIKKELIT

Kotivuori, Yrjö (2005), <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/hakulomake.php>.

Kotivuori 2005a (Karl Erik Mannerheim)

Kotivuori 2005b (Alex Mauritz Piper)

Kotivuori 2005c (Robert Henrik Rehbninder)

Kotivuori 2005d (Gustaf Aminoff)

Kotivuori 2005e (Karl Johan Blåfield)

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahtiainen, Pekka (1990), "Gunnar Suolahden käsityksiä historiasta - yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. Historiallinen aikakauskirja 3/1990.

Aminoff-Winberg (2017), *Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna. Första delen A-D. Finlands Riddarhus, Helsingfors.*

Anderson Jennifer L. (2012), *Mahogany. The Costs of Luxury on Early American.* Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, England.

Andersson, Gudrun (2009), *Stadens dignitärer. Den lokala elitens status- & maktmanifestation i Arboga 1650-1770.* Atlantis, Stockholm.

Appadurai, Arjun (1986), "Introduction: commodities and the politics of value".

Teoksessa: Appadurai, Arjun (toim.), *The social life of things: commodities in cultural perspective.* Cambridge

Auslander, Leonora (1996), *Taste and power. Furnishing Modern France.* University of California Press.

Bourdieu, Pierre (1984), *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste.* Englanniksi kääntänyt Richard Nice. Harvard University Press Cambridge, Massachusetts.

- Bourdieu, Pierre (1985), Sosiologian kysymyksiä. Suomeksi kääntänyt J. P. Roos. Vastapaino, Tampere.
- Bourdieu, Pierre (1998), Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia. Vastapaino. Tampere.
- Carpelan, Tor (1937), Ättartavlor for de på Finlands riddarhus inskrivna efter 1809 adlade, naturaliserade eller adoptera ätterna: H 1. Frenckelliska tryckeri, Helsingfors.
- Carpela, Tor (1954), Ättartavlot for de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna. Första bandet A-G. Frenckelliska tryckeri aktiebolaget, Helsingfors.
- Carpelan, Tor (1958), Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna. Andra bandet H-R. Frenckelliska tryckeri aktiebolaget, Helsingfors.
- Carpelan, Tor (1965), Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna. Tredje bandet S-Ö. Frenckelliska tryckeri aktiebolaget, Helsingfors.
- Elgenstierna, Gustaf (1930), Den Introducerade Svenska adelns ättartavlor med tillägg och rättelse V. Kungl. Boktryckeriet. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm.
- Engman, Max (2009), Pitkät jäähyväiset. Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen. WSOY, Helsinki.
- Eskola, Suoranta (1998), Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.
- Gammelbacka (1980), Gammelback. Erään kartanon vaiheita. Porvoon Museon järjestämä näyttely Vanhassa Kappalaisen talossa 15.8. – 14.9.1980.
- Goffman, Erwing (1971), Arkielämän roolit. WSOY, Helsinki.
- Goffman, Erwing (1956), The presentation of self in everyday life. University of Edinburgh, Social Science Research Centre, Edinburgh.
- Hemminki, Tiina (2014), Vauraus, luotto ja luottamus. Talonpoikien lainasuhteet Pohjanlahden molemminpuolin 1796–1830. University of Jyväskylä. Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44314/978-951-39-5850-3_vaitos01102014.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Ijäs, Ulla (2015), Talo, kartano, puutarha. Kauppahuoneen omistaja Marie Hackman ja hänen kulutusvalintansa varhaismodernissa Viipurissa. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C – osa 402. Painosalama Oy, Turku.
- Ilmakunnas, Johanna (2009), Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino – Juvenes Print.
- Ilmakunnas, Johanna (2016a), Joutilaat ja ahkerat. Kirjoituksia 1700-luvun Euroopasta. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki.
- Ilmakunnas, Johanna (2016b), ”Ompelupöytä – naisten arkinen ylellisyysesine 1700- ja 1800-luvun Euroopassa”. Historiallinen aikakauskirja 2/2016, s. 137–150.
- Inkinen, Antti (1953) Virka-arvot ja arvonimet Suomessa ennen itsenäisyyden aikaa. Historiallinen arkisto 54.

- Immonen, Kari (1993), "Mennyt nykyisyytenä". Teoksessa: Kaartinen, Marjo et al. (toim.), Metodikirja: Näkökulmia kulttuurihistorian tutkimukseen. Painokiila Oy, Turku.
- Jutikkala, Eino (1932), Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana I. SKS, Helsinki.
- Jutikkala, Eino (1934), Sääksmäen pitäjän historia. Sääksmäen kunta, Jyväskylä.
- Jutikkala, Eino ja Nikander Gabriel (1939), Suomen kartanot ja suurtilat I. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino Oy, Helsinki.
- Jutikkala, Eino ja Nikander Gabriel (1941), Suomen kartanot ja suurtilat II. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki.
- Jutikkala, Eino (1968), Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja. WS, Porvoo.
- Järvi, Elisa (2016), "Kaikuja parin vuosisadan takaa". Teoksessa: Rahkonen, Margit, Konttori-Gustafsson, Annika, Kuikka, Markus (toim.), Kartanosta kaikkien soittimeksi. Pianonsoiton historiaa Suomessa. Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. Oy Fram Ab, Vaasa.
- Kaartinen, Marjo (2006), Arjesta ihmeisiin. Eliitin kulttuurihistoria 1500–1800-luvun Euroopassa. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Kajanti, Caius (1999), Kiehtovia naiskohtaloita Suomen historiasta. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Kalleinen, Kristiina (2014), Kuninkaan ja keisarin Nordenskiöldit. SKS, Helsinki.
- Karonen, Petri (2008), Pohjoinen suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521 – 1809. Helsinki: WSOY.
- Kiuru, Elina (1999), "Esineet etnologiassa". Teoksessa: Bo Lönnqvist, Elina Kiuru ja Eeva Uusitalo (toim.), Kulttuurin muuttuvat kasvot. Helsinki: SKS.
- Koivisto, Hanne (1993), "Kulttuurisen vuorovaikutuksen tutkimus". Teoksessa: Marjo Kaartinen, Mäkinen Katriina, Rossi Leena ja Tuhkanen Totti (toim.), Metodikirja: Näkökulmiakulttuurishistorian tutkimukseen. Turku: Turun Yliopiston täydennyskoulutuskeskus. s. 34–48.
- Koskinen, Riitta ja Hagelstam, Katja (2006), Kartanoita ja porvariskoteja. Sisustuksia ja tapakulttuuria 1800-luvun Suomessa. WSOY, Helsinki.
- Koskinen, Riitta (2012), Kartanot ja virkatalot Turun kaupunginarkkitehti Christian Friedrich Schröderin tuotannossa. Turun yliopisto. Painosalama, Turku.
- Kuurne, Jouni (2002), Mathilda Rotkirch. Taiteilija ja matkailija. Porvoon Museo, Turun taidemuseo. Kirjapaino Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Laaksonen, Tarja Tuulikki (2017), Kuka keksi haarukan. Arkiesineiden ihmeellinen historia. Minerva Kustannus Oy, Helsinki.
- Laine, Tuija (2006), Kolportöörejä ja kirjakauppiaita. Kirjojen hankita ja levitys Suomessa vuoteen 1800. SKS, Helsinki.
- Litzen, Veikko (1981), "Kulttuurihistoria on kokonaivaltaisuutta korostava historia." Teoksessa: Tarmio, Timo (toim.), Mitä kulttuurihistoria on? Turun yliopisto, Historian laitos, Turku.

- Lönnqvist, Bo (2006), "Instrumentet som statusföremål. Ett bidrag till klavikordets kulturhistoria i Finland". Teoksessa; Eerola, Tuomas, Ikonen, Riina, Myllyaho, Marko, Pöyhänen, Markku, Savolainen, Pentti, Toiviainen, Petri (toim.), *Musiva viva! Matti Vainion juhlakirja*. Minerva Kustannut Oy, Helsinki.
- Markkanen, Erkki (1977), *Maaseutuväestön varallisuusolot ja luottosuhteet Sisä-Suomessa elinkeinoelämän murroskaudella v. 1850–1914*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Markkanen, Erkki (1988), *Perukirja tutkimuslähteenä*. Studica historica Jyväskyläensia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Melchior-Bonnet, Sabina (2004), *Kuvastin. Peilin historiaa*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Mäkikalli, Maija (2010), "Johdanto: materiaalisen kulttuurin historiaa". Teoksessa: Mäkikalli, Maija, Laitinen, Riitta (toim.), *Esine ja aika: materiaalisen kulttuurin historiaa*. Helsinki: SKS. s. 9–33.
- Munthe, Gustaf (1928), *Vanhoja huonekaluja*. WSOY, Porvoo.
- Nieminen, Aila, Olsson, Pia, Ruotsala, Henna ja Siivonen Katriina (2011), "Aineen taikaa". Teoksessa: Nieminen, Aila, Olsson, Pia, Ruotsala, Henna ja Siivonen Katriina (toim.), *Aineentaikaa. Näkyvän ja näkymättömän kulttuurin jäljillä*. Helsinki, SKS.
- Nordström W. E. (1962), *Svårta bruks historia*. Ab. Svårta Oy, Svårta bruk.
- Nummela, Ilkka (1995), "Keski-Suomen varallisuuskuva autonomian ajan lopulla." Teoksessa: Roiko-Jokela, Heikki, Pitkänen, Timo (toim.), *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina*. Jyväskylän historiallinen arkisto, Jyväskylän yliopisto.
- Nummela, Ilkka (2013), "Suomen aateliston varallisuudesta autonomian alkupuolella". Julkaisussa: *Historiallinen Aikakauskirja 2/2013*, 164–184.
- Ojala, Jari (1999), *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa: purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700–1900*. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Ollila, Anne (2003), "Kulttuurihistorian houkutus". *Historiallinen aikakauskirja 1/2003*.
- Palin, Tutta (2001), "Muotokuvamaalaus Suomessa". Teoksessa: Hanka, Heikki, Kallio, Rakel, Kallio, Veikko, Kiviranta, Marja-Terttu, Mäkinen, Anssi, Salin, Saara, Sederholm, Helena, Sinisalo, Soili, Stewen, Riikka (toim.), *Pinx. Maalaustaide Suomessa*. Weilin+Göös Oy, Porvoo.
- Parland-von Essen, Jessica (2010), "... jag längtar son sprfven eftan axet". *Johan Fredrik Aminoff, hans familj och Rilax* Teoksessa: *Historiska och litteratur historista studien 85*. SLS Finland. nro 740, Helsinki. s. 17 – 31
- Parland-von Essen (2005), *Behagets betydelse. Döttrarnas edukation i det sena 1700-talets adelskultur*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Parland-von Essen (2007), "Aatelin elämäntapa". Teoksessa: Häggman, Kai, et al. (toim.) *Suomalaisen arjen historiaa. Säätyjen Suomi*. WS Bookwell Oy, Porvoo.
- Peltonen, Matti (1995). "Aateli ja eliitin muodonmuutos". Teoksessa: Haapala, Pertti (toim.), *Talous, valta ja valtio: tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*.

- Pettersson, Susanna (2001), "Taiteen keräily 1800-luvun Suomessa." Teoksessa: Hanka, Heikki, Kallio, Rakel, Kallio, Veikko, Kiviranta, Marja-Terttu, Mäkinen, Anssi, Salin, Saara, Sederholma, Helena, Sinisalo, Soili, Stewen, Riikka (toim.), Pinx. Maalaustaide Suomessa. Weilin+Göös Oy, Porvoo.
- Puntanen, Pia (2000), "Aatelisten perukirjat Viipurin hovioikeuden arkistossa." Genos: Suomen sukututkimusseuran aikakauskirja 71. 1/2000.
- Purhonen, Semi (2014), Suomalainen maku. Kulttuurinen pääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen. Gaudeamus Helsinki University Press. Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, Tallinna.
- Purhonen, Semi, Rahkonen, Keijo, Roos J.P (2006), "Bourdieuin sosiologian merkitys ja ominaislaatu." Teoksessa: Purhonen, Semi ja Roos J.P (toim.), Bourdieu ja minä. Vastapaino, Tampere.
- Ramsay, Anders (1949), Från barnår till silverhår 1. Fahlcrantz & Gumaelius, Helsingfors.
- Ramsay, Anders (1949), Från barnår till silverhår 2. Fahlcrantz & Gumaelius, Helsingfors.
- Ramsay, Anders (1966/1904–1907), Muistoja lapsen ja hopeahapsen. WSOY:n graaffiset laitokset, Juva.
- Reitala, Aimo (2001): Ekman, Robert Wilhelm. Kansallisbiografian-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 1997 - (viitattu 23.4.2020) <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003215>.
- Riukulehto, Sulevi (2002), Thorstein Veblen ja hänen kulutuskritiikkinsä päälinjat. Esipuhe teoksessa: Veblen, Thorstein (2002), Joutilasluokka. The Theory of the Leisure Class. Fälth & Hässler, Smedjebacken.
- Roos J. P. (1986), "Elämäntapateoriat ja suomalainen elämäntapa." Teoksessa: Heikkinen, Kalle (toim.), Kymmenen esseetä elämäntavasta. Yleisradio, Helsinki.
- Sammallahti, Leena (2016), Kansanomaisia peilejä ja peilien tekijöitä. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Ykkös-Offset, Vaasa.
- Sandelin, Carl (2001), Huone ajan peilinä 1600–1900. Sisustuksia barokista funktionalismiin. Ritarihuone, Helsinki.
- Savolainen, Raimo (1994), Suosikkisenaattorit. Venäjän keisarin suosio suomalaisten senaattoreiden menestyksen perustana 1809–1892. Painatuskeskus, Helsinki.
- Sirelius U. T. (1919), Suomen kansaomaista kulttuuria: esineellisen kansatieteen tuloksia I. Otava, Helsinki.
- Sirelius U. T. (1921), Suomen kansaomaista kulttuuria: esineellisen kansatieteen tuloksia II. Otava, Helsinki.
- Snellman Alex (2014), Suomen aateli yhteiskunnan huipulta uusiin rooleihin 1809–1939. Helsingin yliopisto. Unigrafia, Helsinki.
- Stjernvall-Järvi, Birgitta (2007), Tandefelt-suvun kartanon Päijänteen itäpuolella. Jyväskylä.
- Suolahti, Gunnar (1912), Suomen pappilat 1700-luvulla. Porvoo.
- Suolahti, Gunnar (1909), Elämää Suomessa 1700-luvulla. 2. painos (1991), Jyväskylä.

- Suolahti, Gunnar (1913), *Vuosisatain takaa: kulttuurihistoriallisia kuvauksia 1500–1700-luvuilta*.
- Syrjö, Veli-Matti (1998), Aminoff, Johan-Fredrik. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 1.5.2020).
- Sääskilahti, Nina (1999), "Kansan kulttuurista arkipäivän merkityksiin". Teoksessa: Bo Lönnqvist, Elina Kiuru ja Eeva Uusitalo (toim.), *Kulttuurin muuttuvat kasvot*. Helsinki: SKS.
- Tandefelt, Henrika (2009), *Porvoo 1809 – Juhlamenoja ja tanssiaisia*. SKS, Helsinki.
- Tillander-Godenhielm, Ulla (2007), "Keisarillinen palkitsemisjärjestelmä ja Suomen suuriruhtinaskunta. Teoksessa: Strömberg, John, Nuorteva, Jussi, Forssell, Christina (toim.), *Valtio palkitsee – Staten belönar*. SKS. Libris, Helsinki.
- Toivonen, Timo ja Räsänen, Pekka (2004), "Kulutus ja elämäntapa". Teoksessa: Ismo Kantola, Keijo Koskinen ja Pekka Räsänen (toim.), *Sosiologisia karttalehtiä*. Tampere, Vastapaino.
- Tommila (1981), "Kulttuuri ja kulttuurihistoria". Teoksessa: Tarmio, Taimo (toim.), *Mitä kulttuurihistoria on?* Turun yliopisto, Turku.
- Tyynilä, Markku (1997), Mannerheim, Carl Erik. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 1997 – (viitattu 27.2.2020)
- Ulväng, Göran (2004), *Hud och gård i förändring. Uppländska herrgårdar, boställen och bondgårdar under 1700- och 1800-talens agrara revolution*. Gidlungs förlag. Tryckeri Fingraf tryckeri AB, Sodertälje.
- Vainio-Korhonen, Kirsi (2008), *Sophie Creutzin aika. Aatelistämää 1700-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki.
- Vainio-Korhonen, Kirsi (2012), *Sofie Munsterhjelmian aika: Aatelist naisia ja upseereita 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: SKS.
- Veblen, Thorstein (2002), *Joutilasluokka. The Theory of the Leisure Class*. Suomeksi kääntänyt Arppe, Tiina ja Riukulehto, Sulevi. Fälth & Hässler, Smedjebacken.
- Vilkuna, Kustaa H.J (2015), *Juomareiden valtakunta. Suomalaisten känni ja kulttuuri 1500 – 1850*. Kitka-sarja 001. Helsinki: Teos.
- Vilkuna, Kustaa H. J. (2010), "Talouden puukalusto". Teoksessa: Jari Ojala, Jari Eloranta ja Heikko Roiko-Jokela (toim.), *Monelta kantilta. Ilkka Nummelalle omistettu juhla-kirja*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos.
- Virtanen (1987), *Kulttuurihistoria – tie kokonaistalvaiseen historiaan*. Turku, Turun yliopisto.
- Wirilander, Kaarlo (1974), *Herrasväkeä – Suomen säätyläistö 1721 – 1870*. Forssa.
- Weber, Max (1978), *Economy and society*. Toimittanut Guenther Roth ja Claus Wittich. University of California Press, Berkeley.
- Westermarck, Helena (1926) *Finlands Första Målarinna*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors.

Åström, Anna-Maria (1993), 'Sockenboarne', Herrgårdskultur i Savolax 1790-1850. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsinki.

LIITTEET:

Liite 1: Aineiston henkilöt aatelistarvon mukaisissa kategorioissa.

Kreivillinen (K)	Vapaaherrallinen (V)	Aatelinen (A)
Aminoff Johan Fredrik 1842 ²⁴⁸ Aminoff Gustaf 1839 Mannerheim Carl Eric 1837 Piper Sophia Elisabeth Christina (Ehrnrooth) ²⁴⁹ 1835 Rehbinder Robert Henrik 1841	Lybecker Agneta Fredrika 1828 Hisinger Emilie Henriette (Rotkirch) 1842 Rotkirch Fredrik August 1833 Rotkirch Mathilda Wilhelmina 1842 von Troil Knut 1826	Adlercreutz Helena Gustava (Blåfield) 1843 Blåfield Anna Lovisa 1843 Blåfield Bernt Fredrik 1836 Blåfield Carl Johan 1834 von Born Catharina Elisabeth (von Morian) 1835 Ehrnrooth Christina Charlotta (von Morian) 1832 Ehrnrooth Hedvig Sophia (Munck af Fulkila) 1839 Fredenskiöld Annette (Edbom) 1831 Hästesko Beata Helena (von Morian) 1841 Linder Magdalena Helena (von Brevern) 1839 Linder Natalie (von Wistinghausen) 1832 Tandefelt Fredrika Benedicta (Toll) 1827

Lähde: Turun hovioikeuden arkisto, aatelin perukirjat; Tor Carpelanin aateliskalenterit 1942, 1954, 1958, 1965.

²⁴⁸ kuolinvuosi.

²⁴⁹ Suluissa naimisissa olevan/olleen naisen oma sukunimi.

Liite 2: Aineiston henkilöt varallisuuskategorioissa kokonaisvarallisuuden mukaan. Kokonaisvarallisuudesta on vähennetty maksettavat velat.

$\geq 100\ 000$	$\geq 50\ 000$	$\leq 50\ 000$	$\leq 14\ 600$	≤ 0
von Troil Knut Linder Magdalena Helena Linder Natalie	Ehrnrooth Christina Charlotta von Born Catharina Elisabeth Tandefelt Fredrika Benedicta	Mannerheim Carl Eric Aminoff Johan Fredrik Piper Sophia Elisabeth Blåfield Carl Johan Lybecker Agneta Fredrika Rotkirch Fredrik August	Rehbinder Robert Henrik Adlercreutz Helena Gustava Fredenskiöld Annette Ehrnrooth Hedvig Sophia Rotkirch Mathilda Wilhelmiina	Aminoff Gustaf Hisinger Emilie Henriette Blåfield Bernt Fredrik Blåfield Anna Lovisa

Lähde: liitteet 5 ja 6.

Liite 3: Sijoitus 1-17/22* aineiston henkilöiden välisessä kiinteän ja irtaimen omaisuuden vertailussa. Sosiaalisten muuttujien, aatelisarvon (A), sukupuolen (NA=nainen) ja iän (I), naimaton (N) vaikutus omaisuuden lajeihin.

Sijoitus	Kiinteä omaisuus (<i>fast egendom</i>)					Irtainomaisuus (<i>lös egendom</i>)					Kiinteän ja irtaimen omaisuuden suhde					
	Nimi	A	NA	I	N	Nimi	A	NA	I	N	Nimi	A	NA	I	N	Suhdeluku
1	von Born ²⁵⁰	A	x	42		von Troil ²⁵¹	K		65		von Troil ²⁵²	K		65		0,8
2	Ehrnrooth C.C.	A	x	42		von Born	A	x	42		Aminoff J.F.	K		86		1,2
3	von Troil	K		65		Ehrnrooth C.C.	A	x	42		Rehbinder	K		65		1,8
4	Linder M. H.	A	x	21		Rehbinder	K		65		Hisinger	V	x	55		2,4
5	Tandefelt	A	x	55		Linder M.H	A	x	21		Linder N.	A	x	25		2,8
6	Blåfield C. J.	A		54		Linder N.	A	x	25		Linder M. H.	A	x	21		3,9
7	Rotkirch F. A.	V		25	x	Aminoff J.F	K		86		Mannerheim	K		77		4,3
8	Fredenskiöld	A	x	63		Mannerheim	K		77		von Born	A	x	42		4,5
9	Mannerheim	K		77		Blåfield C. J.	A		54		Blåfield C.J.	A		54		5,6
10	Piper	K	x	25		Tandefelt	A	x	55		Piper	K	x	25		5,9
11	Linder N.	A	x	25		Hisinger	V	x	55		Tandefelt	A	x	55		6,1
12	Lybecker	V	x	63	x	Piper	K	x	25		Ehrnrooth C.C.	A	x	42		6,4
13	Rehbinder	K		65		Fredenskiöld	A	x	63		Lybecker	A	x	63	x	7,0
14	Hisinger	V		55		Lybecker	A	x	63	x	Fredenskiöld	A	x	63		7,6
15	Hästesko	A	x	87		Aminoff G.	K		35	x	Blåfield B. F.	A		53		7,8
16	Aminoff J. F.	K		86		Hästeskö	A	x	87		Hästesko	A	x	87		10,0
17	Blåfield B. F.	A		53		Rotkirch F. A.	A		25	x	Rotkirch F. A.	V		25		33,1
18						Ehrnrooth H.S.	A	x	88							
19						Blåfield B. F.	A		53							
20						Rotkirch M.W.	V	x	29	x						
21						Adlercreuts	A	x	69							
22						Blåfield A.L.	A	x	55	x						

Lähde: liitteet 6 ja 7 sekä Tor Carpelanin aateliskalenterit 1942, 1954, 1958, 1965.

*1-17/22: irtainta omaisuutta on jokaisella aineistoni 22 henkilöllä. Kiinteää omaisuutta ei ole viidellä henkilöllä, joten sijoituksen suurin arvo on silloin 17.

²⁵⁰ Eniten kiinteää omaisuutta.

²⁵¹ Eniten irtaimistoa.

²⁵² Kiinteän ja irtaimen omaisuuden suhde laskettu kiinteä omaisuus/irtainomaisuus. Ensimmäinen sija Knut von Troilille, joka suhde luku oli lähimpänä nollaa (0,8) ja viimeinen sija Fredrik August Rotkirchille, jonka suhdeluku kauimpana nolllasta (33,09).

Liite 4: Kartanoiden julkiset, puolijulkiset ja yksityiset tilat sisustuksen arvon (hopearupla)²⁵⁴ ja esineistön mukaan²⁵⁵.

	perhe/kartano/ perunkirjoituksen vuosi	Fredenskiöld/ Kankainen/1831	Ehrnrooth/ Laakspohja/1833	Piper/ Laakspohja/1835	Lybecker/ Lietsa/1828	Tandefelt/ Koskipää/1827	Mannerheim/ Turun kaupunki/ 1837	Mannerheim/ Louhisaari/1837	von Troil/ Brinkkala/1826	Rehbinder/ Pietari/1841	Rehbinder/ Viksberg/1841
	aatelisarvo	A	A	K	A	A	K	K	V	K	K
huonetyyppi	huone										
julkiset huoneet	förmaaki	72	pieni 50 suuri 82	pieni 69 suuri 89	52	43	34	49	235	215	177
	sali	40	34	135	24	20	102	27	1 146		106
	sänkykamari	70	17 suuri keltainen 22	19 suuri keltainen 22	19	22	kreivittären sänkykamari 81	kreivittären sänkykamari 24 vapaaherrattaren huone 40	426	117	113
	muut		herrojen huone 19	herrojen huone 19				suuri herrojen huone 12 biljardisali 20	paronin ja salaneuvoksen huone 169		kreivin huone 109
puolijulkiset tilat											
	ruokasali						40	20	131	74	28
	kabinetti	30						24		127	67
	muut						kreivittären toilettiluonnetta 19	kreivin huone 19	paronin ja salaneuvoksen huone 93		
yksityiset tilat											
	makuuhuoneet	keltainen 5 sininen 9 vihreä 19	sininen 13 punainen 8 neitojen 14 evl ²⁵³ 15 evl 15				punainen 6 pieni 5 neitojen 1 vinttikamari 3 vinttikamari 2	sininen 13 punainen vierashuone 10 herrojen 5 kreivien 5 paroneiden 4	huone makuuhuoneen vieressä (toiletti?) 28		vierashuone 47 vierashuone 19 vinttikamari 7 vinttikamari 9 vinttikamari 13 vinttikamari 4
	tampuuri		9	9				2			
	kamarineidon huone							4			4
	mamsellin huone		7	7				5			
	palkollisten huone		3	3				piikojen 1,3 renkien 0,3 ajureiden 0,7			piikojen 0,5 hushollerska 0,4 bokhollare 0,7 palveluväen huone 0,65
	muut					ruokakomero 4 talouskamari 2		toiletti huone 3 kylpyhuone 20	mankelisali 16 handkammare 7		keittiö 0,16

Lähde: Turun hovioikeuden arkisto, aatelin perukirjat Ecm 1–12.

²⁵³ everstiluutnantin huoneisto.

²⁵⁴ Esinekokonaisuuksien arvot on pyöristetty lähimpään tasalukuun.

²⁵⁵ Taulukon malli Andersson 2009.

Liite 5: Julkisten tilojen arvokkaimmat ja toiseksi arvokkaimmat esineet.

	förmaaki (förmak)		sali (sal, salen, salonen, salong)		sänkykamari (sängkammare)	
	arvokkain huonekalu (hopearuplaa)	toiseksi arvokkain huonekalu (hopearuplaa)	arvokkain huonekalu (hopearuplaa)	toiseksi arvokkain huonekalu (hopearuplaa)	arvokkain huonekalu (hopearuplaa)	toiseksi arvokkain huonekalu (hopearuplaa)
Kankainen	suuri peili + marmorilevyinen pöytä (30)	jouhitopattu sohva (12)	pendyyli (15)	maalattu senkki (5)	piironki viilutettu mahonki, harmaa marmorilevy (15)	jouhitopattu sohva, kattuuni (15)
Laakspohja	lasipeili, mahonkikehys (20)	sohva, 8 nojatuolia, 4 taburettaa: mahonki, sininen barakan (50)	jouhitopattu sohva, mahonki (5)	kynttiläkruunu, lasi (4)	pieni mahonkinen bureau (5)	kultakehyksinen peili (3), levitettävä vedettävä sänky (3)
Laakspohja	lasipeili, mahonkikehys + pöytä (20)	sohva, 8 nojatuolia, 4 taburettaa: mahonki, sininen barakan (50)	flyygelipiano (100)	kynttiläkruunu, lasi (4)	kultakehyksinen peili (5)	pieni bureau, mahonki (5)
Lietsan kartano	peili (20)	sohva (10)	senkkikaappi (4)	taitettava pöytä (2) ja petsattu teepöytä (2)	marmorilevyinen bureau (8)	verhot (4)
Koskipää	kynttiläkruunu, kristalli (14)	vanhanaikainen canapee + tyynyjä (9)	kaksi senkkikaappia (6)	kolme taitettavaa pöytää, helmenharmaa (6)	ruskeaksi maalattu vaatekaappi (7)	pieni bureau + kaappi (5) vaatebureau (5)
Turun kaupunki (Mannerheim)	pendyyli (5)	jouhitopattu petsattu sohva, vihreä pumasiini (5)	2 suurta peiliä, mahonkikehys, pöytä (40)	kuusihaarainen kynttiläkruunu (15)		
Louhisaari	kynttiläkruunu, kristalli (10)	sohva, 12 nojatuolia, 8 fenstertuolia: mahonki, jouhi, villa (25)	peili, mahonkikehys + pöytä (10)	jouhitopattu valkoinen sohva, kattuuni (9)		
Brinkkala	Öljvärimaalaus paronista itsestään (100)	lasinen seinäpeili, mahonkikehys (50)	2 suurta seinäpeiliä, lasia, mahonkikehykset (200)	2 jouhitopattua mahonkisohvaa, punainen damasti + raidallinen palttina (150)	suuri toilettiipeili, lasi, mahonkikehys +2 pientä bureuta (120)	suuri parisänky, mahonki (60)
Pietari	2 peiliä ja pöytä (60)	nojatuoli, brodeerattu verhous (30)			toilettiipeili (40)	peili (20)
Viksberg	sohva, mahonki, brodeerattu tyyny (25)	peili (20)	fortepiano (50)	2 peiliä + pöytä (30)	mahonki sohva, silkki (25)	peili (15) 2 mahonki sänkyä (30)

Lähde: Turun hovioikeuden arkisto, aatelin perukirjat.

Liite 6: Kreivillisten ja vapaaherrallisten henkilöiden kiinteä omaisuus ja esineellisen ympäristön arvot (hopearuplaa).²⁵⁶

	Aminoff Johan Fredrik	Aminoff Gustaf	Mannerheim Carl Eric	Piper Sophia Elisabeth Christina	Rehbinder Robert Henrik	Lybecker Agneta Fredrika	Hisinger Emilie Henriette	Rotkirch Fredrik August	Rotkirch Mathilda Wilhelmian	von Troil Knut
perukirjan vuosi	1842	1839	1827	1839	1841	1828	1842	1833	1842	1826
aatelisarvo	K	K	K	K	K	V	V	V	V	V
ikä	86	35	77	25	64	60	31	25	29	65
naimaton		x				x		x	x	
Omaisuus	29 684	7 376	58 985	25 664	34 307	19 043	17 159	32 441	675	362 759
velat	1 125	8 065	15 587	96	26 673	703	19 389	14 154	294	151 189
Omaisuus velkojen jälkeen	28 469	-691	43 398	25 568	7 634	18 340	-2 230	12 286	380	211 605
käteinen	780	3 713	4 149	1 091	11 209	190	50	310	5	7 906
saatavat	14 210		24 425				223	800	518	265 936
kiinteä omaisuus	8 000		24 300	21 000	15 040	16 500	12 000	27 500		36 600
irtainomaisuus	6 564	1 412	5 638	3 573	8 058	2353	4 886	831	151	45 098
jalokivet ja helmet							295			4 891
kulta ja helyt	104	181	935		737		201	123	40	1 301
hopea	725	17	906	608	1 139	102	390	182	2	9 477
huonekalut	228	265	680	433	1 380	131	954	298		3 592
liinavaatteet	865		351	745	655		153	70		2 835
posliini	90		101	176	133					1 685
kristalli ja lasi	32		71	42	75		138*	7*		296
kirjat			600	20	110					800
taulut	275*	75*	9	2	90	2	40	75*	2*	333
vaatteet	40	708	133		120	90	150		80	300
hevokset, karja ja linnut	1 489		626	591	854	337	581			2 225
vilja	1 188		248	274	64	1 167	643			
pronssi			9		157			31		1 384
messinki ja metalli	12		18	13	7		17			130
kupari	49		54	92	148	30	21			580
alukset	100									480
Kiinteän ja irtaimen omaisuuden suhde	1,2		4,3	5,9	1,8	7,0	2,4	33,09		0,8

Lähde: Turun hovioikeuden arkisto, aatelin perukirjat

* Joissakin perukirjoissa posliini, kristalli ja lasi ilmoitetaan saman otsakkeen alla eriteltynä. Kirjat, taulut, kravyirit ja kartat ilmoitetaan muutamissa tapauksissa erittelemättä.

²⁵⁶ Taulukon malli Andersson 2009. Arvot pyöristetty lähimpään tasalukuun.

Liite 7: Aatelisten henkilöiden kiinteä omaisuus ja esineellisen ympäristön arvot (hopearuplaa).²⁵⁷

	Adlercreutz Helena Gustava	Blåfield Anna Lovisa	Blåfield Bernt Fredrik	Blåfield Carl Johan	von Born Catharina Elisabeth	Ehrnrooth Christina Charlotta	Ehrnrooth Hedvig Sophia	Fredenskiöld Annette	Hästesko Beata Helena	Linder Magdalena Helena	Linder Natalie	Tandefelt Fredrika Benedicta
perukirjan vuosi	1843	1843	1836	1834	1836	1833	1839	1831	1842	1839	1832	1827
aatelisarvo	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
ikä	69	55	53	54	42	42	88	63	87	21	25	55
naimaton		x										
Omaisuus	5 089	24	2 822	79 049	149 559	121 278	749	29 568	10 181	114 049	109 149	50 700
velat	218	35	11 492	52 367	79 663	40 126	24	27398	1 049	4 375	3 465	668
Omaisuus velkojen jälkeen	4871	11	-8 670	26 682	69 869	81 152	726	2 170	9132	109 674	105 684	50 032
käteinen	23		2	2 593	2 637	2 727	110	295	231	19 116	6 607	1 566
saatavat	4 800			43 470		19 201		833	51	56 047	75 321	12 022
kiinteä omaisuus			2 500	28 000	113 120	86 000		25 000	9 000	31 000	20 000	30 000
irtainomaisuus	113	24	320	4 986	25 353	13 349	639	3 290	899	7 837	7 221	4 915
jalokivet ja helmet					350							
kulta ja helyt	14	1	4	436	355	270		110		508	637	63
hopea	31		28	914	3 078	2 043	225	978	109	3 233	2 174	1 391
huonekalut	4		7	469	3 182	648	95	280	100			117
liinavaatteet	26	7	3	127	593	1 016	55	263	126	265	137	790
posliini	1		5	789		252	11	56		121	114	
kristalli ja lasi			2		663*	56	2	12	10*	30	24	66*
kirjat	1		5	147	500	20		5			20	8
taulut					9	2		5		33	30	5
vaatteet	17	15	22	411	824	500	120	100	60		700	
hevokset, karja ja linnut			65	789	1 697	2 964		812	338	375	410	526
vilja					8 533	3946		69	67		550	1 042
pronssi					13							
messinki ja metalli			1	34	21	15		22	3			10
kupari			7	140	164	123	15	112	12	77	123	204
alukset					1 000					500		
Kiinteän ja irtaimen omaisuuden suhde			7,8	5,6	4,5	6,4		7,6	10,0	3,9	2,7	6,1

Lähde: Turun hovioikeuden arkisto, aatelin perukirjat

²⁵⁷ Taulukon malli Andersson 2009. Arvot pyöristetty lähimpään tasalukuun.

Liite 8: Kartanoiden ja kaupunkitalojen statusesineiden lukumäärät ja arvot.

	Nimi																						
		von Troil	Aminoff J.F	Rehlander	Hisinger	Linder N.	Linder M. H.	Mannerheim	von Born	Blåfield C. J.	Piper	Tandefelt	Ehnrooth C. C.	Lybecker	Fredenskiöld	Blåfield B. F.	Hästesko	Rotkirch F. A	Aminoff G.	Rotkirch M. W.	Adlercreutz	Ehnrooth H. S	Blåfield A. L.
	Suhdeluku ²⁵⁸	0,8	1,2	1,8	2,4	2,8	3,9	4,3	4,5	5,6	5,9	6,1	6,4	7,0	7,6	7,8	10,0	33,1					
	Aatelisarvo	V	K	K	V	A	A	K	A	A	K	A	A	V	A	A	A	V	K	V	A	A	A
mahonkisoхва	lukumäärä	4	5	1	1	2	4	2	6		1		2					1	1				
	arvo	105	27	25	75	10	15	33	370		30							50	10				
sifonieeri	lukumäärä	1	2						3		1		2		2		1						
	arvo	30	8						19		7		12		11		1						
kirjakaappi/ - hylly	lukumäärä	2			2			1	1		1		3				1	1		1			
	arvo	50			30			3	15		1		6				1	20		1			
ompelupöytä	lukumäärä	4	3	2	2		2		3	2	2		3	1	1							1	
	arvo	10	3	4	8		2		15	6	10		11	1	2							1	
divanbord/sohvapöytä	lukumäärä		1	2	1			3	3		1		1						1				
	arvo		2	15	10			6	50		3		3						6				
kynttiläkrunu	lukumäärä	2	2	1	2	1	1	2	5	1	4	1	4		1	1							
	arvo	37	6	10	42	3	3	22	205	15	13	14	13		10	3							
seinäpeili	lukumäärä	4	3	4	1	3	3	2	3	1	4	1	5	1	2	1	6		1			3	
	arvo	265	30	110	50	60	60	40	275	10	33	3	38	20	38	1	21		6			12	
pöytäkello (<i>pendyl</i>)	lukumäärä			1		1	1	1			1		1		1		1						
	arvo			45		50	50	5			2		2		15		4						
pöytäkello (<i>bordstudsare</i>)	lukumäärä	3	1					1	1	1												1	
	arvo	55	3					2	5	30												5	

Lähde: Turun hovioikeuden arkisto, aatelin perukirjat.

²⁵⁸ Kiinteän ja irtaimen omaisuuden välinen suhdeluku. Katso liite 3.

Liite 9: Kulttuurisesta ja taloudellisesta pääomasta viestivät statusesineet

	Nimi	von Troil	Aminoff J.F.	Rehbinder	Hisinger	Linder N.	Linder M. H.	Mannerheim	von Born	Bläfield C. J.	Piper	Tandefelt	Ehnrooth C. C.	Lybecker	Fredenskiöld	Bläfield B. F.	Hästesko	Rokkreh F. A.	Aminoff G.	Rokkirch M. W.	Adlercreutz	Ehnrooth H. S.	Bläfield A. L.
	Suhdeluku ²⁵⁹	0,8	1,2	1,8	2,4	2,8	3,9	4,3	4,5	5,6	5,9	6,1	6,4	7,0	7,6	7,8	10,0	33,1					
	Aatelisarvo	V	K	K	V	A	A	K	A	A	K	A	A	V	A	A	A	V	K	V	A	A	A
Kulttuurinen pääoma	kirjat																						
	lukumäärä	786				100	100					23		7		10	55					7	*
	arvo (hopearuplaa)	800	200*	110		20	20	600	500*	147	20	8	20	3	5	5	2	75*	75*	2*	1		
taulut	lukumäärä	25		12	12	5	7	9	41		18	11	19	2	2		19						
	arvo (hopearuplaa)	333		90	40	35	33	7	19		1	5	2	2	4	5							
	sijainti	sali, förmaaki, paronin huone						kabinetti, förmaaki				förmaaki											
	fortepiano																						
	lukumäärä		1	2	1	1	1	1	1		1		1					1	1				
	arvo (hopearuplaa)		40	150	125	50	50	15	500		100		5					100	200				
	sijainti			sali				neitojen huone			sali		herrojen huone										
Taloudellinen pääoma	alukset (<i>fartyg</i>)																						
	lukumäärä	2	1			1	1	1	1														
	arvo	480	100			10	500	2	1000														
	biljardi																						
	lukumäärä	1	1	1			1	1															
	arvo	300	2	1			4	10															
Muut	Davids Pedal harp								75														
	huilu					5	3																
	lasiharmonikka					2																	
	kitara		1																	1			

Lähde: Turun hovioikeuden arkisto, aatelin perukirjat.

²⁵⁹ Kiinteän ja irtaimen omaisuuden välinen suhdeluku. Katso liite 3.